

## İÇİNDEKİLER

<b>GİRİŞ</b> .....	1
<b>1. KAVRAM VE KURAMLAR</b> .....	5
1.1. Toplumsal Hareketler.....	5
1.2. Kadın Hareketleri .....	5
1.2.1. Birinci Dalga Feminizm (1840-1920).....	7
1.2.2. İkinci Dalga Feminizm (1960 ) .....	10
1.2.2.1. İkinci Dalga Döneminde Feminist Kuramlar .....	11
1.2.2.2. İkinci Dalga Döneminde Kadın Eylemleri .....	12
1.2.2.3. Eşitlik-Farklılık Tartışmaları .....	14
<b>2. DİNLER VE KADIN YORUMLARI</b> .....	17
2.1. Yahudi ve Hıristiyan Dinlerinde Kadın Yorumları .....	17
2.2. İslam’da Kadın Yorumları .....	18
2.3. Müslüman Toplumda Kadın .....	19
2.3.1. Örtünme Meselesi .....	20
2.4. Kuran-ı Kerim Yorumcuları .....	23
2.4.1. Modernist Yorumcular .....	23
2.4.2. Muhafazakar Gelenekçi Bakış .....	24
2.4.3. Köktendinciler .....	26
<b>3. İRAN’DA KADIN HAREKETLERİ</b> .....	27
3.1. İran Toplumunda Kadının Yaşamı ve Toplumsal Statüsü .....	27
3.1.1. Rakamlarla İran Kadını .....	28
3.2. Babizm Hareketi ve Kadınlar .....	29
3.3. Kadına İlişkin Erkek Görüşleri .....	30
3.3.1. Kadını Destekleyen Görüşler .....	30
3.3.2. Kadın Serbestliğine Karşıt Görüşler .....	31
3.4. İran’ın Öncü Kadın Eylemcileri .....	32
3.4.1. Quarrat Ul-Ayn (1814/15-1852) .....	32
3.4.2. Sadigeh Dowlatabadi .....	32
3.4.3. Farakhroo Parsha .....	33
3.5. Antik Dönemde İran Kadını .....	34

3.6. Kaçar Hanedanı Dönemi .....	34
3.6.1. Yönetim ve Reformlar .....	34
3.6.2. İran Kadın Hareketinin Başlangıcı .....	35
3.6.2.1. Ekonomik Eylemler .....	35
3.6.2.2. Ulusçu Eylemler .....	36
3.6.2.3. Feminist Eylemler .....	36
3.6.3. Kız Okulları .....	37
3.6.4. Kaçar Döneminin Kadın Dernekleri ve Dergileri .....	38
3.6.4.1. Kadın Dernekleri .....	38
3.6.4.2. Dergi ve Gazeteler .....	39
3.7. Pehlevi Hanedanı .....	41
3.7.1. Pehlevi Hanedanı ve Kadın .....	42
3.7.2. Pehlevi Döneminde Kadın Eylemleri .....	45
3.7.3. Pehlevi Döneminin Kadın Örgütleri .....	45
3.7.3.1. Rıza Şah Dönemi .....	45
3.7.3.2. Muhammed Rıza Şah Dönemi .....	47
3.7.4. Pehlevi Döneminin Kadın Gazete ve Dergileri .....	50
3.7.5. Muhammed Rıza Şah Döneminde Kadınlara Tanınan Haklar .....	50
3.8. Humeyni Dönemine Doğru .....	51
3.8.1. Muhammed Rıza Şah Döneminde Sosyo-Ekonomik Kriz .....	51
3.8.2. İran Solunun Gerilemesi .....	52
3.8.3. İslami Popülizmin Yükselişi .....	53
3.8.4. Dini Dernekler .....	54
3.8.5. İslami Popülist Giyim .....	54
3.8.6. Devrim Hareketinin Kadın Profilleri .....	54
3.8.7. Şah karşıtı Kadın Gerillalar .....	55
3.8.8. İslami Devrimin İdeologları .....	56
3.8.9. İslami Popülizm-Faşizm Benzeşimi .....	57
3.9. İslam Cumhuriyeti Dönemi .....	57
3.9.1. İslam Cumhuriyetinin Yasakları .....	58
3.9.1.1. Kadına Eve Dönüş Önerileri .....	60
3.9.1.2. İslam Cumhuriyetinin Kadın Suçları ve Tepkiler .....	60
3.9.2. Eğitimde ve Yasalarda İyileşmeler .....	62

3.9.3. Kadın Dernekleri .....	63
3.9.4. Dergi ve gazeteler .....	64
3.10. İran Devlet Yönetiminde Kadın .....	66
<b>4. MİSİR'DA KADIN HAREKETLERİ .....</b>	<b>68</b>
4.1. Mısır Toplumunda Kadın .....	68
4.1.1. Rakamlarla Mısır Kadını .....	69
4.2. Eski Çağlar .....	70
4.3. Napolyon Bonapart Dönemi.....	70
4.4. Osmanlı Valileri Dönemi .....	71
4.5. Erkek Dünyasının Kadına Bakışı .....	73
4.6. Mısır Feministleri .....	74
4.6.1. Labiba Ahmad (1870'ler-1951) .....	74
4.6.2. Zainab Al-Ghazali (1917-2005) .....	75
4.6.3. Huda Shalawi (1879-1947) .....	75
4.6.4. Saiza Nabarawi (1897-1985) .....	76
4.6.5. Nabawiyah Musa (1886-1951) .....	76
4.6.6. Doria Shafik (1908-1975) .....	77
4.6.7. İnji Aflatun (1923-1989) .....	77
4.7. İlk Kadın Yazarlar .....	78
4.8. Mısır Kadın hareketinin Başlangıcı.....	78
4.8.1. Ulusçu Kadın Eylemleri .....	79
4.8.2. İlk Feminist Eylemler .....	80
4.8.3. Mısır Feminist Birliği (Al-İttihad Al-Nisa'i Al-Mısır) .....	80
4.8.4. Diğer Kadın Örgütleri .....	82
4.8.5. Doria Shafik Aktivizmi ve Bint El-Nil .....	82
4.8.6. İlk Kadın Dergileri .....	83
4.8.7. İlk Dönem Eylemlerin Kazanımları .....	84
4.9. 1952 Devrimi ve Nasır Döneminde Kadın Hareketleri (1954-1970) .....	85
4.9.1. Nasır'ın Yaşamı .....	85
4.9.2. Nasır Dönemi Reformları .....	85
4.9.3. Nasır Döneminde Kadın Hareketleri .....	86
4.9.4. Nasır Döneminin kadın Dergileri .....	87
4.10. Enver Sedat Dönemi (1970-1981) .....	87

4.10.1. Mısır'ın Hıristiyan Kadınları .....	88
4.10.2. Sedat Dönemi ve Kadın .....	89
4.10.3. Nawal El-Sadawi (1931-) .....	90
4.11. Hüsnü Mübarek Dönemi (1981-) .....	91
4.11.1. Mısır'da İslami Popülist Giyim .....	91
4.11.2. Günümüz Feministleri .....	92
4.11.3. Eski-Yeni Nesil Eylemci Tartışmaları .....	93
4.11.4. İslamcı-Laik Çatışması .....	94
4.12. Kadın Meseleleri .....	96
4.12.1. Medeni Kanun .....	96
4.12.2. Kadın Sünneti (FGM) Meselesi .....	97
4.12.2.1. Kadın Sünneti Tanımı ve Uygulaması .....	97
4.12.2.2. Mısır'da Kadın Sünneti .....	97
4.12.3. Mübarek Dönemi Kadın Dernekleri .....	98
4.12.4. Mübarek Dönemi Dergileri .....	103
4.13. Devlet Yönetiminde ve Siyasette Kadın .....	105
<b>SONUÇ</b> .....	106
<b>KAYNAKÇA</b> .....	111
<b>EKLER</b> .....	116
<b>DÜNYA FEMİNİSTLERİ</b> .....	117
<b>FOTOĞRAFLARDA İRAN KADINI</b> .....	119
<b>FOTOĞRAFLARDA MISIR KADINI</b> .....	122

## **KISALTMALAR**

AKY Aile Koruma Yasası (Family Protection Act)

AKDD Arap Kadınları Dayanışma Derneği (Jamiyya Taddamun lil-Mar'a at Arabiyya)

CEDAW Kadın Ayrımcılığını Kaldırılması Konvasyonu (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women)

FAO Birleşmiş Milletler Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization of The United Nations)

FGM Kadın Sünneti (Female Genital Mutilation )

ICPD Uluslar arası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (International Conference on Population and Development)

ICWR Uluslararası Kadın Hakları Kongresi (The International Congress on Women's Rights)

IWA/IAW Uluslar arası Kadın İttifakı International Alliance of Women Uluslararası Buğday

IWSA Uluslararası Kadın Oy Hakkı derneği (The International Woman Suffrage Alliance)

İKÖ İran Kadın Örgütü (Sazeman-e Zanan-e Iran)

İKT İran Kadın Teşkilatı (Tashkilat-e Zanan-e Iran)

KBH Kadın Başarısının Habercileri (Paik-e Saadat Nesvan)

KU Kadının Uyanışı (Bidariy-e Zanan)

MFB Mısır Feminist Birliği (Al-Ittihad Al-Nisa'i Al-Misr-Mısır)

NOW Ulusal Kadın Örgütü (National Organization of Women )

NWSA Ulusal Kadınların Oy Hakkı Derneği (National Woman Suffrage Association)

STK Sivil Toplum Kuruluşu

UDP Ulusal Demokratik Parti (National Democratic Party)

UNESCO Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)

UNICEF Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (United Nations Children's Fund )

UNIFEM Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu (United Nations Development Fund for Women)

USOM Birleşmiş Milletler Özek Komisyonu (United Nations Special Commission)

WHO World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

WILPF Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük Derneği (Women's International League for Peace and Freedom)

YKD Yurtsever Kadınlar Derneği (Nesvan-e Vatankhah-e Iran)

## GİRİŞ

Kadınlar üzerine yapılan ilk araştırmalarda kadınların ilkel toplumlardan itibaren toplumda eşit, bazen üstün olan statülerini, sabanın bulunmasıyla erkeklere bırakmış oldukları öne sürülmüştür. Ancak, antropolog Sherry Ortner'in son araştırmalarıyla anaerkil topluma ulaşılamadığı saptanmış, kadınların günümüzde de süren ikincilliği ve ev hapsini simgeleyen ataerkil kültürün insanlık tarihiyle beraber var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.<sup>1</sup>

Dünya nüfusunun % 49.7'sini oluşturan kadınların, yaşadıkları toplumsal baskıya ve toplumdaki ikincil statülerine karşı 1800'lerde başlayan mücadeleleri günümüzde de devam etmektedir.<sup>2</sup> Dünya kadınlarından yola çıkarak Ortadoğu'nun Mısır ve İran kadınları ve onların toplumsal eylemleri çalışma konumuzu oluşturmaktadır.

Kadınların, erkeklerle ekonomik, siyasi ve kültürel alanlardaki ayrımcılığa, eşitsizliğe karşı çıkmaları literatürde feminizm başlığı altında incelenmektedir. Feminist Hareketler de bu karşı çıkış ışığında kadınların organize olarak taleplerini eylemlerle ortaya koymalarıdır. Feminist hareketler zaman zaman siyasi partilerle veya barış hareketi gibi diğer toplumsal hareketlerle dayanışmaya girmiş, ortak hareket etmiştir.<sup>3</sup>

Feminist hareketlerin ortaya çıkışı 18.yy. sonu Fransız Devrimi ve 19.yy. İngiliz Sanayi Devrimiyle olmuştur. Feminist hareketlerin başlangıcında kadınlar erkekler tarafından desteklenmiş, bazen yönlendirilmişlerdir. Feminist hareket tarihinde kadın erkek dayanışmasının en belirgin ilk örneği, İngiltere'de kadın haklarını savunan John Stuart Mill'i parlamentoya seçtirebilmek için kadınların, 1851 ve 1867'de kurdukları derneklerdir.<sup>4</sup> Mısır'da Qasim Amin, Husain Haykal gibi, İran'da ise Mirza Aqua Khan Kermani gibi entelektüeller ve siyasiler kadını özgürleştirme hareketlerinin öncüleri olmuşlardır.

---

<sup>1</sup> <http://www.geocities.com/yesilanarsi/ataerkillik.htm>.

<sup>2</sup> <http://www.ses.org.tr/kadinlar/k78.htm>.

<sup>3</sup> Feminist terim olarak ilk kez Fransa'da tıbbi terim olarak 1871'de cinsel organ özelliğini tanımlama amacıyla kullanılmıştır. Bkz. Victoria Robinson ve Diane Richardson, *Introducing Women's Studies-Feminist Theory and Practice* (London: Macmillan, 1997), s.1.

<sup>4</sup> Andree Michell, *Feminizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), s.63.

## **Araştırmanın Sorunsalı ve Yöntemi**

Toplumların gelişmesi yalnızca teknolojik, bilimsel gelişmelere endekslenemez, teknolojik bulguların toplum yararına, sosyokültürel ilerlemeler yaratma yönünde kullanılmasıyla toplumsal gelişme sağlanabilir. Bunu da insanlar başarabilir. Kaynak ve olanakları yalnızca erkek kullanımına açıp toplumun tamamının gelişmesini beklemek de yanlıştır. Kadın, insan yaşamına doğurarak biyolojik kaynaklık eden ve kişiye dilini öğretene, ilk eğitene kişi olarak sosyokültürel kaynaktır. Kadın insan yaşamındaki bu önemli temel vericilik niteliği nedeniyle gelişmelerden geri kaldığında toplumun sağlıklı gelişmesi beklenemez. Kalkınma ve gelişme kadın yaşamına ve üretimine de yansiyorsa ve kadını da toplumla birlikte kalkındırıyorsa sağlıklı toplumsal gelişme mümkün olacaktır. Bu çalışmada dünya kadını ve özgürleşme çabaları incelenirken, aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 1- Mısır'da tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirilen modernleşme hareketlerinin ve reformların Mısır kadınının statüsü üzerindeki etkileri ne olmuştur.
- 2- İran'da Şah dönemi modernleşme çabalarının ve Molla rejiminden sonra yaşanan İslamlaştırma politikalarının kadın yaşamına etkileri nelerdir?
- 3- Kadını ikincil pozisyona iten ve geriliğin sembolü gibi kabul edilen örtünme gerçekten geriliğin sembolü müdür? İslamcı feminist kadınların maruz kaldıkları baskılar var mıdır, yoksa bu da Batı'nın bir dayatması mıdır ?
- 4- İslamcı kadınlar da feminist olarak tanımlanabilir mi? Son dönemlerde Mısır'da ve tüm İslam dünyasında ivme kazanan İslamcı popülizm ve İslamcı kadınların talep ve eylemleri diğer dünya feminist talepler ve eylemlerle örtüşmekte midir?
- 5- Batı'nın ve Osmanlı yönetiminin Mısır ve İran kadınının özgürleşmesinde ne gibi etkileri olmuştur?

Modernleşen toplumların kendilerine öteki yaratma sürecine kadınlar da dahil olmuş, kadın, işçiler, deliler gibi dikkat edilmesi ve yönetilmesi gereken "öteki" statüsüne yerleştirilmiştir. Kadın eylemlerinin başlangıcı olan Birinci Dalga dönemindeki (1840-1929) talepler eğitim hakkı, çalışma şartlarının düzeltilmesi (eşit işe eşit ücret gibi), oy hakkı elde etme gibi konuları kapsarken, İkinci Dalga (1960 sonrası) olarak adlandırılan dönemde talepler



çeşitlenmiş, kürtağın serbest bırakılması, cinsel devrim gibi farklılaşan taleplerle tartışmalar eşitlik-farklılık, cinsiyet (gender)-cins (sex) üzerine yoğunlaşmış ve bu tartışmalar ışığında

farklı feminist kuramlar geliştirilmiştir. Tüm bu çabalar ve tartışmalar, Toplumsal Hareketlere Genel Bakış adı altında Birinci Bölümde incelenecektir.

Batıdaki muhafazakarlar, din ve biyolojik farkları da öne çıkararak, kadını evde tutmuş ve ondan itaat beklemiştir.<sup>5</sup> Ancak, Batılı yöneticiler ve toplumlar, kilise ve devleti ayırarak, kilisenin toplum üzerindeki etkisini azaltmayı başarmıştır. Nikki Keddie, laikliğin Hıristiyanlığın doğasında olduğu fikrine ve laikliği Hıristiyan batı ile özdeşleştirme çabalarına karşı çıkmaktadır. Keddie, laikliğin entelektüel kökenini, Locke, Millon, Toleration ve Voltaire gibi kiliseyi eleştiren aydınlara, manastıra el koyan ve kilisenin devlet üzerindeki kontrol gücünü azaltan III.Henry'e, Fransız Devrimi'ne ve Napolyon'a bağlamıştır.<sup>6</sup>

Müslüman toplumlarda ise bazı yöneticilerin modernleşme çabalarına rağmen, din ve din adamlarının toplumsal yaşam üzerindeki etkisiyle, kadın üzerindeki baskı ve kadının ev hapsi devam etmektedir. Müslüman ülkelerde din ve Kutsal Kitaba dayanılarak, kadına yapılan baskı güç kazanmış, Müslüman din adamları kadını örtmeye ve onu ikincil pozisyonda tutmaya çalışmak için Kuran'daki ayetlerden yardım almıştır. Kadın üzerine yapılan tartışmalar din adamlarını ve entelektüelleri karşıt gruplara ayırmış, her grup haklılığını Kuran yorumlarına dayandırarak kanıtlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda, İslamın Kadın yaşamı üzerindeki etkisi ve ayrıca diğer iki tek Tanrılı din olan Yahudilik ve Hıristiyanlığın da kadın üzerindeki yorumları ikinci bölümde detaylandırılmaya çalışılacaktır.

Kadını ve geçirdiği değişimleri, toplumsal değişimlerden soyutlamak olanaksızdır. Kadınların ilerlemesi, hak talep etmeleri ve aydınlanması eğitim ve iş olanaklarına ulaşmasıyla mümkündür. Bu nedenle Ortadoğu kadını ve Ortadoğu kadın hareketleri aydınlanma ve reform çabalarıyla beraber incelenecektir. Ortadoğu tarih boyu, coğrafi konumu ve özellikle de zengin petrol kaynakları nedeniyle emperyalist güçlerin ilgi odağı olmuş, sürekli karmaşa dönemleri yaşamıştır.

---

<sup>5</sup> Mary Crawford ve Rhoda Unger, *Women and Gender : A Feminist Psychology* (Boston: McGraw-Hill, 2000).

<sup>6</sup> Nadje Al-Ali, *Secularism, Gender and the State in the Middle East : The Egyptian Women's Movement* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s.131.

İran'da önceleri Rusya müdahaleleri etkinken, petrolün bulunmasıyla Avrupa bu sürece dahil olmuştur. İran, tarihi boyunca hiçbir ülkenin kolonisi olmamış, yarı sömürge dönemleri yaşamıştır. İran'da, kadın hareketleri sömürge faaliyetleri, ulusalcı hareketler, Pehlevi hanedanı ve İslami yönetim dönemi içerisindeki durumları üçüncü bölümde incelenecektir.

Ortadoğu ve Afrika'nın gözde merkezi olan Mısır geçirdiği sömürge döneminde, sömürgeci güçlerin müdahaleleriyle karşı karşıya kalmıştır. Nil Deltası'nda yetiştirilen pamuğunun dünyanın en kaliteli pamuğu olduğunun anlaşılması ve 1869'da açılan Akdeniz-Kızıldeniz bağlantısını sağlayan Süveyş kanalı bu ülkeyi sürekli dış ilgi ve etkilere maruz bırakmıştır. Tüm bunların Mısır toplumuna ve kadınına etkileri, ve Mısır'daki modernleşme çabalarının kadın yaşamına yansımaları dördüncü bölümde incelenecektir.

Sonuç bölümünde ise İran ve Mısır kadın hareketlerine kısaca değinilip, iki ülke kadın ve eylemleri kıyaslanacak ve kadınların bugünkü durumlarındaki farklılaşma nedenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada konu ile ilgili makale, kitap, internette yayımlanan bilimsel literatür taramasıyla Ortadoğu'da Kadın meselesine sağlıklı, objektif bakış getirmeye çalışıldı.

# BİRİNCİ BÖLÜM

## KAVRAM ve KURAMLAR

### 1.1. Toplumsal Hareketler

Yerleşik kurumlar dışında toplu eylemler yoluyla ortak çıkarı korumak, ortak hedefe ulaşmayı sağlayabilmek için uzun veya kısa bir zaman dilimi içinde girişilen toplu çaba toplumsal harekettir. Toplumsal hareketler politikayı ve demokrasiyi etkilemiş; özellikle feminist, işçi ve gençlik hareketlerinde olduğu gibi bireylerin ve sivil toplumun özgürlük alanını iktidar karşısında genişletmiş ve hakların korunması için gerektiğinde iktidarla yoğun bir mücadele içine girmiştir. Toplumsal Hareketleri beş başlıkta inceleyebiliriz:

- 1) Dönüştürücü hareketler: Toplumda, geniş kapsamlı, yıkıcı şiddete dayalı değişimleri hedefleyen hareketlerdir. Devrimci hareketler, kökten dinci hareketler gibi.
- 2) Reformcu Hareketler: Eşitsizlik ve adaletsizliklere karşı eylemler yapan, varolan toplumsal düzeni bazı yönlerinden değiştirmeyi hedefleyen hareketlerdir. Örneğe, kürtaj karşıtı grup eylemleri gibi.
- 3) Kurtarıcı Hareketler: Değersizmiş gibi görünen yaşamda insanları kurtarmayı amaçlar. Protestan veya İslami kökten dinci hareketler bu hareketlere örnektir.
- 4) Değiştirici hareketler: Bireylerde kısmi değişikliği sağlamayı amaçlayan hareketlerdir. Adsız Alkolikler derneğinin yaptığı eylemler ve toplantılar değiştirici hareketlerin örneğidir.
- 5) Feminist Hareketler: Kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi amaçlayan hareketlerdir.<sup>7</sup>

### 1.2. Kadın Hareketleri

Feminist hareketlerin amacı kadınların cinsleri nedeniyle maruz kaldıkları ayrımcılık ve toplumdaki aşağı statülerini düzeltmek, toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel düzende

---

<sup>7</sup> Anthony Giddens, *Sosyoloji* (İstanbul:Ayraç Yayınları, 1999), ss. 540,541.

karşılaştıkları baskıyı azaltmak, çalışma yaşamına katılmak, özgürleşmek, kültürel ve ekonomik alanlarda erkeklerle eşit düzeye gelebilmektir. Bu ana fikirle kadınlar çeşitli dönemlerde talep ve amaçlarıyla ilgili farklı kuramlar üretmiş ve bu farklı kuramlar çerçevesinde hareket etmişler, eylemler, kampanyalar yapmışlardır.

Kadınların organize hareketler oluşturmalarını Avrupa sanayileşmesi tetiklemiştir. İngiltere’de tekstil tezgahlarının makineleşmesi ile başlayan sanayi devrimi sürecinde artan işgücü gereksinimi kadınlar ve çocukların da iş yaşamına katılmasıyla karşılanmıştır. Ancak Batılı ülkelerdeki özellikle de İngiltere’deki sanayileşme döneminde çalışmaya başlayan kadınlar ve çocuklar güçsüz oldukları ve üretime daha az katkıları olduğu gerekçesiyle ikinci sınıf işçiler olarak kabul edilmişlerdir. Günde 10 saat çalışarak erkeklerden az kazanmak, sosyal haklarının olmaması gibi çalışma koşullarındaki zorluklar bu dönem işçi kadının sorunu olmuştur. Bu dönemde yaşanan büyük yoksulluk, kadın işgücünün erkek işgücünden daha fazla sömürülmesi kadınları isyana ve organize başkaldırıya yönlendirmiştir. Bu eylemler dönem dönem artmıştır. Savaş dönemlerinde ise kadınlar hak taleplerini öteleyip enerjilerini barış çabalarına, ülke ekonomisine katkıda bulunmaya harcamışlardır. Barış çabalarının günümüzdeki örneği İsrail’de Yahudi kadınların kendi devletlerinin Filistin’i işgal etmesine karşı yaptıkları eylemlerde ve şavaşa katılmayı reddeden İsrail’li Vicdani Redci’lerin annelerinin eylemlerinde görülmektedir.

Özünde eşitlik ve özgürlük amaçlarıyla yola çıksalar da kadın gruplarını farklı kuramları ve hareketleriyle tek sınıfta toplamak güçtür. Farklı görüşte toplanan hareketler (faşist, liberal gibi) ve marjinal hareketler (lezbiyen vs.) feminist hareketler diye anılmaktadır. Eylem yöntem ve amaç farklılaşması nedeniyle bu gruplar bazen kendi içlerinde çatışmaktadırlar. Feminizm kuramsal farklılıklarıyla üç temel gruba sınırlanabilir: Liberal Feminizm, Marksist-Sosyalist Feminizm ve Radikal Feminizm.

Liberal feministler, liberal devlette erkeklerle eşit vatandaşlık haklarına sahip olmak isterken Marxist-sosyalist feministler, kapitalist sistemin cins eşitsizliğini ve kadınlara yapılan baskıları bu sistemin uygulamaları olarak görmektedir. Radikal feministler ise, erkek üstünlüğünü diğer yapılardan bağımsız, ataerkilliğin sonucu olarak kabul etmektedir.<sup>8</sup>

---

<sup>8</sup> Robinson ve Richardson, a.g.e. , s. 4.

Feminizm tarihi, ortaya çıkışı ve hareketleriyle dönemsel farklılıkları temel alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalara dalga nitelemesi yapılmıştır. Feminist hareketler dönemsel olarak üç dönemde toplanır. Birinci Dalga hareketleri 1840-1929 arası, İkinci Dalga 1960 ve sonrası dönemde oluşmuştur. İlk iki dönem arasındaki 30 yıllık dönemde feminist hareket tamamen kaybolmamış ancak kadınların sesleri daha az duyulmuştur.<sup>9</sup>

### **1.2.1. Birinci Dalga Feminizm (1840-1920)**

Kadınlar için eşit siyasi haklar ve oy hakkı talepleriyle simgelenen dönemdir. 1812'de un fiyatlarının saptanması sürecinde Nottingham olaylarını başlatan kadınlar, 1830'larda sendikalara üye olarak, grev ve isyanlara erkeklerle beraber katılarak etkin olmuşlardır.<sup>10</sup> Orta sınıf ve çalışan kadınların organize hareketleri 1860-1870 arasında yoğunluk kazanmış, eylemleri başlatan işçi kadınlar oy hakkı kampanyalarında ve erkeklerle eşitliğe ulaşma çabalarında burjuva kadınlardan destek görmüştür. Günümüz feminist hareketlerinin diğer toplumsal ve siyasi hareketlerle ittifaka girmesi gibi, kadın eylemciler 1860'larda kölelik karşıtı hareketlerle dayanışmaya girmişlerdir. İşçi sınıfının kadınları oy hakkı talebi hareketlerine orta sınıf kadınlardan daha fazla katılmışlardır. Çalışan kadınların 1900'lerde oy hakkı talebi, işçi hareketlerinde tehlike olarak algılanmış, gerilime neden olmuştur. Daha sonraki dönemlerde feminist tarihçiler feminist hareketlerle beraber ırk, cins, ve sınıfların birbirlerine etkilerini araştırmışlardır.<sup>11</sup>

Fransa'da kadın hareketleri, orta sınıf ve işçi kadınlarla emekçilerin sosyalist toplum kurmayı amaçlayan mücadelesi olmuştur ve bu kadınların çoğu komünist hareketlere de katılmışlardır. "Madem ki kadına giyotine çıkma hakkı veriliyor, öyleyse kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir" sözleriyle tanınan ve sonunda giyotinde can veren Olympe de Gouges (1745-1793), imparatorluk rejiminin 1868'de tanıdığı dernekleşme hakkı ve diğer haklar için kulüpler ve dernekler kurarak mücadeleler yapmıştır. 1848-1914 yılları arasında yaşayan Hubertine Auclert 1876'da kadının oy hakkını talep eden Kadın Hakları Derneğini (Société le droit) kurdu ve 1883'te derneğin adı Kadın Oy Hakkı Derneği (Société le suffrage des Femmes) olarak değişti. Auclert yayını günümüzde de devam eden *Kadın Hakları Dergisi*'ni

<sup>9</sup> Ibid, s. 5.

<sup>10</sup> Michell, a.g.e., s. 56.

<sup>11</sup> June Hannam, *Women, History and Protest*, (Houndmills: Macmillan, 1993), ss. 85, 93.

(Le Droit des Femmes) yayınlanmaya başladı, 1881'de *Suffragette*<sup>12</sup> ve siyasi haklara yönelik *Kadın Yurttaş* (La Citoyenne) dergisini çıkardı.<sup>13</sup>

İngiltere'de kadın haklarıyla ilgili ilk yayın olan *A Vindication of The Rights of Woman* (Kadın Haklarının Haklılığı) Marry Wollstonecraft (1759-1797) tarafından 1792'de yayınlanmıştır. Daha sonra 1825'de evli kadınların çıkarlarının kocalarına karşı korunmadığını ilan eden feminist manifesto Willam Thompson'un kaleminden yayımlanmıştır. Bu birikimler sonucu İngiltere'de 1840'larda kadına oy hakkı talebi hareketleri başlamıştır.<sup>14</sup>

Londra'da 1840'da "esaretin kaldırılması kongresine" kadınların alınmamasına öfkeye neden olmuştur. Sekiz yıl sonra Elizabeth Cady Stanton (1815-1902) ve Lucretia Mott (1793-1880)'un, New York Seneca Falls kasabasında ilk kadın Kongresini toplaması Amerika'da kadın hareketinin başlangıcı olmuştur. Bunu takiben Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony (1820-1906) 1869'da, kadınlara seçme hakkı verilmesine yönelik anayasa değişikliği yapılmasını isteyen Kadınların Oy Hakkı Ulusal Derneği'ni (National Woman Suffrage Association/NWSA) kurdular.<sup>15</sup> Ayrıca, 19.yy feministleri, erkek feministlerin de katkıları ile yalnızca toplumsal yaşama katılımı kazanmakla kalmamış aynı zamanda evlilikte kadın şartlarını iyileştirmeyi başarmıştır. Aynı feministler, 1900'den sonra siyasi hareketlerde rol almış ve ahlakın çifte standardına isyan etmişlerdir. Kendilerine verilen ahlak bekçiliği rolünü kabul eden 19.yy feministleri ayrıca erkeklerin cinsel alışkanlıkları konusunda reform talep etmişlerdir.<sup>16</sup>

19.yy. feministleri, dünya kadınlarının birleşmesi ve dayanışmasını da gerçekleştirdiler ve bunu kadın kardeşliği (sisterhood) olarak adlandırdılar. Bu dayanışmayı 1878'de Uluslararası Kadınlar Kongresinde (The International Congress on Women's Rights/ICWR) kurumsallaştırdılar. ICWR'nin kuruluş toplantısı 1888'de Washington'da 66 Amerikalı, 8 Avrupalı kadın üyenin katılımıyla yapıldı. 1889'da Londra'da düzenlenen ikinci toplantıya 11 üye örgüt ve 5000 delege katıldı. Kongrede eşitlik, adalet talepleri yanı sıra, hapishane,

---

<sup>12</sup> Oy hakkı savunucusu kadın militanlara verilen ad.

<sup>13</sup> Michell, a.g.e., s. 81.

<sup>14</sup> Ibid, s. 79.

<sup>15</sup> Ibid.

<sup>16</sup> Hannam, a.g.e., ss. 89,92.

hastane ve dini kurumlar gibi kuruluşlarda reform, kadınlara ilk, orta ve yüksek okul eğitim talepleri dillendirildi. Kadınların her düzeyde eğitim kurumlarına alınmaları 19.yy. feministlerinin en büyük kazanımlarındandır. 1902’de ABD’de diğer örgüt, Uluslararası Kadın Oy Hakkı Birliği (The International Woman Suffrage Alliance/IWSA) ve 1903’te İngiltere’de Kadınların Siyasi ve Toplumsal Birliği (Women’s Social And Political Union/WSPU) cam kırma, bomba koyma, yangın çıkarma, parlamento toplantılarını engelleme, açlık grevi yapma, intihar etme gibi radikal eylemler yapmıştır. IWSA ve ICWR kadın sömürüsü olarak gördükleri fuhuşa karşı da güç birliği yapmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında orta sınıf kadınlar kutsal ev kadınlığı rollerini ve genç kızlar gittikleri üniversiteleri bırakıp, silah fabrikalarında çalışmaya başladılar. Burjuva kadınlar da bu dönemde hastalara ve tutuklulara yardım, kaybolanları bulma, gibi işlerde çalıştılar, ICWR’nin Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük Derneği (Women’s International League for Peace and Freedom/WILPF) adındaki barış komitesini kurdular. Derneğin 1915 yılında Lahey’deki toplantısında savaşan ülkelerin kadınları birbirlerini kardeş ilan ettiler. Feminist çabalar işçi kadınlar için de kazanımlar getirmiştir. ICWR 1918’de Versailles Antlaşması ve Milletler Cemiyeti sözleşmesine kadınlar için “eşit işe eşit ücret” maddesini koydurmayı başarmıştır. Feministler barış ve sosyal yasalar için uğraşırken, işçi kadınlar da giderek militanlaşmışlardır.<sup>17</sup> IWSA’nın adı 1926 Paris Kongresinde International Women’s Alliance olarak değişti. Örgütün sloganı ise eşit hakla, eşit sorumluluklar olarak belirlendi.<sup>18</sup>

Rusya’da 1917 devrimi sürecinde kadınlar doğum öncesi ve sonrası 16 haftalık ücretsiz izin, parasız sağlık hizmeti, eşyle mal varlığı ortaklığı, boşanma, evlilik içi ve dışı çocuk velayeti gibi sosyal haklarda ve siyasi haklarda eşitlik kazandı. Ancak, Bolşevik devriminden sonra bu haklar yaşanan ekonomik güçlükler öne sürülerek yönetim tarafından kısıtlanmaya başladı. Stalinciler, sosyalist toplum düzeni için kadınların geleneksel aile rollerine dönmeleri gerektiğini iddia ettiler. Yönetim, bu dönemde çalışan kadınların çocukları için kreş ve yuva açılması yönündeki taleplerini reddetti. Daha sonra 1929’da Komünist partisinin kadınlar kolu Genotdel’in faaliyetlerine son verildi. 1936’da kürtaj hakkı ve evli olmayan kadınlara devletin mali desteği kaldırıldı, boşanma zorlaştırıldı.<sup>19</sup>

---

<sup>17</sup> Mitchell, a.g.e., ss. 88-89.

<sup>18</sup> <http://www.womenalliance.com/history.html>.

<sup>19</sup> Mitchell, a.g.e., ss. 93-95.

Sosyalist yönetimlerde kadınların geleneksel kalmaları istenmekle beraber bu anlayış faşist rejimlerde olduğu gibi kurumsallaştırılmadı. Kadınlara eğitim, çalışma, siyasi ve kültürel hayata katılma olanakları kapatılmadı. Faşist toplumlarda kadına, doğuran, kocaya ve ulusal-sosyalist devlete hizmet etmesi gereken, aşağı gören araçsal bakış sistemleştirildi, doktrin haline getirildi. Nazi Almanya'sında 3K (Kilise/Kirche, Mutfak/Küche, Çocuk/Kind) sloganı benimsendi. Kız çocukların eğitim almaları zorlaştırıldı. Almanya'da kamuda çalışan evli kadınlar çıkartılan kararnameyle işten çıkartıldı. Kadınların doktorluk yapmaları yasaklandı. Nazi doktrininde “kadın bir tür hayvan”, aile kadının yaşayabileceği doğal ortam, özgürlük isteyen kadın da, “Yahudi, zenci ve eşcinsel kadar soysuz yaratık” olarak nitelendirildi. İspanya'daki kadınlar ise, Cumhuriyet döneminde kazandıkları oy hakkını Franco'nun faşist döneminde yitirdiler. Avrupa'daki faşist döneme direnişte ve faşist işgalin son bulmasında kadın desteği çok önemli etken olmuştur. Sovyet kadınlarının Anti-Faşist komitesi Eylül 1941'deki ilk toplantısında tüm dünya kadınlarını faşizme karşı savaşa çağırmıştır. Kadınların İtalya ve İspanya'daki faşist yönetimlere karşı örgütlü direnişleri İngiliz ve Amerikalı kadınlar tarafından desteklenmiştir. Bu dönemde kadınlar gerilla savaşına da girmişlerdir.<sup>20</sup>

Avrupa'da I.Dünya savaşı ve Rusya'da 1917 Devrimi sırasında kadınların katkısını kabulde tereddüt etmeyen sistem, savaş ve devrimden sonra, yani işi bittikten sonra kadınların geleneksel rollerine dönmelerini istemiştir. 1944'de savaş öncesine göre 2 milyon artan çalışan kadınların iş yaşamlarını kolaylaştırabilmek amacıyla açılan kreşler ve çocuk yuvaları, savaştan sonra kadınların yaşamını zorlaştırmak amacıyla kapatıldı. Savaştan dönen erkeklere yer açmak amacı güdüldü ve kadınlardan evlerine dönmeleri istendi. ABD ve İngiltere'de açılan kreş ve yuvaların tümü kapatıldı. Bu dönemde kadınlar savaş sırasında eşitlenen ücretler yerine, işlerini kaybetmemek için düşük ücretlerle çalışmaya razı oldular. Fransa'da kadınlar savaş sonrasında feminist hareketler yerine sömürge karşıtı eylemler yaptılar. Hindic'in ve Cezair gibi sömürge altındaki kadınlarla dayanışmaya girdiler.<sup>21</sup>

### **1.2.2. İkinci Dalga Feminizm (1960'lardan Günümüze)**

Kadın eylemleri 1960'ların sonunda erkeklerle eşitlik talepleriyle yeniden gündeme geldi. Bu dönemde kadınlar, erkeklerle siyasal hak eşitliği yanısıra, aile, cinsellik ve çalışma yaşamını da sorguladılar. 1960'ların sonunda yeniden ivme kazanan feminist hareketler toplum

---

<sup>20</sup> Ibid, s. 95.

<sup>21</sup> Ibid, ss. 99-101.



tarafından 1970'lerden itibaren artarak benimsendi. Kadınlar çalışma alanlarında, ticari birliklerde, siyasi ve toplumsal reform hareketlerinde, işçi hareketlerinde ve gençlik hareketlerinde de etkin oldular.

Bu hareketlerin içinde olan feministler özellikle, Amerika'da, 19.yy. Amerika'sı kadınının toplumsal rolü ve cinselliğiyle, idealleri ve değerleri; sanat ve edebiyatta kadın imajı; ahlakın çifte standardı; fahişelik; çağdaş kadının özelliklerini ve kadınlığı sorguladılar. Bu dönemde yüksek öğrenimin yayılması, önemli ekonomik ve siyasi değişimlerin yaşanması sonucu kadınlar kamu ve siyasi alanda öne çıkmışlardır. Ancak, siyahi kadınlar söz konusu alanlarda ve istatistiklerde hiç bir şekilde var olamamışlardır. Onlar, daha çok çiftçilerin özel çalışmalarında ve misyonerlik faaliyetlerinde yer almışlardır. Eylem ve ilgi alanı genişleyen feministler ikinci dalga döneminde varlığı gözardı edilen siyahi kadınlar ve lezbiyenlerle de ilgilenmişlerdir.<sup>22</sup>

### 1.2.2.1. İkinci Dalga Döneminde Feminist Kuramlar

İkinci dalga döneminin ana tartışma konusu olan toplumsal/kültürel cinsiyet olan *gender* bu çalışmada *cinsiyet* olarak, biyolojik cins olan *sex* ise, *cins* olarak anlatılmıştır.

Kadınların sosyal ve siyasi vatandaşlıktan hariç tutulmaları eşitlik-farklılık tartışmalarını karmaşıklaştıran faktör olmuştur. Cinsel farklılığı inkar ederek, erkek cinsiyle eşitlik mi yoksa cinsler arası eşitlik fırsatı mı istenmeli tartışmaları, feminizmin merkezinde yer almış, bu tartışmalar sosyal ve bilimsel gelişmelerle karmaşılaşmış ve çeşitlenmiştir. Bu farklılaşma farklı feminist kuram ve bakış açılarını gündeme getirmiştir.<sup>23</sup> İkinci dönem analizleri ve tartışmalarından, Liberal Feminizm, Sosyalist Feminizm ve Radikal Feminizm, daha sonra Lezbiyen, Siyah, Anarşist, Postyapısalcı Feminizm akımları çıkmıştır:

1) Liberal feministler; liberal devlette erkeklerle eşit vatandaşlık haklarını elde etmek için yasalar ile gelenek ve değerlerde değişiklik yapılması gerektiğini savunmuşlardır.<sup>24</sup>

2) Marksist-Sosyalist Feministler; 1970'lerin başlarında sınıf, cinsiyet ve kadınlara baskının maddi şartlarına karşı savaşmışlardır. Marksist-Sosyalist Feministler Irk ve cinsiyet

<sup>22</sup> Hannam , a.g.e., ss.79-80.

<sup>23</sup> Robinson ve Richardson , a.g.e.,ss. 8-9.

<sup>24</sup> Ibid ,s. 2.

eşitsizliğinin aynı derecede yanlış olduğunu öne sürmüşlerdir.<sup>25</sup> Bu akım cins eşitsizliğini ve kadınlara baskıyı kapitalist sistemin uygulamaları olarak görmektedir.<sup>26</sup>

3) Radikal Feministler; ataerkilliği kadına bakış aracı, yani kadının ikincilliğinin anahtarı olarak görmektedir. Onlara göre kadının ikincilliği biyolojik ya da sınıfsal değil, ataerkil düşüncenin sonucudur. Çalışma yaşamı ve bu alandaki cinsel ayrımcılıkla daha az ilgilenerek, cinsellik ve toplumsallaşmayla beraber cinsel ve ideolojik yapılara önem vermişlerdir. Cinsçi, karşı cinsin zayıflığına inanan baskının en yaygın baskı olduğunu düşünerek, kadına yönelik şiddet ve erkek gücünü anlamaya çalışmışlardır. Radikal feministler ve sosyalist feministler arasındaki fark cinsellik ve sınıf ilişkileri konusundadır.<sup>27</sup>

#### **1.2.2.2. İkinci Dalga Döneminde Kadın Eylemleri**

Önceki döneme kıyasla daha eğitilmiş olan kadınlar 1965'ten sonra kendi kurtuluş hareketlerini başlattılar. 1966'da Amerika'da Ulusal Kadın Örgütü (National Organization of Women/NOW) kuruldu. 1967'de genç ve evli olmayan kadınlar NOW'dan ayrılıp, daha radikal görüşlere sahip olan Kadınların Kurtuluşu Hareketi (Women's Liberation Movement/WLM) grubunu kurdular. Toplumsal bir hareket olan WLM ülke çapında, kitle iletişim araçlarını kullanarak, hükümet karşıtı eylemler gerçekleştirdiler. Üniversitelerde ve toplumun genelinde gerçekleştirilen bu eylemlerle cinsiyetçiliğin değiştirilmesini iş-ücret ayrımcılığına son verilmesini ve kürtajin serbest bırakılmasını talep ettiler. NOW ve WLM'nin en büyük başarıları ITT gibi büyük şirketlere karşı açtıkları davalarla, geçmişte kadın işçilerin ücret ayrımcılığı nedeniyle alamadıkları ücretlerin ödenmesini kazanmaları olmuştur. Avrupa'da da Kadınların Kurtuluşu Hareketi (Movement de Liberation de Femmes/MLF) etkili olmuştur. Fransa'da, 1968 öğrenci hareketinde kadınlar da önemli rol oynadılar. 8 Mart 1971'de Simone de Beauvoir(1908-1986)'ın başkanlığını yaptığı Kadın Hakları Derneği-League de Droit des Femmes kuruldu ve bu çok sayıda feminist grubun kurulmasını teşvik etti. 1974'de Fransa'da kadınların ezilmişliğini anlatan Trone Fuarı açıldı.<sup>28</sup>

---

<sup>25</sup> Crawford ve Unger, a.g.e., s.7.

<sup>26</sup> Robinson ve Richardson, a.g.e., s.2.

<sup>27</sup> Hannam, a.g.e., s. 85.

<sup>28</sup> Michell, a.g.e., ss. 108-112.

1970'lerdeki doğum kontrolü tartışmalarında, bir grup feminist doğum kontrolünün kadını özgürleştirdiğini savunurken, diğerleri doğum kontrolünün kadını sosyal ve ekonomik olarak bağımlı yaptığını ve erkeklere kadın vücudunda büyük ölçüde kontrol gücü vereceğini iddia etmişlerdir. Katolik kilisesinin muhalefetine karşın ABD'nin çoğu eyaletinde, doğum kontrolü yasallaşmış ve kürtaj klinikleri açılmıştır. Kürtaj hakkı İngiltere'de 1967'de, ABD'de 1973'te, Fransa'da 1975'te ve İtalya'da 1978'de yasalaşmıştır.<sup>29</sup>

Kadınların ikinci dalga döneminde önceki döneme göre hayli fazla kazanımlar elde etmişlerdir. Bu kazanımların etkisi istatistiklere de yansımıştır. Batı'da yapılan araştırmalara göre kadınların evlilik ve doğurma eğilimleri bu dönemde azalmış; çoğu kadından gelen boşanma talepleri artmış; evlilik dışı özgür birliktelik ve eşcinselliğe hoşgörü artmıştır. Bu dönemde ABD'de okul kitapları yeniden yazılmış; çocuklara yönelik resimli kitaplarda cinsiyet rol imgeleri değiştirilmiş; tiyatro, sinema, kabarelerde kadınların geleneksel rollerine karşı çıkmış ve pornoya karşı eylemler yapılmıştır. Belçika, İsrail ve Japonyalı kadınlar siyasi partiler kurmuşlardır. Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Almanya'da porno ve genelevlere karşı davalar açılmıştır. Ev işi için ücret talep eden feministlere, başka grup feminist, bunun kadını aileye daha bağımlı kılacağı gerekçesiyle karşı çıkmış ev işi için ücret yerine erkeğin de ev işine katılması önermişlerdir.<sup>30</sup>

Feminist hareketlerin ücret eşitsizliği konusundaki taleplerinde beyaz ya da mavi yakalı kadınlar başı çektiler. Bunalım dönemlerinde tehdit edilen çalışma haklarını korumak; kültürel alanda, kadına uygulanan cinsel baskı ve şiddete karşı çıkmak, tecavüz edilen kadının sanık sandalyesine oturtulmasını reddederek tecavüzün suç sayılmasını sağlamak için ve kürtajı yasallaştırmak için eylemler yaptılar. Başka bir deyişle doğum kontrolü ve kürtaj haklarını savunarak cinsellikle doğurganlığın ayrılması gerektiğini öne sürdüler ve tecavüze karşı çıkarak cinsel hazzı gündeme getirdiler. Ayrıca eşcinselliğe uygulanan baskılara son verilmesini de talep ettiler. Feministler kocalarından dayak yiyen kadınlar için sığınma evleri kurarak ezilen kadınların kendilerine güvenmelerine olanak sağladılar. Sığınma evlerinin yanı sıra telefonla yardım sistemleri kurarak moral ve fiziki açıdan aciz kadınların sorunlarıyla ilgilendiler.<sup>31</sup>

---

<sup>29</sup> Ibid s, 106.

<sup>30</sup> Ibid s, 113-119.

<sup>31</sup> Robinson ve Richardson, a.g.e., ss. 8-9.

### 1.2.2.3. Eşitlik-Farklılık Tartışmaları

Yüzyıldan bu yana kadın ve erkeğin biyolojik farklılığı toplumsal yapılandırmaya mazeret oluşturmuştur. Kadınlara, doğurma, emzirme gibi biyolojik özellikleri, fiziksel güçlerinin yetersizliği ve daha az mantıklı oldukları savıyla ev işi ve çocuk büyütme rolleri uygun görülmüştür. Bu nedenle kadınların kamusal alanda faaliyet göstermelerinin uygun olmadığı öne sürülmüştür. Bu iddialar filozoflar ve teorisyenler tarafından yapılan bilimsel araştırmalarla da desteklenmiştir. 19.yy sonu ve 20.yy başında, beyin ölçüsü, kadın ve erkek aklındaki farklılığa ilişkin önermeyi kurmak için kullanılmış ve bu konuda ampirik çalışmalar yapılmıştır. 1980'lerin sonu ve 1990'larda sosyal Darwinizmin yeniden yükselişiyle cinsel zorbalığa karşı yasalar çıkarılması sağlanmıştır. Feministler Sosyal Darwinizmdeki psikolojik özellik ve doğal farklılık bağlantısını yenmek için toplumsal roller hazırlamaya, planlamaya ve sorgulamaya başlamışlardır. Pek çok feminist teori, biyolojik cinsin doğal farklılık olduğunu öne sürerek, farklı toplumlarca yaratılan cinsiyet rollerinin esasında psikolojik ve toplumsal cins olduğunu belirtmişlerdir.<sup>32</sup> Toplumlar biyolojik ayrımı toplumsal ayrımın temeli gibi kullanmaktadırlar. Bu kültürel ayrım çocuk doğduğunda pembe-mavi battaniye uygulamasıyla başlamaktadır.<sup>33</sup> Türkiye'de çocuk şarkılarında da "küçük Ayşe'nin bebeğine bakıp, küçük askerin silahını taşıması" gibi toplumsal roller çocukluktan itibaren öğretilmektedir.

Feministler farklılık tartışmasında ataerkilliğin reddini teorilerle desteklerken, kadın ve erkek arasındaki doğal farklılığa farklı toplumlarda ve uygarlıklarda farklı sosyal, siyasi ve ekonomik anlamlar verildiğini analiz ettiler. Kadın erkek arasındaki doğal farklılığın değişmezliğini kanıtlamaya çalışırken, toplumda kadına uygun görülen ikincil statünün doğal cinsel farklılık nedeniyle verildiğini gördüler ve doğurmak, meme vererek çocuk beslemek, annelik gibi kadın niteliklerinin erkek nitelikleri kadar değerli ve önemli olduğunu kanıtlamaya çalıştılar. Karşıt görüşlü feministler, eşitlik-farklılık tartışmasında kadının farklılığına işaret edilmesinin, kadını ikincil konumda tutmaya devam edeceğini öne sürdü. Feministlerin asıl sorunu kadınların serbestliği ve eşitliği ile kadının ortak kimlikle özel

---

<sup>32</sup> Ibid., ss, 12,13.

<sup>33</sup> Crawford ve Unger, a.g.e., s. 27

toplumsal grup olarak tanınması çabası oldu.<sup>34</sup> Sherry Ortner bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

“Kültürel kavramların çeşitliliğinde, psikolojisi, sosyal rolü ve fiziki ile doğaya daha yakın gibi görünen kadınları erkekler kendilerini toplumsal ve siyasal yaşama daha uygun görüp kadını ikincil statüye sürmüş, kadının ev hapsi başlamıştır. Dolayısıyla kadının ikincilliği evrensel gerçektir ve kadının farklı toplumlardaki ikincil statüsü ve sembolizasyonu devam etmektedir. Gebelikten korunmada yeni teknolojiler kadınları biyolojik bağımlılıktan kurtarsa ve bu bazıları için eşitliğe erişimin işareti, yeni imkanlara açılma anlamına gelse de toplumsal hiyerarşik yapıdan kaçmak neredeyse olanaksızdır.”

Ortner’in bu savıyla, toplumsal yapıda tarafsız olmaksızın kadın-erkek kimlik farklılığı hesaba katılmalı tartışmaları başlamıştır.<sup>35</sup>

Simone de Beauvoir 1949’da yazdığı İkinci Cins (The Second Sex) adlı kitabında ünlü kadınların aşağı pozisyonlarının doğal veya biyolojik değil toplumsal kreasyon olduğunu, yani psikolojik davranışsal, ataerkil kültürün ürünü olduğu görüşünü öne sürmüş ve kadınlara, onları ikincilliğe mahkum eden evlilik kurumuna bağımlılıktan kurtulmalarını, kadın onuruna sahip çıkmalarını önermiştir. Dişi biyolojik cins ve toplumsal cinsiyet pek çok feminist kuramda yaygındır. 1930’larda psikologlar toplumsal cinsiyet’i insanların psikolojik nitelikleri olarak (kadın-erkek bağlantısı olmadan) tanımlamada kullanmışlardır. Robert Stroller “Cins biyolojik kromozomlara göre doğar, cinsiyet kişi büyürken benimsenir”, toplumsal rolü ve model tarzını onları aşağı pozisyonda tutmaya devam etmeyi medeniyetler tayin eder saptamasını yapmış, Kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılığın kaçınılmaz olduğunu söylemiş, kadının biyolojik farkıyla değil davranışsal olarak toplumsal yapı olduğunu savunmuştur.<sup>36</sup>

1970-1980 yılları arasında toplumsal yapı klasik feminist metinlerde kültürel buyruk, dayatılan hak cinsiyet olarak açıklanmış, cinsiyet kavramı feministlere kadını ezilmesinin kuramsal analizinde yeni yollar açmıştır. Delph Christine cinsiyetle cins arasındaki tüm farkın toplumsal ve keyfi olduğunu, toplumdan topluma değiştiğini, cinsiyet ayrımının hiyerarşinin, kadın erkek arasındaki güç eşitsizliğinin göstergesi olduğunu ve cinsiyeti akademik feministlerin ürettiğini söylemiştir. Ann Scott ise, “Feminizmin etrafı tartışmalarla tam

---

<sup>34</sup> Ibid., ss, 9,13.

<sup>35</sup> Ibid., s. 9.

<sup>36</sup> Robinson ve Richardson, a.g.e., ss, 14, 16.

anlamıyla çevrilmiştir” saptamasını yapmıştır. Kadınların da birbirinden farklılığını öne süren feminist tartışmalardan yola çıkan feminist tarihçiler ırk, cins, ve sınıfın birbirlerine olan etkilerini araştırmışlardır. Yaptıkları araştırmalarla, kapitalizmde sınıf ve ırk dayanışmasının, cins-cinsiyet çatışmasından daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmışlar ancak ataerkil yapının etkilerini koruduğunu gözlemişlerdir. 1980’lerde çoğu medya, toplumların çöküşünden feminizmi sorumlu tutmuş, kadınların eşitlik kazanımları konusunda “eşitlik yönündeki haklara tamamen ulaşıldı, feminizm artık geçersizdir” şeklinde yorumlar yapmıştır.<sup>37</sup>

1980’lerin sonu ve 1990’larda Sosyal Darwinizmin yeniden yükselişi ile feministler psikolojik özellikleri ve doğal farklılıkları bağlantısını yenmek için sosyal roller hazırlamaya planlamaya ve sorgulamaya başladılar. Pek çok feminist, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılığın toplumsal örgütlenmeyle ilgisini yadsımıştır. Pek çok feminist teori davranış ve biyolojik sınıflandırmanın temeli olarak psikolojik cins ve toplumsal cins ayrımını getirmiştir. Biyolojik sınıflamayı Segal yapmış, Robert Wright insan doğası hakkındaki Darwinci gerçekleri yadsımayla ve kadınların eşitlik arayışlarıyla alay etmiştir.<sup>38</sup>

Aydınlanma, ilerleme döneminin en önemli varsayımı olan Sosyal Darwinist yaşam ilkesi, doğada güçlü olanın kalabileceğini, güçsüz olanın ise yok olacağını savunmuştur. Güçsüzlerin mücadeleden başarısız çıkacağı ve üretime katkısı olmayacağı için ortadan kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.<sup>39</sup>

---

<sup>37</sup> Ibid, ss. 24, 9.

<sup>38</sup> Ibid s, 13.

<sup>39</sup> <http://www.cagridogan.com/ayrimcilik.htm>.

## İKİNCİ BÖLÜM

### DİNLER VE KADIN YORUMLARI

Tüm dinler kadının ikincilliği için biyolojik mazeret yeterli olmadığına, dini yorumlara başvurmuştur. Dinlerin çıkışından itibaren din ve din adamları toplumlar üzerinde etkin olmuşlardır. Din adamlarının toplumdaki etkisi feminist hareketlere de yansımış, 19.yy. batı kadın hareketinde kilise baskısı korkulan faktör olmuştur.<sup>40</sup> Bu bölümde Tek tanrılı dinlerin kadın yorumları incelenecektir.

#### 2.1. Yahudi ve Hıristiyan Dinlerinde Kadın Yorumları

Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık dinleri kadınları aşağı statüde, günahkar, cazibesizle erkekleri ayartan güç olarak görmüş, onları gözden uzak tutmaya çalışmıştır. Ancak daha sonraki dönemlerde Hıristiyanlık bu konuda reformlar yapmış kilise ile devlet ayrılmıştır. Yahudi ve Hıristiyan dinlerinin kadın erkek ilişkilerine yaklaşımı yalnızca evlenme ve doğurma ile sınırlanmış, diğer konulara dinin müdahalesi kaldırılmıştır.<sup>41</sup>

Tarihsel Musevilik dünyevi zevkli evliliği ve döllemeyi teşvik eder. Kadının yıkıcı gücü yalnız Kuran'da değil Yahudi yazılı ve sözlü (Talmud) geleneklerinde, özellikle Hasidiclerde<sup>42</sup> kadın, açgözlü ve saldırgan cinsel dürtüsüyle baştan çıkarıcı olarak betimlenmektedir. Yahudiliğin kadına bakışı bu dine inananların dünyanın hangi köşesinde yaşadıklarına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Örneğin, ülkelerinden ayrı oldukları için muhafazakarlaşan diaspora Yahudilerinde dini uygulamalar ve kurumlar etkindir. Ancak İsrail yasalarında kadının evlilikte ve boşanmadaki yasal hakları devletin milliyetçi ve askeri hedefleri ve Yahudi ataerkil değerlerin uzlaşmasıyla şekillenmiştir. Parlamentoda inançlıların şiddetli savunusuyla, Yahudi ataerkil değerlerin eklenmesi sonucu yasalar kadını, vatandaş olarak değil evinin koruyucusu, gelecek neslin üreticisi yani anne olarak kabul edilmiştir. Kadın konusunda yasalar ve geleneksel kurallarda uzlaşma sağlanmıştır. 1953'teki

---

<sup>40</sup> Michell, a.g.e., s.92.

<sup>41</sup> Haideh Moghissi, *Feminism and Islamic Fundamentalism :The Limits of Postmodern Analysis* (London: Zed Books, 1999), s.21.

<sup>42</sup> Kendilerini "Siyonizm Karşısı" olarak tanıtan radikal Yahudiler.

kararnameyle evlilik ve boşanma Haham Mahkemesine devredilmiş, medeni nikaha son verilmiştir.<sup>43</sup>

Kadının yıkıcı gücü Kuran ve Talmud'un yanı sıra Hıristiyan dininde de sabitlenmiştir. Hıristiyan din adamları kadını ayartan cazibesi nedeniyle günah meleği olarak görür. Ancak Batıda bu cinsel ahlaki mesele günümüzde kısmen sonlandırılmıştır. Hıristiyanlık bekaleti kutsar ve evliliği dünyevi yükümlülük olarak görür. Çoğalmayı getirmeyen seksi kınar. Erken Hıristiyanlıkta çocuk amaç değilse cinsel zevk günah olarak görülmüş ve şehvet olmayan evlilik yüceltilmiştir. Hıristiyan din adamları devlet adamı olmamasına rağmen toplum üzerinde etkin olmuşlardır. Avrupa toplumlarında modern yasa sisteminin kuruluşu, bireysel hakların tanınmasıyla, oy hakkı eşitliği sağlanmış, böylece Hıristiyan kilisenin gücü ve ahlaki rehberliği azaltılmıştır. Kilisenin devletten ayrılmasıyla sivil toplum güçlenmiş, bu gelişmeleri cins eşitliği, adaleti, kadın çabaları izlemiştir. Batıda küçük yaştakilerle cinsel ilişki tecavüz olarak kabul edilir, ancak, cinsel ilişkide zorlama yoksa suç sayılmaz. İslamda ise, karı-koca ilişkisi dışındaki tüm ilişkiler suç sayılmış ve bu İslami-ahlaki standartların cezai yükümlülükleri bazı yönetimlerde yasalarla belirlenmiştir.<sup>44</sup>

## 2.2. İslam'da Kadın Yorumları

İslami toplumlarda kadın vücudu cazibe ve zevkten meydana gelir. Döllenme ve doğurma özellikleri nedeniyle kadın toplumsal saygınlığın sembolüdür. Kadın, yasalarla kapatılmış ve hakları sınırlanmıştır ve erkeğe toplum tarafından kadın yaşamı üzerinde haklar verilmiştir. Müslüman inancına göre genç kız ilk adet görmesiyle ailenin onuru haline gelir ve üzerinde baskılar başlar. İslami toplumlarda kadın ahlaki yargıda zayıf ve anlayış kapasiteleri az olarak görülür, kadın cinsel gücü ve cazibesi nedeniyle gözetim altında tutulmalı ve cinsel saflığı korunmalıdır. İslami şeriatın evlilik ve boşanma yasaları da açıkça kadının yetersizliği üzerine kurulmuştur. Şeriat yasalarına göre boşanmada erkek eşinin, baba ise kızının üzerinde söz sahibidir. Erkek karısının onayı olmadan evliliğini bitirebilir. İslam ve diğer dinler arasındaki asıl farkın cinsel zevk konusunda olduğu saptanmıştır. İslam bekarlığı uygun görmez, cinsel zevki över ve evliliği dinin yarısı olarak niteler. Maliki ve Hanefi mektebine göre evlilik erkek için zorunluluktur. İslam erkekleri için evlilik zinanın ve eşcinsel ilişkinin kalkanıdır. İslama göre, kadın erkeğin cinsel objesidir ve erkek kadın meselelerini yöneten kişidir.

<sup>43</sup> Moghissi, *Feminism and Islamic Fundamentalism :The Limits of Postmodern Analysis*, s.21.

<sup>44</sup> Ibid, s. 24.



Ayetullah Humeyni kadın ve cinsellik konusunda “ Kadın kocasının izni olmadan evini terk etmemeli, kocasının istediği her zevke kendini bırakmalıdır. Bu konuda dini engel yoktur, Eğer kadın kocasına itaat etmiyorsa günahkardır ve yeme, giyinme ve barınma hakkı yoktur” açıklamasını yapmış, çokeşliliği ve Mut’a nikahını da onayladığını bildirmiştir.<sup>45</sup>

Fatna Sabah, İslam kültüründe kadının cinselliğinden, ayartan cazibe gücünden korkulduğundan ev hapsi ve gözetimde tutulmasının İslam yasalarında ve erotik söylemlerde açık olduğunu, bunun iki nedeni olduğunu öne sürmüştür; Kadının cinsel enerjisinin boşalması ve kadının ihtiyacının karşılanıp karşılanmadığı yani erkeğin cinsel performansı ve kadının cazibesinin tehlikesi kadının kapatılmasına neden olan erkek kaygılarıdır. İmam Ali Müslüman toplumun tehdidi olarak kadını kötü, bela ve uğursuz, en kötüsü ise belaya ihtiyaç duyar şeklinde tanımlamıştır. İmam Gazali ise yorumunda kadını toplumun yıkıcı elemanı olarak görmüştür.<sup>46</sup>

### **2.3. Müslüman Toplumda Kadın**

Toplumsal yapı cinsiyetçi güç ilişkileri sistemidir ve bilinen tüm insan toplumları cinsiyete dayalı toplumsal ayırım yaparlar. Cinsiyet sistemi güç ve kaynaklara erişimde de etkilidir. Kadına yönelik şiddet, kadın sünneti, cinsel taciz, tecavüz, ensest ilişki kadının kontrolü amacıyla kullanılan yöntemlerdir. Kadını ikincil statüye sürmede biyolojik mazeret dinle birleştirilerek kadının itaat etmesi beklenir.<sup>47</sup>

Fas’lı feminist yazar Mernissi Kuran ayetlerini tarihi olaylarla beraber incelemiştir. Mernissi yaptığı Kuran ve Hadis çalışmalarında aşağıdaki sonuçlara ulaşmıştır;

“Hz. Muhammed’in karıları toplumun arka plan üyeleri değil, dinamik, etkili profillerdir ve Muhammedin entellektüel partnerleri olarak yönetimin karar alma sürecine katılmışlardır. Ancak Cemal Vaka’ası gibi politik konulara Hz. Ayşe’nin katılması, Peygamberin ölümünden sonra Hadis ve dini yazılarla eleştirilmiştir. Muhammedin İslami vizyonunun eşitlikçi olmasına karşın, toplumun erkek üyeleri bu değişikliklere hazır olmadıklarından, Hz. Muhammed’e tepkiyle Umar Ibn al-Khattah liderliğinde karşı hareket örgütlemişlerdir. Sonuçta askeri ve siyasi zayıflık dönemi olan Hicra’nın 3-7.yılları döneminde, Kur’an’ın 33:53. ayeti Hijab’la Muhammed eşitlikçi

<sup>45</sup> Ibid, s.20-23.

<sup>46</sup> Ibid,s.24.

<sup>47</sup> Crawford ve Unger, a.g.e., ss.22, 23.

vizyonunu, toplumsal dayanışma bütünlük için ve islami davanın devamı için için feda etmiştir. Peygamber eşlerini kamusal yaşamdan uzaklaştırmıştır.”<sup>48</sup>

İslamın kadına davranışının kınanması ve kadının köleliğinin işareti olarak kabul edilen örtünme, harem ve çokeşlilik, cinsel-kültürel baskının bileşimi olarak görülmektedir. Feminist yazılarda Avrupa sömürge kurumunun, diğer kültürlerle karşı feminizmi kullandığı öne sürülmektedir. Bu nedenle İslami devletlerde kadının cinsel saflığı bu denli takıntı haline gelmesinde Avrupa sömürüsü suçlanmıştır.

Beth Baron Mısır’lı yazar-hukukçu Quasim Amin’in feminizmin babası değil sömürgecinin oğlu olduğunu, Amin’in *Kadının Kurtuluşu* (Tahrir al-mara) eserindeki düşüncelerin sömürge düşüncesinin kopyası olduğunu ve burada kutsal kitaptaki İslami erkek üstünlüğünün yerini Batı tipi erkek üstünlüğünün aldığını öne sürmüştür.<sup>49</sup> Leila Ahmed ‘sömürge feminizmini’, Avrupa medenileştirme projesinin paradoksu olarak görmüş ve bunu Lord Crommer Mısır’da kadının ev hapsinden özgürleşmesini ve peçenin bırakılmasını savunurken, İngiltere’de Kadın Oy Hakkına Karşı Erkekler Derneği’nin (Men’s League for Opposing Women Suffrage) kurucu üyesi ve başkanı olması” ile açıklamıştır. Ahmed’e göre İngiliz İmparatorluğunda kadının ikincilliği sürerken, sömürge toplumunda bastırılmış kadın imgesi kullanılarak yerel kültürün yok edilmesi projesi haklılaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla İslami kimliğin korunması, toplumsal saygınlık ve kültürel devamlılık için kadını Batılı gözlemcilerden sakınma çabaları Müslüman erkeğin endişe ve öfkesinin nedeni haline gelmiştir. İslamın Batılılar tarafından kadına kötü davranmayı yetenekli kılan din olarak görülmesi, İslamda kadının yeri konusunu Müslümanlar ve Batılıların tartışma odağı haline getirmiştir.<sup>50</sup> Kadının eve kapatılışı ve peçe müslüman geleneğin geçerliliği, doğruluğu ve saygınlığının merkezine oturtulmuştur. Sosyoekonomik değişimlerle hijab toplumsal tepkinin sembolü haline gelmiştir.

### 2.3.1. Örtünme Meselesi (Hijab-Hejab/Türban, Veil/Peçe, Chador/Çarşaf)

İslamcılar ve İslami toplum kadının saflığının koruyuculuğunu üstlenmişler, bu konuda fikirler üretmişlerdir. Sömürge dönemlerinde kadın cinselliğinden korku, ahlaki kaygı ile

<sup>48</sup> Fatima Mernissi, *The Veil and the Male Elite : A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam* (Addison-Wesley Pub.Co., 1991), ss.133,134.

<sup>49</sup> Al-Ali, a.g.e., s.57.

<sup>50</sup> Moghissi, *Feminism and Islamic Fundamentalism :The Limits of Postmodern Analysis*, s.165.

beraber örtünme de İslami kültürde öncelik kazanmıştır. Kadınların örtünmesi Ortadoğu toplumlarında emperyalizm ve sömürgeye direnmenin sembolü haline gelmiş, yaygınlaşmıştır. Örtünme ve Hijab İslami toplumlarda önemini korumuştur. Örtünmeyi savunanlar Kuran ve Peygamber'in eşlerini örnek göstererek savlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Kadının ikincilliği Kuran'da 33-Nisa suresinde belirtilmiştir. *Sure 33:53*'ün çıkışından sonra Peygamberin karılarının hijab'la örtünmelerini; "Ayşe, Muhammedin torunları olan Hasan ve Hüseyinden bile gizlenmiş, kör olan Ishak al-Asma'dan bile (o görmese bile kendisi gördüğü için) gizlendi" örneğiyle desteklenmiştir. Seyahatler sırasında kadınlar, deve taşıyıcıyla gizlenmiş, 33:33'teki evinde otur emrine Sevda Bint Zam ve Zeynep Bint Jash uymuşlar emre uyarak umre veya hac için bile evlerinden dışarı çıkmamışlardır. Ancak 'inananların annesi Ayşe'nin Peygamberin ölümünden sonra sosyal yaşama karışması, cesaretiyle Peygamberin diğer dullarından tamamen farklı örnek olmuştur.<sup>51</sup>

Ayatollah Motahari devrim öncesi İran yazılarında örtülü olmayan kadından kaygı duymuş, kadının ergenliğe geçerken gücün ve dayanıklılığın sembolü olduğunu, yüksek öğrenim kurumlarında örtünmenin zorunlu hale getirilmesini savunmuştur. Peçesiz kadınların eğitim kurumlarında ve işyerlerinde görünmesinin cinsel kışkırtıcılığı canlandırıldığını ve erkeğin dikkatini üretimden dağıttığını öne sürmüştür. Motahari hijabın kadının cinsel cazibe gücünü engellemek için kullanılması gerektiğini ve üniversitelerde de kız-erkek öğrencilerin perdeyle ayrılması gerektiğini söylemiştir. Bu fikir devrim sonrası İran'da uygulamaya konulmuştur. Hindistan'lı Abu Al Mawdudi ise kadının iffetinin purdahla(çarşaf, peçe, eldiven) korunması gerektiğini, kadın kendini çarşafı, yüzünü de peçeyle sakınması gerektiğini söylemiştir. İslami düşünce, yasalarla ve uygulamalarla Müslüman toplumu etkilemiş, kadın cazibesi ve cinsel gücüyle toplumsal düzen için zararlı görülmüştür. Müslüman olan ve olmayanlar da bu görüşlerden aynı şekilde etkilenmişlerdir.<sup>52</sup>

Günümüz İslam toplumlarında dış sömürgeye ve batılılaşan sahte Müslümanların eleştirilerine karşı, İslami çağrı kültürel yerel sahilikle cisimlendi ve kadın tartışmaların odağında kaldı. Kadın eve dönüş ve örtünmeye davet edildi. Muhafazakarlara göre Müslüman kadının mümkün olduğunca çabuk ve tutarlı davranarak ev hayatına dönmesi

---

<sup>51</sup> Barbara Freyer Stowasser, *Women In Qur'an Traditions, And Interpretation* (New York: Oxford University Press ,1994) s.117.

<sup>52</sup> Moghissi, a.g.e., s.25.

gerektiği söylendi. Ekonomik zorunluluk nedeniyle çalışma yaşamında artan orta sınıf kadın sayısı, bu kadınları muhafazakarların yeni hedef grubu haline getirmiştir. Değişen yaşam koşulları nedeniyle ev hapsi daha fazla savunulamaz hale geldiğinden, ev hapsinden vazgeçen muhafazakarlar örtünmeye odaklanmışlardır. Muhafazakar yazarlar ve vaizler, ev dışında saygınlığın ve ahlakın korunması amacıyla, Müslüman kadını hijab giymeye teşvik etmişlerdir. Ve Hijab modern İslam dünyasında kültürel sembol haline gelmiştir. Hintli Müslüman Abu al-Ala al-Mawdudi'nin batı kültürü ve laikleşmenin trajik toplumsal sonucundan kaçınmak için muhafazakarlara önerdiği İslami engelleyici önlemler arasında, kadın ayırımı en önemlisidir. Mawdudi'ye göre sure 33:33 ve 33:53'te Peygamber kendi karlılarına ve bütün Müslüman kadınlara yasaklama getirmiştir. Mawdudi 33:59 Jilbab suresinden inançlı İslami kadın elini ve yüzünü de kapatmalı sonucunu çıkartmıştır. Peçe Kuranda açıkça belirtilmemiş ise de, Müslüman kadının sahiliğini-yerelliğini, dürüst yaşam şeklini, dini bağlılığı sembolize eder hale getirilmiştir.<sup>53</sup>

Hijab bazı yorumcularca baş örtmek(veil) diye nitelenmiş, katolik rahibelerin başörtüsüne benzer saçı ve boynu gizleyen başörtüsü olarak tanımlanmış, ancak müslümanlarda boğaz da kapatılmalı yorumu yapılmıştır. Hijabı dini bağlılık derecesinin göstergesi olarak niteleyen köktendinciler, tüm yüzün peçeyle ve eldivenle de elin kapatılması gerektiği yorumunu yapmışlardır. Ancak örtünmenin şekli İslami toplumlarda farklılaşmıştır. Örneğin Mısır alt sınıf kadını hala folklorik yerel giysi giymektedir. Hijab giyiminde, Mısır muhafazakarlığı 24:31 surede Hijab'ın kadının boğazını, göğüsten yukarısının hesaplayıp uzun ve bedene oturmayan, topuğa ulaşan cüppe sonucuna ulaşmıştır. Bu giysinin detaylı tanımı ise; Peygamber geleneğindeki gibi sadece eller ve yüz görünmeli, giysinin kumaşı hafif olmamalı, giysi şekilli ve gösterişli olmamalı ve erkek giysisine benzememeli şeklinde tanımlanmıştır. Başörtüsünün uygulanmasını ve şeklini muhafazakar vaiz Sharawi "siz hanımlar bizden iyi bilirsiniz" diye yorumlamıştır. Muhafazakarların ve köktendincilerin çok istemesine rağmen bugünün Müslüman toplumu, cins ayrımcılığı paradigmasından ayrılmış, üst ve orta sınıf kadınlar, eskiden evde gözetimde iken, şimdi eğitim alıp, kamu yaşamına katılmışlardır. Alt-orta sınıf kadınlar ise geleneksel olarak ev içinde ve dışında çalışmak zorundadırlar. Bu nedenlerle kadına Hijab'a İslami ağrı değişmiş ve bu ağrı eskiden kadının gözetimini erkek aracılığı ile yapıyorken artık kadının kendini korumasına yöneliktir. Vaazlarında ve yazılarda

---

<sup>53</sup> Stowasser, a.g.e., ss. 127-129.

popüler Mısır'lı vaiz Muhammed Mutawalli al-Sharawi, örneğin kadına Tanrı'nın bahsettiği yerin, Tanrının verdiği fiziksel ve akli nitelikleri nedeniyle evi olduğunu, kadının dünyadaki tüm meslekleri izleyebileceğini(ki gelecek kuşağı yetiştirebilsin) ve kadının evde oturarak aile bütçesine dışarda kazanacağı paradan daha fazla katkıda bulunacağını söylemiştir. Diğer muhafazakar sesler kadının dışarda çalışmasının uğursuzluğunu, dışarda çalışmanın evin düzenini bozacağını, evin giderlerine katkıda bulunan kadının, 4:34 surede aileyi geçindirmeye tayin edilmiş- buna zorunlu olan adamın kutsallığını sarsacağını, kadının çalışmasına izin veren erkeğin de saygınlığını yitireceğini yorumlamışlardır.<sup>54</sup>

## **2.4. Kur'an-ı Kerim Yorumcuları**

### **2.4.1. Modernist Yorumcular**

İçtihat ve yorumda yasal reform taraftarı olan bu grup İslamda çokeşliliğin yürürlükten kaldırılmasını, geniş sosyo-ekonomik değişim istemişler, feminist ve diğer liberal hareketleri destekleyerek, Tunus ve Türkiye'deki gibi yasal değişiklikler önermişlerdir. Arap dünyasında modernizmin teorik temeli, Muhammed Abduh'un formüle ettiği Kur'an ve Seria'da dini gereklerin, toplumsal uygulamalardan ayrılması yani laikliktir. Abduh ve diğer modernistler modern İslami toplumun 7.yy ümmetinden farklı olduğunu, ibadet ve dinde değişiklik gerekmediğini ancak Müslümanlara dönemlerinin ihtiyaçları ışığında yeni yasal yorum gereğini öne sürmüşlerdir. Modernistler kamusal yararın (al maslaha al-amma) koruyucusunun toplumsal ahlak ve ruh olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre metodoloji metnin arkasındaki ruhu açığa çıkarmaya çalıştığından bazı modernistler kadın erkek eşitliği savunmasını Kuran'a dayandırmışlardır. Modernistler, Peygamberin eşlerini ve ilk Müslüman toplumu eşitlikçi yasalarla yönettiğini, o dönemde kadınların toplumsal yaşama katıldığını, sınırlamaları tarihi nedenlerle getirdiğini, örneğin Hijab 33:57'nin ev halkını korumak için olduğunu ve toplumun diğer kadınlarına uygulanmadığını öne sürmüşlerdir.<sup>55</sup>

Bu grubun en tanınmış isimlerinden olan Mısır'lı teolog ve hukukçu Muhammed Abduh(1849-1905), söyleminde İslami toplumun yapılanması için kadının erkek baskısından özgürleşmesini, çokeşlilik ve boşanma yasalarında değişiklik gerektiğini, kadın-erkek eşitliği için kadına sosyopolitik hakların tanınması gerekliliğini söylemiştir. Abduh'un, Tafsir al-

---

<sup>54</sup> Ibid, ss. 130-133.

<sup>55</sup> Ibid, s. 132.

Manar'da 4:125. ayette bıraktığı Kuran yorumlarını Rashid Rida 12:25. ayete kadar sürdürmüştür. Bu yorumlarda kadının insani değerini anlatılarak, çokeşliliğin önceki inananlarda (Al-salaf, al-salih) yararlı uygulama olduğu, fakat adalet ve eşitlik duygusunun dönüştüğüne işaret edilmiştir. Yeni neslin ahlaki çöküntüsüne vurgu yapılarak çokeşliliğin 19.yy. realitesine uygun olmadığı anlatılmıştır. Mısırlı gazeteci-avukat ve siyasetçi Qasim Amin(1865-1908)'in önceliği cehalet, kadının eğitimsizliği olmuştur. Amin Hijab'ı cinsel ayırımın kurumsallaşması olarak görüp kadının yüzünü ve ellerini açıkta bırakan şeri İslami giysi ile dışarda dolaşma hakkını kazanmasında ısrar etmiştir.<sup>56</sup>

Peygamber'in modern zamanda yazılan en etkin biyografisi olan Muhammed Husayn Haykal'ın 1935'te yazdığı *Hayat Muhammed-* Muhammed'in Hayatı adlı eserinde, Muhammed'in beşeri dehasını göstermeye çalıştığı yorumu batı soundlu olarak nitelenmektedir. Haykal'ın ortaçağ geleneklerine ve Orientalizme tepkiyi anlatan yeni yaklaşımı, başlangıçta Mısır'lı aşırı sağ tarafından eleştirilmiş ancak çoğu Müslüman Arap dünyasını ve ötesinde 3 kuşağı etkilemiştir.<sup>57</sup>

#### **2.4.2. Muhafazakar Gelenekçi Bakış**

Bu grup, moderniteye, batıcılık anlayışına, kültürel kirlenmeye karşı eski geleneklerin korunması gerektiğini, kadının fiziksel ve akli yetersizliği nedeniyle korunmaya ihtiyacı olduğunu öne sürmüştür. Kadının baş özelliğinin annelik, erkeğin baş özelliğinin ise evin reisi ve tedarikçilik olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak, 1960'lardan buyana kadının eşitliği yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu dini düşünür ve yazarlar, köktenci aktivistler kendilerini İslamın askerleri olarak görmüşlerdir. Yerel gelenekçilerden Abbas Mahmud al-Aqqad (1889 -1964) peygamber çalışmalarında Hz. Muhammed'in karılarının, çelişkili imajlarını sosyal ve psikolojik analizini İslami çerçevede yapmış, bu çalışmalar metodolojinin gelişmesinde başvuru kaynağı niteliğinde görülmüştür. Mektupları ünlenen Al-Aqqad, İslamla ilgili orientalist literatür hakkında da bilgi sahibi olmuştur. Diğer etkin çalışma Bint al Shati takma adıyla edebiyat ve dilde akademisyen olan Aisha Abd al-Rahman'ın(1913-1998) kuran ve hadis çalışmaları, ortaçağ kaynaklı ve anlatımı hikaye niteliğinde görülmüştür. Ancak '*Al-Tasfir al-bayani lil-Qur'an al-Karim*' adlı çalışması metodolojinin gelişmesinde başvuru niteliğinde görülmüştür. Bint al-Shati'nin yanlışlar ve oryantalist taklitlerle dolu olarak

---

<sup>56</sup> Ibid, ss. 6, 119.

<sup>57</sup> Ibid, ss. 119,120.

nitelenen hadis kitabı Peygamber'in ev halkını, Muhammed'in karılarını modern anlatsa da kadın özelliklerini ev aile içinde gösteren tutucu çalışma olarak tanımlanmaktadır.<sup>58</sup>

Aziz Al-Ahmed farklı coğrafya ve toplumsal şartlarda çeşitli İslami kültürel varlıklara işaret ederek Türkiye ve Tunus'taki çökeşlilik yasağının, diğer İslam ülkelerinde ise çökeşliliğin İslamın işareti olarak görülmesini ve diğer şeriat yasalarına farklı yaklaşımı dinin farklı yerel kültür ve toplumlarla eklemlenmesinin farklılaşması olarak görmüştür.<sup>59</sup>

Görüşleri entellektüeller üzerinde de etkili olan İran'lı Cemaleddin Afgani(1839-1897) Müslüman dünyanın tanınmış, sosyal reformcusu Pan-İslamist ve ajitatordür. Hindistan, Afganistan, Türkiye, Mısır, Rusya ve Avrupa'da yaşadı, rejim karşıtı propagandaları nedeniyle bu ülkelerin çoğundan kovuldu. 1884'te Paris'te Arap entelijansiyasında etkili olan İngiliz karşıtı Pan-İslamist gazete çıkardı. İran reformistlerinin, Şah'ı devirme komplolarına katıldı. Türkiye'deki katı monarşiyi'de eleştirdi. İslamın ilk dönemdeki saf halini, dinin ideolojik temelinde toplumsal ilerleme kapasitesi olduğunu ve tüm Müslümanların birliğini savunmuştur. Toplumda feodal baskıya ve hükümete karşı dini dayanışmayı teşvik etmiştir. Avrupa'nın diğer ülkelere karşı başarısını bilim ve teknolojiye bağlayan Afgani'nin İslamın reformasyonunda rolü olmuştur. İslamın rasyonel ve makul din olduğunu, Müslüman dünyanın yeni şartlara uyum sağlamaya muktedir olduğunu, daha sonra İslama yanlış anlamlar yüklendiğini ve İslamın katılaştığını öne sürerek, İslama dönüşü savunmuştur. Pan-İslamist görüşlerle 19 yy.da Müslüman toplumlarını, Batıya karşı birlik oluşturma çağrısı yapmış ve tüm Müslüman ülkelerden taraftar kazanmıştır. Afgani'nin emperyalizm karşıtı ulusçu duruşu ve sosyalist eğilimi çoğu Müslüman reformcuyu da etkilemiştir. Mısır, Türkiye ve İran'da çoğu entelektüel onun işbirlikçisi ve öğrencisi olmuştur. 1871'de El-Ezher'de de öğretmenlik yapmış olan al-Afgani'nin etkisi Mısır'da daha fazla görülmektedir.<sup>60</sup>

Muhafazakarların Peygamber ilişkileri örneğiyle yaptıkları çökeşlilik savunması şu başlıklarda toplanmaktadır;

1) Çökeşlilik insan soyunun devamı için, erkek sağlıklı-genç yeni eş alırken, yaşlı, hasta veya kısır eski eşi boşanmadan korur bu yüzden merhametli ve onurlu sistemdir.

---

<sup>58</sup> Ibid, ss. 119, 120.

<sup>59</sup> Ibid, s.117.

<sup>60</sup> Kumari Jayavardana, *Feminism and Nationalism in the Third World* (London: Zed Books, 1986), ss.47-48.

2) Çokeşlilik savaş zamanında yeterli evlenecek erkek bulunmadığından bütün kadınların evlenmelerine ve anneliğine fırsat tanıyan, demografik sorunlara eşitlikçi çözümdür.

3) Çokeşlilik batının kaçamaklar, sosyal eşitsizlik ve sosyal ikiyüzlülüklerle dolu olan tekeşliliğine göre daha dürüst gereksinimlerin tatmininde daha üstündür.<sup>61</sup>

### 2.4.3. Köktendinciler

İslamın yayılmacılığını hedefleyen ve peygamberin ilk toplumuna inanan bu grup, İslamda ve toplumda kadının yeri tartışılmamalı tezini savunmuştur. Başlangıçta bölgesel olan muhafazakar sivil ve resmi Arap-İslam önermesi ekonomik ve kültürel büyüme ile ihraç edilerek komşu ülkeleri de etkiledi. Ortaçağ kaynakları ve yaklaşımlarında Kadın, Kur'an temelinde, sosyo-ahlaki yeniden yapılanmanın merkezinde yer almıştır. Kadınlar ahlaki çöküşün nedeni olan batılı uygulamalar ve yapılara karşı, köktenci toplumsal dürüstlük ve İslami değerlerin korunması için, 'eve dönüş, giyim' gibi hayati İslami geleneksel değerleri korunmasında savaşın gözde askerleri olarak benimsenmiştir. Din, ahlak ve kültür onunla durur ve düşer. Muhafazakar Müslüman Kardeşler'i Mısır'da 1928'de kuran Seyyid Qutb'un fikirleri, günümüz muhafazakar grupları tüm Müslüman dünyada etkilemeye devam etmektedir. Qutb'un Kuran yorumlarını *Fi Zilal al-Kuran* adlı eserinde toplamıştır.<sup>62</sup> Mawdudi'de 1941'de Jama'at al Islam örgütünü kurmuş Müslüman dünyada etkin isim olmuştur.<sup>63</sup>

---

<sup>61</sup> Moghissi, *Feminism and Islamic Fundamentalism :The Limits of Postmodern Analysis*, s.17.

<sup>62</sup> Ibid.,s. 7.

<sup>63</sup> [http://www.nmhschool.org/tthornton/sayyid\\_abu.htm](http://www.nmhschool.org/tthornton/sayyid_abu.htm).



## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### İRAN'DA KADIN HAREKETLERİ

#### 3.1. İran Toplumunda Kadının Yaşamı ve Toplumsal Statüsü

İran toplumunda kadının statüsü, varolan toplumsal yapıya bağlı olarak farklılaşma göstermektedir. Kentli üst ve orta sınıfa ait kadınlar 1979'dan önce onlara sunulan yasal olanaklardan yararlanarak, eğitim fırsatı elde etmişler ve evlilik ve çalışma hayatında çağdaş normları yakalamışlardır. Alt sınıf ve kırsal kesimde yaşayan kadınlar ise toplumsal yaşamdaki gelişmelere ayak uyduramamışlar ve sunulan fırsatlardan yararlanamamışlardır. İran alt sınıf ve kırsal kesim kadınlarının kimlikleri, yaşamları ve cinsiyet ilişkileri toplumsal norm ve Şii geleneklerle biçimlendirilmeye devam etmiştir.<sup>64</sup> Genelde İran kadınının cins rollerini, halk masalları, dini gelenekler ve hiyerarşik güç ilişkileri belirlemektedir. Kapitalist kalkınma ve modernizasyon sürecinde alt ve orta sınıfa ait kadınlar ekonomik gelişmelerde kendine yer bulamamış, değişen toplumsal şartlara entegre olamamıştır. Ekonomik ve toplumsal kaynaklara erişimde sınırlı haklara sahip olan kadınlar doğal otorite olarak kabul edilen eşlerinin kendilerine şiddet uygulamasına maaruz kalmaktadırlar.<sup>65</sup>

İran nüfusunun %80'i muhafazakar ve erkek merkezli yapıya sahip kırsal kesimde yaşamaktadır ve tarımla uğraşmaktadır. Değişen toplumsal şartlara az da olsa ayak uydurarak, eğitimini sürdüren köylü genç kızlar genellikle cinsiyet niteliği nedeniyle öğretmenlik gibi meslekleri tercih etmektedirler. Ancak, bu çalışan kızlar ailelerince evlenme şansını yitirmiş olarak görülmektedir. Kırsal kesimde çalışan kadınların mal-mülk hakları, gelirleri İslami yasalarca ve erkek kontrollü sivil kurallarca belirlenmiş ve düzenlenmiştir. Kentli kadının tam tersine kırsal kesimde yaşayan kadının kazancını erkek kontrol etmektedir.<sup>66</sup>

---

<sup>64</sup> Erika Freidell, "Notes From the Village = On the Ethnographic Construction", Der: Fatma Müge Göçek ve Shiva Balaghi, *Reconstructing Gender in the Middle East : Tradition, Identity, and Power* (New York: Columbia University Press, 1994), ss. 86,88.

<sup>65</sup> Haideh Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, (New York: St. Martin's Press, 1996), s 49.

<sup>66</sup> Ibid, s.49.

Yapılan araştırmalarla, İnan toplumunda kadının cinsel kimliğine dair önyargılı inanış ve toplumsal uygulamaların, İslam öncesindeki Sasani İnan'ında da varolduğu saptanmıştır. Germaine Tillon bölge analizinde din-cinsellik geriliminin İslamın doğuşundan önce varolduğu ve kadının boyun eğgen statusünün İnan dahil tüm doğu toplumlarında kurumsallaştığı saptamasını yapmıştır.<sup>67</sup>

### 3.1.1. Rakamlarla İnan Kadını

Kadını geleneksel rolünden farklılaştıran ve çalışma yaşamına götüren en önemli etmen eğitimidir. İnan'da eğitime yönelik çabalar Kaçar Hanedanı döneminde kadınların kendi girişimleriyle başlamış, Pehlevi Hanedanı döneminde devlet desteği ve yapısal reformlarla sürdürölmüştür.

Rıza şah döneminde çarşaf yasağının toplumun tümü tarafından benimsenmemesinin etkisi ile eğitimden yararlanan kadın sayısındaki artış sınırlı kalmıştır. Pehlevi hanedanlığı döneminde eğitim sistemi geleneksel cins rollerini az değiştirmış, okul müfredatı ve ders kitapları kızları anneliğe ve bakıcı rolüne hazırlayan nitelikte kalmıştır. 1935'te kızlar, teoloji ve tarım hariç üniversitede eğitim hakkı kazanmışlardır.<sup>68</sup> Rıza şah döneminde okullu kız sayısı, 1925'te 3.467'den 1930'da 1.710'a kadar gerilemiştir. 1935'te ise bu rakam tekrar 2.599'a ulaşmıştır.<sup>69</sup> Muhammed Rıza şah döneminde ise ilkokuldan üniversiteye okullu kız öğrenci sayısı hızla artmıştır. Okullu kız öğrenci sayısı 1949-1956 arası 3 kat artarken, aynı dönem erkek öğrenci sayısı 2 kat artmıştır. 1940'tan itibaren Tahran Üniversitesi'nde karma eğitime geçilmiştir. Üniversiteli kız öğrenci sayısı 1956'da 801'den, 1959'da 1.912'ye ulaşmıştır. 1978'e gelindiğinde ise, üniversitedeki kız öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının %30.9'una ulaşmıştır. Erişkin eğitim sınıflarının sayısı 1946'da 469'dan 1956'da 24.718'e çıkarılmıştır. Aynı şekilde kadın öğretmen sayısında da önemli artışlar görölmüş ve kadın öğretmenlerin aldıkları ücret erkek öğretmenlerin aldıkları ücretle eşitlenmiştir.<sup>70</sup>

1957'de % 9 olan kadın okur-yazar sayısı 1977'de %35'e ulaşmıştır. Eğitimde ve iş yaşamındaki kadın sayısı ölkede 1979 yılında gerçekleştirilen İslam devriminden sonra

<sup>67</sup> Ibid, s.75.

<sup>68</sup> Ibid, s.47.

<sup>69</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.49.

<sup>70</sup> Ruth Frances Woodsmall, *Women and the New East* (Washington : Middle East Institute, 1960), ss. 53,54.

azalmaya başlamıştır. Çalışan kadın sayısı 1956'da % 9.3'ten 1976'da %13.7'ye yükselmiş, ancak bu rakam İslam rejimi döneminde 1986'da %9'a gerilemiştir. 1966 ile 1976 yılları arasındaki rakamlar, kırsal kesim çalışanlarının %91'inin ücretsiz aile kurumlarında çalışmakta olduğunu ve bunların da %85'ini kadınların oluşturduğunu göstermektedir.<sup>71</sup> Birleşmiş Milletlerin (BM) 1986 verilerine göre, ülkedeki üniversitelerden eğitim alan kız öğrenci sayısı toplam öğrenci sayısının %2'sini (49 bin) oluşturmaktadır.<sup>72</sup> Şehirlerde okullu kız öğrenci sayısı 1976'da yani, İslam devrimi öncesinde %64 oranında iken, bu rakam devrim sonrasında 1986'da %51 oranına gerilemiştir.<sup>73</sup>

### 3.2. Babizm Hareketi ve Kadınlar

İran'da 1840'larda sosyal adalet, özgürlük ve kişi hakları, adaletsiz vergilerin düzeltilmesi, kadının statüsünün yükseltilmesi, çokeşliliğin sınırlanması, kadına karşı şiddetin yasaklanması ve eğitimde reformları savunan ve heretik bir hareket olan Babizm (sonraki adıyla Bahaizm) 1850'lerde İran toplumunda popüleritesini artırdı. Babi hareketini, İran-Shiraz'da 23 Mayıs 1844'te ilan eden Mirza Ali Muhammed (1817-1850), kendisini "Bab" (gerçeğin kapısı) ilan etti. Babizm'in kutsal kitabı *Bayan*'ın 19 yıl sonra geleceğini ve Kur'an'ın yerini alacağını iddia etti.<sup>74</sup> Babist reformist hareket, gerici Müslümanlarca ve hükümetçe tehdit olarak görüldüğünden, Bab'a karşı tepki ve eylemler oluştu. Bab ve İran'ın ilk feminist kadın eylemcisi Qurrat ul-Ayn dahil 28 kadar yandaşı 1850'de idam edildi.<sup>75</sup> Kadınlara da özgürlükler isteyen Babizm hareketi, lider ve öncülerinin idamından sonra da İran'da etkin oldu. İranlı azınlık muhalifler, entelektüeller ve kadınlar Babist görüşleri desteklemeyi sürdürdüler.<sup>76</sup>

Günümüzde de Bahai'lere devlet baskısının sürdüğü İran'da 1980'lerde 200 kadar Bahai öldürüldü veya idam edildi. 2005 yılında ise İran'da 65 Bahai tutuklandı.<sup>77</sup>

<sup>71</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, ss. 46-48.

<sup>72</sup> "Women, Islam & Equality", [http://www.iran-e-azad.org/english/book\\_on\\_women/wi&e.pdf](http://www.iran-e-azad.org/english/book_on_women/wi&e.pdf), s.30.

<sup>73</sup> Mahnaz Afkhami ve Erika Freidell, *In The Eye of The Storm-Women in Post-Revolutionary Iran*, (New York: IB Tauris & co.Ltd.,1994), s.48.

<sup>74</sup> <http://i-cias.com/cgi-bin/eo-direct.pl?babism.htm>.

<sup>75</sup> <http://www.letusreason.org/Bahai3.htm>.

<sup>76</sup> [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

<sup>77</sup> <http://news.bahai.org/story/450>

### 3.3. Kadına İlişkin Erkek Görüşleri

20.yy başında çoğu Avrupa’da eğitim görmüş olan İran entelektüelleri, milliyetçi ve demokrat hareketin öncüleri olmuşlardır. Kaçar monarşisine karşı siyasi tartışmalar başlatan bu grup, çokeşliliği ve örtünmeyi eleştirmiş, kadın-erkek eşitliğini savunmuş ve kadının eğitilmesinin gelecek kuşakların yetişmesindeki önemini vurgulayan yeni fikirler öne sürmüşlerdir. Entellektüellerin pek çoğu modernist görüşleri nedeniyle sürgüne gönderilmiştir. II. Dünya Savaşından sonra ise, yaygınlaşan Batı karşıtlığıyla beraber kadına ilişkin görüşler değişime uğramıştır.

#### 3.3.1. Kadını Destekleyen Görüşler

Iraj Mirza(1874-1925) ve Mirzadeh Eshqi (1893-1923) kadının eğitimini savunmuş ve peçenin kaldırılmasını dile getirmişlerdir. Kadın haklarını destekleyen reformculardan İran Ermenisi olan ve sonra Müslümanlığa geçen Mirza Malkom Khan(1833-1908) Paris’te eğitim gördükten sonra İran’da Mason cemiyetini kurmuştur. Cemallettin Al-Afgani’nin reformcu fikirlerinden de etkilenen Malkom Khan, Londra’da iken, 1890’da yazdığı “*Yasa*” da (Qanun) insanların özgürce temsil edilmesi, ülkenin refahıyla ilgili konuların özgürce tartışılması, parlamentonun kurulması gibi fikirlerinin yanısıra kadın haklarını da savunmuştur.<sup>78</sup>

Babist Mirza Aqua Khan Kermani ise, (1853/54-95) İran’ın İslam öncesi dönemini yüceltip, bağnaz İslamı eleştirmiştir. “*Yüz Söylem*” (Sad Khatabeh) adlı eserinde erkeğin kimlik ve karakter kazanımında annenin önemini vurgulamış, kadının hayat arkadaşı tanımını yapmıştır. Kadın eğitiminin önemini destekleyen cinsiyet ayrımcılığı ve örtünmeye karşıt görüşler yazmıştır. Mirza Agha Khan Kermani, Mohammad Ali Şah’ın emriyle idam edilmiştir. Kermani’nin 1992’de “*Üç Mektup*” (Seh Maktub) adlı kitabı İran dışında 1000 adet basılmış, “*Yüz Söylem*” adlı kitabı ise, halen el yazması formunda korunmaktadır.<sup>79</sup>

Babist yazar ve öğretmen olan Shaikh Ahmad Ruhi ile Hasht Bihisht, 1892’de kadın erkek eşitliği, evlilik hakları ve sanat ve ahlaki konular dahil tüm bilimlerde kadının eğitimini desteklemişler, örtünmenin kaldırılması ile günah, kötülük ve zinanın engellenebileceği gibi radikal görüşler ortaya koymuşlardır. Diğer etkili yazar Fathali Arkhonzadeh (1812-1878),

<sup>78</sup> <http://www.muslimphilosophy.com/hmp/chp77>.

<sup>79</sup> [http://www.tv.s.se/womensvoice/condition\\_culture.html](http://www.tv.s.se/womensvoice/condition_culture.html).

İslami şeriatın eleştirisini yaparken, zorla evlilik, çokeşlilik, kadının örtünmesi, kadının eğitimden ve toplumsal hayattan yoksun bırakılmasına karşı çıkmıştır.<sup>80</sup> Akhundzadeh'in "Yazışmalar" (Maktubat) adlı eseri ise, ülkesinde ölümünden 100 yıl sonra 500 adet basılabilmektedir.<sup>81</sup> 1911'de Hadir Vakil el Roaya'nın Parlamentoda yaptığı kadına oy hakkı verilmesi önerisine, dini lider Şeyh Assodollah, bunun İslami Parlamenteoya ters olduğu ve Tanrı'nın kadınlara siyasete katılma kapasitesi vermediği savıyla karşı çıkmıştır.<sup>82</sup>

### 3.3.2. Kadın Serbestliğine Karşı Görüşler

II.Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalist ilişkilerin hızlanması, modernizasyon programlarının olumsuz etkileriyle laik aydınların kadına bakışı değişime uğramıştır. II. Dünya Savaşı'na kadar kadının serbestleşmesini ve iş yaşamına katılımını savunan İran entelektüelleri savaş sonrasında 1953 darbesi ve sosyalist-ulusçu hareketin bozguna uğramasından sonra kadının artarak toplumsal yaşama katılımından rahatsız olmuştur. Bu dönemde özellikle, cinsiyet ayrımcılığı ve cinslerarası eşitsizlik yanlısı İslami entelektüel söylem güç kazanmıştır.<sup>83</sup>

Laik şair, yazar ve edebiyat profesörü Reza Barahani, kadının toplumdaki ikincil durumunu ve İran tarihinin ataerkil yapısını, "Erkekliğin Tarihçesi" (Tarikh-e Mozakar) adlı eserinde anlatmıştır. Bu eserinde, kadının özgür vizyonu ve sesi olmamasını eleştirmiş toplumsal ortamın eril özellikte olduğunu ve tipik İran erkek saplantısının seks olduğunu yazmış, bugünün kent erkeğini insani özellikten uzaklaşmakla suçlamıştır. Ancak, daha sonra Barahani kent kadını Batı kültüründen ve 1970'lerin kültürel yabancılaşmasından etkilenmekle suçlamıştır.<sup>84</sup>

1960-1970'lerin romanlarında kentli modern kadını frenk-burjuva (farangi) olarak niteleyen, batılılaşan kadını yeren ve nostaljik yerel kadını öven yazılar yazılmıştır. Jalal Al-e Ahmad önceki romanlarında kadının özgürleşmesini desteklerken, daha sonraları Batıdan etkilenen kadın özelliklerini kınamıştır. "Gharbzadeghi" adlı romanında kentlerde iyi kadın bulmanın

<sup>80</sup> Afsaneh Najmabadi, "Crafting an Educated Housewife in Iran", Der: Lila Abu-Lughod, *Remaking Women- Feminism Modernity in the Middle East* (New Jersey: Princeton University Press, 1998), ss. 92,94.

<sup>81</sup> [http://www.tvs.se/womensvoice/condition\\_culture.htm](http://www.tvs.se/womensvoice/condition_culture.htm).

<sup>82</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.80.

<sup>83</sup> Ibid, s.83.

<sup>84</sup> Ibid, s 84.

zorluğundan yakınmıştır. Geleneğini, ailesini, ırkını koruyan gerçek İran kadını bulmak için taşraya gitme gerekliliğini anlatmıştır.<sup>85</sup>

### 3.4. İran'ın Öncü Kadın Eylemcileri

İran'ın kadın hakları aktivistleri yaşadıkları dönemin ülke şartlarına göre daha çağcıl nitelikte eylemler yapmışlardır. Eylemciler zaman zaman başarılı sonuçlar elde etmişler, ancak çoğu kadın eylemcinin sürgün ve dışlanmışlıkla dolu yaşamları trajik şekilde sonlanmıştır.

#### 3.4.1. Qurrat Ul-Ayn (1814/15-1852)

İran'ın bilinen ilk kadın eylemcisi olan Fatima, dini liderin kızı olarak Ghazvin'de 1814'de doğdu. İran kadını için yerel model olan Fatima, Arapça ve Farsça din eğitimi aldı. 14 yaşında dini lider olan kuzeniyle evlendi. 1828'de kızkardeşiyle Irak'a gitti. Ncef ve Kerbela'da dini çalışmalar yaptı. Bu dönemde Ortadoğu'da etkin olan Avrupa düşüncesini öğrendi. Kendisine Qurrat ul-Ayn adını veren bayan Rashti'yle tanıştıktan sonra kocasını terk ederek, Babist harekete katıldı ve bu hareketin öncülerinden biri oldu. Babist'lerle beraber savaşa katıldı. Bu dönemde siyasi eylemlere erkek kılığında katılan pek çok kadın sivil savaşta yaşamlarını yitirdiler. Qurrat ul-Ayn kadına eşit haklar ve çekeşliliğin yasaklanmasını talep etti.<sup>86</sup>

Kadınların İran'da ilk örgütlenmesini başlatan Qurrat ul-Ayn'ın kocasını ve akrabalarını terk edip, peçesiz olarak topluluklara söylevler vermesi, akrabaları ve inançlı Müslümanlar arasında tepkiye neden oldu. Qurrat ul-Ayn toplumca din karşıtlığıyla suçlandı. 1850'de Babi katliamında idam edildi.<sup>87</sup>

#### 3.4.2. Sadigeh Dowlatabadi

Sadigeh Dowlatabadi 1882'de İsfahan'da doğdu. Darülfünun politeknik enstitüsünde eğitim gördü. 15 yaşında evlendi. 1917'de İsfahan'da ilk kız okulunu ve 1918'de de fakir kızlar için Ummulmadares'i açtı. 1918'de İsfahan Kadınlar Derneği'ni (Isfahan Khawateen) kurdu. 1919'da İsfahan'ın ilk kadın gazetesi "Kadının Sesi"ni (Zaban-e Zanan) yayınladı. Din

<sup>85</sup> Nayereh Tohidi, "Modernity, Islamization, and Women in Iran", Der: Moghadam, Valentine M., *Gender and National Identity : Women and Politics in Muslim Societies* (London: Oxford University Press, 1994), s.130.

<sup>86</sup> [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

<sup>87</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, ss. 27,29.

adamlarının (mollaların) tepkisi ve “Wusuqqudawla” antlaşmasını eleştirmesi nedeniyle karşılaştığı baskılar sonucu gazeteyi kapattıktan sonra Tahran’a gitti ve *Kadının Sesi*’ni Tahran’da aylık yayımladı. 1921’de Tahran’da Kadın Değerleri Derneği’ni (Anjoman-e Azmayesh-e Banovan) kurdu ve ithal ürün karşıtı harekette çalıştı. 1923’te Paris’e giderek Sorbonne’da iş idaresi eğitimi aldı. 1926’da Uluslararası Kadın Oy Hakkı Dayanışma Konferansı’nda İran kadını temsil etti. 1927’de İran’a döndükten sonra çarşafını çıkardı ve 1935’te örtünmeye karşı olduğunu ilan etti. Eğitim Bakanlığında kadın eğitimi denetmeni oldu. Daha sonra kadın okulları müfettişliğine atandı. 1936’da Kadın Derneği’ne (Kanoon-e Banuwan) atandı. 1947’de Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük Konferansı’nda İran kadını temsil etti. Sediqeh Dowlatabadi, Kasım 1942’de "*Kadının Sesi*"ni 48 sayfalık dergi olarak yeniden yayınladı. 1947’de Uluslararası Kadın Barış ve Özgürlük Konferansına katıldı ve “İran Kadını” konulu bir konuşma yaptı. 1962’de 80 yaşında öldüğünde örtülü kadınların mezarını ziyaret etmemesini vasiyet eden Dowlatabadi’nin kendisinin, erkek kardeşinin ve babasının mezarları İslamcı fanatiklerce Ağustos 1980’de tahrip edildi.<sup>88</sup> Dowlatabadi’nin kişisel arşivi ve belgeleri ile 20.yy’ın ilk yarısındaki kadın hareketine ışık tutan *Kadının Sesi* gazete ve dergi arşivi ailesi tarafından Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü’nün Orta Doğu ve Orta Asya bölümüne verildi.<sup>89</sup>

### 3.4.3. Farakhroo Parsha

Muhammed Rıza Şah döneminde, İran’ın ilk kadın milletvekili ve ilk kadın bakanı olan Farakhroo Parsha, İslam Cumhuriyeti tarafından Tanrıya karşı çıkmak ve toplum değerlerini bozmakla suçlandı ve 1979 İslam Cumhuriyeti’nin idam ettiği ilk kadın oldu. Annesi Fakr-Afaq Parsha’da 1921’de kadın dergisi yayınladığı için sürgün cezasına çarptırılmıştır.

Kadın hakları eylemcisi olan Parsha, 1963’te girdiği parlamentoda, kadın ve aile yasalarının iyileştirilmesi için uğraştı. Lise müfredatında cinsel eğitimin de olması gerektiğini savundu. 27 Ağustos 1968’te İran’ın ilk kadın Eğitim Bakanı oldu.<sup>90</sup>

Lisede Biyoloji Öğretmenliği yaptığı yıllarda, okul saati dışında hapisanelerdeki kadınlara eğitim verdi.<sup>91</sup> Eğitim Bakanı olduğu sırada milyonlarca kadın üniversite dahil eğitim alma

<sup>88</sup> [http://www.iranchamber.com/personalities/sdowlatabadi/sediqeh\\_dowlatabadi.php](http://www.iranchamber.com/personalities/sdowlatabadi/sediqeh_dowlatabadi.php).

<sup>89</sup> <http://www.iisg.nl/collections/dowlatabadi.html>.

<sup>90</sup> <http://samiramohyeddin.blogspot.com/2005/05/in-memory-of-farakhroo-parsa.html>.

<sup>91</sup> <http://www.tapesh.com/forum/showpost.php?p=35954&postcount=36>.

olanağına kavuştular ve erkeklerle eşit haklardan yararlandılar. Şah devrildikten sonraki dönemde idam cezasına çarptırılan Parsha, buna “Ben doktorum. Ölümünden korkmuyorum. Ölüm anlıktır. Örtünmektense ölümü tercih ederim” diyerek tepki gösterdi ve İslam Cumhuriyeti tarafından 8 Mayıs 1980’de idam edildi.<sup>92</sup>

### **3.5. Antik Dönemde İran Kadını**

Antik İran’da çoğu inanış kadını ermiş ve efsane statüsüne yükseltmiştir. Sasani döneminin resmi dini olan Zoroastrianism kadınlara mal-mülk üzerinde haklar, dini törenlerde ve yasalarda erkeklerle eşit haklar tanımıştır. Şii Müslüman inanışında ise kutsal kadınlar ve ermişler bulunmaktadır. Peygamberin kızı ve İmam Hüseyin’in karısı olan Fatima ve Firdevsi’nin Şeyhnamesindeki kadın kahraman Gordafarid, İran tarihinden günümüz kadınına model kimlik oluşturan önemli kadınlardır. İran toplumunda kadınların serbestleşmesine yönelik ilk söylem 12.yy’da İbn Rüşd’den gelmiştir. Felsefeci İbn Rüşd (1126-1198) ülkenin nüfusunun yarısını oluşturan kadınların iş gücünün yadsınmasını ve kadının düşük yaşam standardını eleştirmiş ve kadın-erkek eşitliğini savunmuştur. Daha sonra 1800'lere dek kadınlardan veya erkeklerden kadınların ikincilliğine, bastırılmışlığına yönelik söylem gelmemiştir.<sup>93</sup>

### **3.6. Kaçar Hanedanı Dönemi (1794-1925)**

#### **3.6.1. Yönetim ve Reformlar**

Kaçar Hanedanı döneminde yarı-sömürge durumdaki İran’da, modernleşme çalışmaları başlatılmıştır. Bu dönemde aydınlanmacı bir hareket olan Babizm hareketi ortaya çıkmıştır. İran entellektüelleri üzerinde etkili olan bu hareket, saray kadınları tarafından da desteklenmiştir. Ekonomide liberalleşmenin de katkısıyla ithalat, ihracat ve sanayi sektöründe faaliyet gösteren yeni İran burjuvazisi toplumsal hareketliliğe ivme kazandırmıştır. Ancak, 1885-1900 arası 15 yabancı ülkenin girişimcilerine tanınan ayrıcalıklar nedeniyle yerli üreticiler yabancı rekabete karşı pazarını koruyamamış, ülke ekonomisinde gerileme ve sıkıntı başlamıştır. Muhammed Ağa Han tarafından kurulan Kaçar hanedanının üçüncü yöneticisi

<sup>92</sup> [http://www.daneshjoo.org/article/publish/article\\_1998.shtml](http://www.daneshjoo.org/article/publish/article_1998.shtml).

<sup>93</sup> Jayawardena, a.g.e., ss. 57,60.



Nasuruddin Şah (1848-1896) döneminde, modernleşme çabaları sonucu ilk Farsça gazete çıkarılmış, politeknik okulu açılmış, posta sistemi kurulmuş ve askeri reformlar yapılmıştır. Bu girişimler reformlara karşı çıkan muhafazakar dindar kesimin karşı tepkileriyle karşılaşmıştır. Reformları yeterli bulmayan ulusalcı liberaller ise, daha fazla yenilik için eylemler yapmışlardır.<sup>94</sup>

Bu dönemde ulemanın tepkisi ekonomiyle ilgili konularla sınırlı kalmamıştır. Bu kesim, kadının serbestleşmesine ve kadına yönelik reformlara da karşı çıkmıştır. Örneğin, reformist olarak tanınan Şah Nasuruddin, eşlerinden biri olan Anis-ud Dowleh'i Kafkasya seyahatine beraberinde götürdüğünde, İran tarihinde sürekli etkin olan din adamlarının sert tepkisiyle karşılaşınca eşini Tahran'a geri göndermek zorunda kalmıştır.<sup>95</sup> 1906'daki eylemlere katılan tüccar, banker ve ulemanın reform yanlısı kesiminin talepleri doğrultusunda 1906 yılının Ekim ayında ilk meclis toplanarak, İran anayasası ilan edilmiştir. Ancak, 1911'de Rusya'nın yeniden saldırısı ve İran'ın güneyinde İngilizlerin petrolü bulmasıyla ülkede kaos ortamı sürmüştür.<sup>96</sup>

### **3.6.2. İran Kadın Hareketinin Başlangıcı**

İran kadın hareketinin başlangıcını yaşanan ekonomik zorluklara tepkiler oluşturmuştur. Daha sonraki ulusalcı eylemlere hanedan kadınları da dahil üst sınıftan kadınlar katılmışlardır. Bu eylemler yabancı basında da yer almıştır. Amerikalı maliyeci Morgan Shuster, kadınların bu eylemlerini *İran'ın Kuşatılmışlığı* (The Strangling of Persia) adlı kitabında detaylı olarak anlatmıştır.<sup>97</sup>

#### **3.6.2.1. Ekonomik Eylemler**

Fakir ailelere mensup kadınların vergi ve yüksek fiyatlara karşı başlattıkları sokak eylemleriyle İran kadını ilk defa modern anlamda kamusal alanda yer almaya başlamıştır. Ancak, kadınlar hiç bir hakka sahip olmadıkları ve yok sayıldıklarından bu tür eylemlerde

---

<sup>94</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.27.

<sup>95</sup> Ibid.

<sup>96</sup> Jayawardena, a.g.e., s 59.

<sup>97</sup> Ibid, s. 65.

eşleri tutuklanmıştır. Örneğin, 1800'lerde kadınların ekmek kıtlığına karşı gerçekleştirdikleri eylemlerden sonra 1000'den fazla kadının kocası yargı önüne çıkarılmıştır.<sup>98</sup>

### 3.6.2.2. Ulusçu Eylemler

İran'da kadınların ulusçu eylemlere katılmaları ilk kez, 1895'te ülkedeki tütün üretiminin G. F. Talbott adlı İngiliz bir şirketin tekeline geçmesi üzerine başlatılmıştır. Ekonomideki yabancı üstünlüğüne karşı çıkan bu ulusalcı eylemlere Kaçar Hanedanının kadınları da katılmıştır. Zeynep Pasha kadınları tütün tekeli düzenleyen Reji anlaşmasına karşı örgütlemiş ve kadınlar dükkanların kapatılması eylemini yönetmiştir. Hükümetin emriyle dükkanların açılması üzerine kadınlar çarşafalarını giyip dükkanları yine kapatmış ve sonuçta Şah Nasruddin anlaşmayı iptal etmek zorunda kalmıştır. İran'da Çarlık Rusya ve İngiltere'nin sömürüsüne karşı gelişen toplumsal direniş hareketlerine tüm sınıflardan ve dinlerden (Yahudi, Bahai, Zoroastrian) kadınlar da katılmışlardır. 29 Kasım 1911'de Rusya, hükümetin finansal danışmanı olan Amerikalı Shuster'in 48 saat içerisinde ülkeden çıkarılması ultimatomu Tarhan'ı karıştırmıştır. Tahran'da kadınlar dahil 50 bin kişi yürüyüşe geçmiştir. 1 Aralık 1911'de Anavatan Kadınları Derneği, meclis önünde binlerce kadının katıldığı bir gösteriyi örgütlemiştir. Bu gösteriye katılan 300 kadar silahlı kadın meclise girerek, meclis üyelerine, İran'ın özgürlük ve onurunu korumaları, aksi halde önce kocalarını ve çocuklarını sonra da kendilerini öldüreceklerini bildirdiler. Kadınlar Ağustos 1906'da anayasanın onayından sonra ilk ulusal bankanın kuruluşu kampanyasına mücevherlerini ve çeyizlerini satmak suretiyle katkıda bulundular ve yabancı malları boykot ettiler.<sup>99</sup>

### 3.6.2.3. Feminist Eylemler

Tüm çabalara karşın 1906 anayasası kadına oy hakkı vermemiştir. Kadınlar, azınlıklar, sahtekarlar, müflisler, katiller, dilenciler, hırsızlar sınıfında tutulmuş ve İslami yasalara göre cezalandırılacakları bildirilmiştir. Bunun üzerine, 1906 anayasasının topluma getirdiği sınırlı özgürlük ortamında, üst sınıf erkeklerin, laiklerin ve bazı din adamlarının da desteğini alan kadınlar kendilerine özgürlük ve siyasete katılma taleplerini dillendirmeye başladılar. Anayasalcı hareket liderlerinin eşleri ve akrabaları olan Malikiya'yi İran , Safia Yazdi ,Sadigeh Dowlatabadi, Badri Tundari gibi eylemciler, çoğu gizli olan kadın dernekleri

---

<sup>98</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 27.

<sup>99</sup> "Women, Islam & Equality", s.6.

kurdular ve haftalık gazetelerle ve broşürler yayımlayarak görüşlerini duyurmaya çalıştılar. 1906'da kadınlar peçelerini çıkartıp, vatandaşlık hakları için yürüyüş eylemleri yaptılar. Bu harekete tepki duyanlar ise, eylemci kadınları devrimin 'kiralanan fahişeleri' olarak tanımladılar. Kadınlar özgürleşme çabalarında Avrupalı oy hakkı eylemcileriyle de iletişime girdiler. İran Kadın Örgütü'nün 1911'de İngiliz oy hakkı talepçilerinden destek isteğini, İngiliz kadınlar kendileri için bile yararlı olamadıkları gerekçesiyle reddetti.<sup>100</sup> 20 Ocak 1907 kadın eyleminde kadın sorunlarının çözümü için, çeyize harcanacak paranın eğitime, yani kız okullarının kurulması için harcanması doğrultusunda karar alındı.<sup>101</sup>

### 3.6.3. Kız Okulları

Kadınlar, 1906 anayasasında ikincilliklerinin sağlamlaştığını gördüklerinde okullar açmaya başladılar. Erkeklerin desteğiyle başlayan kadınların kız okulları açma çabalarına din adamları tepki göstermiş, kızların okula gitmelerini engellemeyi sürdürmüşlerdir.

Kız okulları açılmadan önce, 1851'de, kızlar 7 yaşına kadar Geleneksel Eğitim Merkezleri'ne (Maktab Khaaneh) gidiyorlardı. 7 yaşından sonra ailelerine yardım etmeleri gerektiğinden eğitime devam edemiyorlardı. Ancak, varlıklı aile kızları isterlerse özel kadın öğretmenler aracılığıyla eğitimlerini sürdürüyorlardı. Bu okullarda kız-erkek öğrenciler yan yana oturabilir ancak, bazen kilim gibi şeylerle kız öğrencilerin izolasyonu sağlanırdı. Kız okulları açılmaya başladıktan sonra, kadın hareketlerini din karşıtı ve Babist olmakla suçlayan Şeyh Fazlullah Nur ve Seyyed Ali Shushtari gibi muhafazakar ulemaların da etkisiyle bu okullar tehdit edilmiş, yakılmış veya kapatılmıştır. Örneğin, 1902'de Tooba Roshdieh, Tahran'daki evinde açtığı Eğitim Okulu'nu (Madresseh-e-Parvareh) din adamlarının emriyle dört gün sonra kapatmak zorunda kalmıştır.<sup>102</sup>

İran'ın ilk kız okullarını misyoner Katolikler 1835'te Urumiye'de, 1860'ta Tebriz'de ve İsfahan'da açtılar. Amerikan Prebisteryen Misyoner Okulu (Iran Bethel) 1874'te Tahran'da açıldı.<sup>103</sup> Öğrencileri Ermeni ve diğer azınlık çocukları olan bu okula 1891'de iki Müslüman kız girdi.<sup>104</sup> 1909'da Bethel'in Müslüman kız öğrenci sayısı 120'ye yükseldi. Bibi Khanoom

<sup>100</sup> Jayawardena, a.g.e., s. 64.

<sup>101</sup> <http://www.iranian.com/History/2000/March/Women/index3.html>.

<sup>102</sup> [http://www.iranian.ws/iran\\_news/publish/printer\\_6592.shtml](http://www.iranian.ws/iran_news/publish/printer_6592.shtml).

<sup>103</sup> Bu tarih Urumiye ve Azarbeycan'da Mart 1838 olarak geçmektedir. Bkz, [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

Astarabadi, Tahran'da kız okulu Maidens'i açtığında, önce ondan okulun adını değiştirmesi istendi, altı gün sonra da saldırılar karşısında okulu kapatmak zorunda kaldı.<sup>105</sup> 1907'de ilk Müslüman kız okulu ve 1908'de Fransız kızlar okulu Tahran'da kuruldu. Tahran'da kadın öğretmen sayısı arttı. Tuba Azamodeh Hanım liberal görüşlü kocasının desteğiyle evinde 20 kız öğrenciyle okul açtı. Okul daha sonra büyüdü ve 400 öğrenciye eğitim veren bir okul haline geldi ve okulun adı da Namus oldu.<sup>106</sup> Şeyh Fazl Allah Nur'un torunu Zia Ashraf Nasr da bu okulda eğitim gördü.<sup>107</sup> Bu dönemde Tahran dışındaki şehirlerde de okullar açılmaya devam etti. Yine 1907'de Bibi Vazirof, Doushizegan Medresesini açtı. Safiye Yazdi, Effatiyah adlı okulu açarken, Mahrukh Gawharshinas kocasına karşı çıkarak 1911'de Taraghi'yi açtı. Aynı yıl Mah Sultan Amir Sehei, Tarbiyat'ı açtı.<sup>108</sup> Sadigeh Dawlatabadi 1917-1918'de Isfahan'da ilk kız okulunu açtıktan sonra kapatmaya zorlandı ve bu nedenle üç ay tutuklandı.<sup>109</sup>

### 3.6.4. Kaçar Döneminin Kadın Dernekleri ve Dergileri

#### 3.6.4.1. Kadın Dernekleri

Kadın aydınlar bu dönemde İran kadınının sorunlarının yanısıra, laik siyasi yapı ve sanayileşmeyle de ilgilendiler. Rus Ekim devriminin de etkisiyle, İran'da yayılmaya başlayan sosyalist-komünist fikirler, kadınlar ve kadın derneklerinde de yansımaları buldu. Çoğu Tahran'da olmak üzere faaliyette olan gizli kadın örgütleri broşürlerle, çıkardıkları gazete ve dergilerle ve yaptıkları kampanyalarla ülke kadınlarının durumuna dikkat çekmeye çalıştılar. Kadınlar, Anayasal devrimden sonraki 10 yılda cinsiyet eşitliğini talep ederek, İran toplumunun ataerkil yapısına meydan okudular. Parlamenter demokrasi gibi siyasi ve toplumsal reform talepleriyle siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda aktif rol oynadılar. Saray kadınlarının da katıldığı dernekler yardım çalışmaları yanısıra, okul ve hastane de kurdular. Kadın derneklerinin sayısı 1913'te 9'a ulaştı.<sup>110</sup>

---

<sup>104</sup> Müslüman kız öğrencilerin okula ilk gidişi olarak 1870 tarihi gösterilmektedir. Bkz, [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

<sup>105</sup> <http://www.womeniniran.org/archives/EH/000937.html>.

<sup>106</sup> Jayawardena, a.g.e., s. 63.

<sup>107</sup> [http://www.iranian.ws/iran\\_news/publish/printer\\_6592.shtml](http://www.iranian.ws/iran_news/publish/printer_6592.shtml).

<sup>108</sup> [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

<sup>109</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 32.

<sup>110</sup> [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

Ulusal Kadınlar Derneği'ne Eftekhar ol-Sultaneh, Taj-ol Sultaneh ve Maleke-ye İran gibi hanedan kadınları da katıldı. Taj-ol-Saltaneh sosyo-politik yapıya ve gelenek-göreneklere karşı çıkararak, İranlı kadınların Avrupalı kadınlar gibi özgür çalışması gerektiğini ve kadının ekonomik bağımsızlığını kazanmasını savundu.<sup>111</sup> 1907'de Gizli Kadınlar Birliği ve 1910'da Anavatan Kadınları Derneği kuruldu. Öte yandan 1915'te İran Hıristiyan Mezun Kadınlar Derneği ve Yahudi Kadınlar Derneği kendi cemaatlerine yardım amacı ile kuruldu. En etkin dernek olarak bilinen Kadınların Özgürlüğü Derneği 1907 yılında erkeklerin de katıldığı toplantılarını saldırı olasılığına karşı gizli yaptı. Sadigeh Dawlatabadi, Mohtaram Eskandari, Huma Mahmudi, Tifliste karma okulda başı açık eğitim veren ilk kadın olan Shams al-Muluk, hanedan kadınları Eftekhar Saltaneh ve Taj Saltaneh bu derneğin ilk üyeleri oldular.<sup>112</sup> Yurtsever Kadınlar Derneği/YKD (Nesvan-e Vatankhah-e Iran) 1919'da Mohtaram Eskandari başkanlığında, eğitimin ilerlemesi, yetişkin kadına okuma-yazma eğitimi, fakir kadınlar için hastane ve bakım, ulusal sanayinin teşviki çalışmaları gibi amaçlarla kuruldu.<sup>113</sup>

YKD'den ayrılan marksist kadınlarca kurulan Kadının Uyanışı'nı (Bidariy-e Zanan), komünist Tudeh Parti lideri Kambakhsh yönetti. Kadın derneklerini kültürel gruplar diye niteleyen Kambakhsh, bu tür dernekler aracılığıyla Tudeh'in tabanını genişletmeye çalışmıştır. Kadın Başarısının Habercileri (Paik-e Saadat Nesvan) Rashd kentinde Marksist kadınlarca 1921'te kuruldu.<sup>114</sup> Dernek, erişkin okuma-yazma eğitimi, dikiş eğitimi veren sınıflar açtı, kız okulları ve kütüphaneler kurdu, gazete yayınladı.<sup>115</sup> Kadın derneklerinin komünist üyeleri Rasht'ta 1915 Dünya Kadınlar günü kutlaması yaptılar.<sup>116</sup>

### 3.6.4.2. Dergi ve Gazeteler

İran'da 1910-1930 yılları arası 20'den fazla süreli yayın bulunması, kadın hareketlerinin güçlendiğini göstermektedir. 1910'ların toplumsal ve siyasi ortamı kadın eylemciler için tehlikeli olmasına ve yayıncılıkta yaşadıkları mali sorunlara karşın kadınlar yayıncılık

<sup>111</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 30.

<sup>112</sup> <http://www.iranian.com/History/2000/March/Women/index3.html>.

<sup>113</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 33.

<sup>114</sup> Paik-e Saadat Nesvanın kuruluş tarihi [http://www.iranchamber.com/history/tudeh/tudeh\\_party01.php](http://www.iranchamber.com/history/tudeh/tudeh_party01.php) erişimli sitede 1923 olarak verilmektedir.

<sup>115</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 34, 35.

<sup>116</sup> <http://www.iranian.com/History/2000/March/Women/index3.html>.

çabalarını sürdürdüler. Kadının eğitimi, kızlar için teknik okullar, hijyenik koşullar, fahişeliğe karşı çabalar, çocuk bakımı, yerli malların tüketiminin desteklenmesi, ulusal bağımsızlık ve özgürleşme çabaları bu dergilerin konusu oldu. İlk kadın dergisi *Bilgi*'yi (Danesh) 1910'da bayan Kahal çıkardı. Navabeh Safavi ve Ameer Mozayan-al Saltaneh, 1912'de *Olgunlaşmak* (Shekoofeh) ve *Kadın Dünyası* (Jahan-e Zanan) adlı dergileri çıkardılar.<sup>117</sup>

1913 -1917 yılları arasında yayınlanan, *Olgunlaşmak*'ın, reformistlerden avama kadar farklı sınıflardan geniş okuyucu kitlesi oldu. Derginin modernleşme amaçlı gündemini laiklik çağrısı değil, İslami geleneğin yeniden yapılanması oluşturdu. Dergi modernleşme konusunda kadın haklarıyla annelik ve aile değerlerine, kadının diğer faaliyetlerine kıyasla daha çok yer verdi. Makale ve diğer yazılarda, toplumsal uyum ve ahlakın korunması ve aynı zamanda kadının mutluluğu ve İslami toplumun ilerlemesi için İslami geleneğin ve örtünmenin gerekliliği anlatıldı. Avrupa'daki tüm sorunların nedeni olarak cinslerin birarada olması gösterildi. Zoroastrian, Ermeni ve Yahudi kadınların da kendi dinlerince emredilmediği halde örtünmelerine gerekçe olarak bunun İran'da İslam öncesi var olan uygulama ve kültürel sahilik olduğu savı gösterildi.<sup>118</sup> Mozzayen'ul-Saltaneh kağıt pahalılığı gibi nedenlerle dergiyi çıkarmakta zorlanınca gümüşleri de dahil bazı eşyalarını sattı ancak, sonunda dergiyi kapatmak zorunda kaldı.<sup>119</sup>

Fakr-Afaq Parsha, 1921'de kadın dergisi *Kadın Dünyası*'nı (Jahan-e Zanan) yayınlaması nedeniyle kutsal kent Meşhed'den önce Tahran'a sonra Arak'a sürüldü ve İslam düşmanı olarak ilan edildi.<sup>120</sup> Dowlatabadi'nin *Kadının Sesi* (Zaban-e Zanan) gazetesi 1917'den başlayarak, farklı dönemlerde yayınlandı. Gazete kadın meseleleri yanısıra sosyal demokrasi ve sosyalizm gibi konularla da ilgilendi. Gazetenin sloganı: "Sadece kadın yazıları kabul edilir, yazınsal düzeltmeler tarafımızdan ücretsiz yapılır" oldu. Gazetede kullanılan basit, akıcı Farsça'yla anılar, mektuplar, resmi belgeler ve hükümete açık mektuplar yayınlandı.<sup>121</sup>

<sup>117</sup> [http://takhost.com/Cansel/echoiran.com/www/News/breaking\\_news17.html](http://takhost.com/Cansel/echoiran.com/www/News/breaking_news17.html)İRAN.

<sup>118</sup> Monica Ringer ve Rethinking Religion: *Progress and Morality in the Early Twentieth Century Iranian Women's Press*, <http://cssaame.com/issues/24/ringer.pdf>, s.2.

<sup>119</sup> <http://www.womeniniran.org/english/1382en/no-03/history=no-03.htm>.

<sup>120</sup> Moghissi , *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 32.

<sup>121</sup> <http://www.iisg.nl/collections/dowlatabadi.html>.

YKD'nin gazetesi, *Yurtsever Kadın* örtünmeye karşı çıkararak, kadının eğitimini savundu. Toplumun dikkatini kadının kötü durumuna çekmeye çalışarak, din adamlarının ve sivil otoritenin düşmanlığı ve saldırısına karşı çıktı. Gazetenin kurucusu Mohtaram Eskandari grubu ile din adamlarınca yazılan ve dağıtılan kadın haklarına karşı broşürleri yaktıkları için tutuklandılar.<sup>122</sup> Öte yandan, Kadın Başarısının Habercileri'nin gazetesi *Kadının Başarısı*'nın (Paik-e Saadat) toplumun her kesiminden okurları oldu. İran'ın ilk komünist gazetesi olan *Kadının Başarısı*'ni Roushanak Nowdoost çıkardı.<sup>123</sup>

*Kadın Dünyası* (Alam-e Nesvan) 1921-1936 yılları arasında yayınlanarak, dönemin en uzun süreli yayını oldu. Dergiyi, Tahran'da İran Bethel Amerikan Protestan Kız Okulunun mezunlarından Annie Stocking Boyce çıkardı. Bethel mezunları, derginin yazar ve editör kadrosunu oluşturdu. Dergide sağlık, hijyen, eğitim, çocuk bakımı ev ekonomisi gibi konular yanısıra dinin yaşamı düzenlemeyeceği, kadının kendisinin ve ulusun ilerlemesi için mücadele etmesi gerektiği, toplumun ilerlemesinden erkek kadar kadının da sorumlu olduğu, kadın erkek eşitliği, eğitimin önemi, cehalet ve batıl inançla savaş gibi konular da yer aldı. Yazılarda batıl inançlar modernitenin toplumsal ve kültürel engeli olarak gösterilirken, batıl inançların yerleşikliğinden Moğollar, İslam öncesi Araplar ve kısmen Yahudiler (Yahudiler İslam gelmeden önceki gerçek İranlılar olarak kabul edilerek) sorumlu tutuldu. Modern toplum kuruluşunun dinde modernleşmeyle başarılacağına ilişkin laik çoğulcu görüşler savunuldu.<sup>124</sup> Dergi güzellik ve moda ile de ilgilendi. Kadınlara tasarruf amaçlı eski giysilerden yeni moda giysi yapabilmeleri için öneriler yapan yazılar yazıldı.<sup>125</sup>

### 3.7. Pehlevi Hanedanı

Rıza Şah'la başlayan Pehlevi Hanedanı döneminde kadınlara yönelik devlet kontrolünde sınırlı reform hareketi başlatılmıştır. Daha sonra tahta çıkan Rıza Şah'ın oğlu Muhammed Rıza Şah zamanında kadınlar yasal kazanımlar elde etmişlerdir. Ancak, kadın dernekleri üzerinde devletin kontrolü ve manipülasyonu hakim olmuştur.

<sup>122</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 34.

<sup>123</sup> Ibid , s. 35.

<sup>124</sup> Ringer, a.g.m., s.3,5.

<sup>125</sup> Camron Michael Amin, "Importing "Beauty Culture, into Iran in the 1920s and 1930s: Mass Marketing Individualism in an Age of Anti-Imperialist Sacrifice", <http://www.cssaame.ilstu.edu/issues/24-1/amin.pdf>, s.8

1919'da başlayan İran'daki karmaşa Rıza Han'ın 1921'de Tahran'a yürüyerek, isyanları bastırmasıyla sonlandı. 1925'te Rıza Şah'ın kendisini Şah ilan etmesiyle reformcu ve baskıcı Pehlevi hanedanı dönemi başladı. Türkiye'deki modernleşme ve laikleşme hareketini örnek alan Rıza Şah, otoriter bir anlayışla yönettiği İran'da köklü reformlar gerçekleştirdi. Bu dönemde, finans, vergi ve hukuk reformları yapıldı. Ülke ulaşım sisteminde önemli adım olan yol yapımına başlandı. 1939'da başlatılan Tekstil, sabun, cam gibi sanayi dallarında başlatılan sanayileşme hamlesi ile sanayideki işgücü 650 bine ulaştı. Şah'ın siyasi karşıtlarına özellikle komünistlere karşı baskılarıyla, Gilan Cumhuriyetinin çökertilme sürecinde kadınlar da dahil çoğu aktivist öldü.<sup>126</sup> Sosyalist kadın örgüt liderleri Roushanak Nowdoost, Jamileh Sedighi ve Shoukat Roosta tutuklandı.<sup>127</sup> 1930'larda kadın örgütleri de dahil tüm örgütler kapatıldı.

1941'de başlayan Muhammed Rıza Şah döneminde İran'da reform ve sanayileşme hız kazandı ve toplum üzerindeki baskılar azaldı. Bu dönem aynı zamanda kargaşalıkların hakim olduğu bir dönem oldu. Baba Şah'ın sansürlediği siyasi örgütler, laik gazeteler, ilerici partiler tekrar faaliyete geçti. Ülkede din karşıtı atmosfer oğul Rıza Şah döneminde kayboldu ve sürgündeki dini liderler tekrar geri döndü. Ancak, Muhammed Rıza Şah, dindarların ve kültürel normların direnişlerine karşın, din adamlarının yasal, toplumsal ve siyasi etkisini azaltan reformları gerçekleştirmekten geri kalmadı. Bunun haricinde, Eğitim, bürokrasi, sanayi ve iktisadi alanlarda ve ayrıca toplumsal kurumlarda da reformlar gerçekleştirildi. Bu dönemde İran'da meydana gelen en önemli olaylardan biri petrol sanayinin devletleştirilmesini savunan başbakan Musaddık'ın 1953'te askerlerin baskısıyla görevinden uzaklaştırılmasıdır. Bunun üzerine, Ulusçu İngiliz karşıtı eylemler artmış ve 1979'a dek ülkede kaos ortamı hüküm sürmüştür.<sup>128</sup>

### **3.7.1. Pehlevi Hanedanı ve Kadın**

Şah Rıza, baskıcı yönetimle kadınları özgürleştirmeye, onları toplum ve çalışma hayatına katılmaya teşvik etmiş, kadının eğitimi, çarşafın-peçenin yasaklanması gibi giyimde reformlar gerçekleştirmiştir. Özellikle, kadınları çarşaftan vazgeçirme çabalarında, hanedan kadınlarının toplumda örnek olması muhafazakarların tepkisiyle karşılaşmıştır. Yönetim ve din adamları arasında gerginlikler yaşanmıştır.

<sup>126</sup> Jayawardena, a.g.e. ss..60,67.

<sup>127</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 40.

<sup>128</sup> Ibid, s. 42.



1928 Medeni Kanunuyla dini mahkeme laik eğitimli hukukçuların yönettiği mahkemelerle yer değiştirmiştir. İslam hukukunun etkisi azaltıldı evlilik yaşı minimum 15 yapıldı. Kadına boşanma hakkı evlilik kontratına dahil edildi. Ancak, evlilik, boşanma, çocuk velayetinde eski uygulamalar devam etti. Şeriat kurallarıyla dolu olan söz konusu yeni yasa, İslam'ın toplum üzerindeki etkisini ve İran aile yapısındaki ataerkil yapıyı sarsmadı. Kadının ikincilliğini değiştirmeyen 1928 yasal reformları yüzeysel ve ataerkil nitelikte görüldü.<sup>129</sup>

1935'te 12 kadın üniversiteye giriş hakkı kazandı. 1934'te kadın öğretmenler ve öğrencilerin çarşafalarını çıkartmaları emredildi. 1936'da Müslüman ülkede ilk kez tüm ülke kadınlarının çarşaf giymesi yasaklandı ve çarşafly kadın resmi olarak yasa dışı sayıldı. Eşleri çarşafly olan devlet memurlarının, sinema ve kamu yerlerine girmeleri yasaklandı. Taksi şöförlerine çarşafly kadın müşteri almamaları aksi halde para cezasına çarptırılacakları bildirildi. Şah katıldığı tören ve toplantılarda nüfusun yarısını oluşturan kadınlara önem verilmediğini, kadınların iş güçlerinden yararlanılmadığını ve kadın eğitiminin gelecek kuşak için önemini anlattı. Yönetici bürokratlar, okul müfettişleri kadın reformlarını tanıtım toplantıları yaptı. Basın ve tiyatrolarda reformlar tanıtıldı, kadının değişim resimleriyle, atlet okul kızları, kadın izciler, kadın kulübü faaliyetleri anlatıldı. Reformlar orta ve üst sınıfta benimsendi. Çokeşlilikte gerileme, evlilik ve boşanmalarda eşitsizlik azaldı. Çalışan kadının ücreti arttı, ancak kadın önemli kazanımlara karşın ekonomik ve sosyal eşitlik için siyasal hakları ele geçiremedi.<sup>130</sup> Çarşafın yasal yasağı orta ve üst sınıfa kabul görünken, kırsal ve alt sınıf şehirli kadınlar bu yasağı reddettiler. Müslüman gelenekselciler bu yasağı kişi haklarına ve İslama eziyet diye algıladı. Din adamlarının çarşaf yasağına karşı örgütlediği, Mashad şehrinde Gowharshad Camiiindeki hükümet karşıtı eylem kanlı bitti.<sup>131</sup> Çarşaf yasağının resmen ilan edildiği gün (7 Ocak) İran'da 1950'lerden 1979 yılına dek Kadınların Özgürleşme Günü olarak kutlandı.<sup>132</sup>

---

<sup>129</sup> Ibid, s. 38.

<sup>130</sup> Jayawardena, a.g.e., s. 69.

<sup>131</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 39.

<sup>132</sup> Hoodfar Homa, *The Women's Movement in Iran: Women at the Crossroads of Secularization and Islamization*, <http://www.wluml.org/english/pubs/pdf/misc/women-movement-iran-eng.pdf>, s.14.

Muhammed Rıza Şah döneminde eğitime öncelik verilerek, bütçenin %21'i eğitime ayrıldı. Yoksullar için ilk ve ortaokul parasız yapıldı. Temel eğitim zorunlu hale getirildi. 7 yıllık kalkınma planı ve ekonomik kalkınmaya paralel olarak artan kalifiye ara eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla mesleki eğitim artırıldı.<sup>133</sup> Şah despotizminin simgesi haline gelen çarşaf yasağı yürürlükte olmasına karşın yaptırımlar yumuşatıldı.<sup>134</sup> Din adamlarının toplumsal etkinliği arttı. Bu dönemde ülkede örtünmenin tekrar yaygınlaşması ve kız okullarının kapatılması reform dönemi açısından paradoksal bir ortam oluşturdu. Özellikle, kentli kadınlar dinsel tehdit, örgütlü gösteriler ve toplumsal baskıyla tekrar örtündüler. Öte yandan, baba Rıza Şah'ın yasakladığı kadın örgütleri bu dönemde yeniden kuruldu. Örneğin, Liberal İran Partisi, kadın kolunu faaliyete geçirirken, Muhafazakar Demokratik Parti kadın haklarını programına dahil etti.<sup>135</sup> Ancak, İran'da kadınlar, reformları desteklemesine karşın, kadın örgütleri dahil hiçbir örgüt devletten bağımsız bir yapıya kavuşamadı. Dolayısıyla, Muhammed Rıza Şah dönemindeki kadın hareketi devlet güdümünde kaldı. Kalkınma programlarına yerel bakanlıklar, gönüllü kuruluşların (çoğu kadın kuruluşları) yanı sıra, WHO, UNICEF, FAO, UNESCO, USOM, ICA, Near East Foundation ve Ford Foundation gibi yabancı kuruluşlar maddi ve teknik destek sağladı. Söz konusu kalkınma programlarının kadınlarla ilgili olanların tamamını diğerlerinin ise, bazılarını kadınlar yönetti. Örneğin Tarım bakanlığının kadınlara yönelik 6 aylık programını, Turan İlkhan Baktiyar ve Malek Erfan örgütledi. Effet Mahavi özerk Toplumu Kalkındırma Örgütü'nün (Bongah) personel yöneticisi oldu.<sup>136</sup>

Sağlık iyileştirme çabalarıyla hemşirelik eğitimi geliştirilmeye başlandı. Şah'tan önce ülkede Müslüman hemşire ve ebe yokken, 1947'de müslüman hemşire sayısı 2'ye, açılan hemşirelik okullarıyla hemşire sayısı 1956'da 25'e, ebe sayısı 600'e yükseldi. 1944-1954 arası 74 kız tıp, 1948-1955 arası 6.498 öğretmenlik okudu. Eğitim psikolojisi uzmanı olan Dr. Parvin Birjandi 1958'de İran'ın ilk kadın dekanı oldu.<sup>137</sup> 1968'de atanan bakan bayan Parsha'dan sonra 1976'da Mahnaz Afkhami Kadın İşleri Bakanlığına atandı.<sup>138</sup>

<sup>133</sup> Woodsmall , a.g.e, s. 52.

<sup>134</sup> Haleh Afhsar, *Women and Politics in the Third World* (London: Routledge, 1996), s.153.

<sup>135</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 41.

<sup>136</sup> Woodsmall, a.g.e., ss. 66,67,53.

<sup>137</sup> ibid, ss. 59,61,68.

<sup>138</sup> Afkhami ve Freidell, a.g.e., s.108.

### 3.7.2. Pehlevi Döneminde Kadın Eylemleri

Kadınların 1920'lerde örtünmeye karşı eylem olarak çarşaf renklerini siyahtan koyu kahveye değiştirme girişimleri sokakta saldırıya uğramalarıyla sonlandı.<sup>139</sup> Ancak, yine de 1920 sonrası eğitim reformundan yararlanan orta ve üst sınıfa ait kadınlar örtünmeyi bıraktı. Kadın örgütlenme hareketi ise, devlet baskısı ile hayırsever çalışmalara yöneldi. İran, Ortadoğu Kadınlar Kongresi'ne 1932'de YKD'nin organizasyonu ile Tahran'da ev sahipliği yaptı. Kongrede kadınların, erkeklerle eşit hak talebi, çekeşliliğin iptali, zorunlu ilk eğitim, eşit işe eşit ücret konuları tartışıldı. Kongrenin sonuç bildirgesine hükümetin atadığı erkek gözetmen, kadının sorununun temelinde toplumsal kötülüğü de besleyen tüketim alışkanlığı ve kadının savurganlığı olduğunu yazdı.<sup>140</sup>

1953'te gönüllülerin kurduğu Ramsar eğitim ve dinlenme kampını, Crown Lands Department, Eğitim Bakanlığı ve USOM destekledi. Tümü Tahran'dan liseli, üniversiteli kızlar ve bazı genç kadınlar kamptan yararlandılar. 1956'ya kadar geçen üç yılda 400, 1958'de ise 150'nin üzerinde kız bu kampa katıldı. Tahran'da kraliçenin desteklediği Soraya gibi kadın kulüpleri 1956'dan sonra arttı.<sup>141</sup> 1930'da Şam'da düzenlenen ilk Müslüman Kadınlar Konferansı'na Sadigeh Dawlatabadi, Mostoreh Afshar ve bayan Tabatabai, İran adına katıldı.<sup>142</sup>

### 3.7.3. Pehlevi Döneminin Kadın Örgütleri

#### 3.7.3.1. Rıza Şah Dönemi

Rıza Şah dönemi başlarında kadın örgütleri dahil tüm örgütlerin faaliyetleri ve partileşme hareketleri baskı altına alınmıştır. 1929'da partiler 1930'larda ise, ülkedeki tüm örgütler kapatılmıştır.

1922'de komünist Hakikat Partisi'nin kadınlar ve gençlik kolları kuruldu. Kadınlar bölümü, Clara Zetkin'in 1920'de kurulan Komünist Enternasyonalisiyle bağlantı kurdu. Rıza Şah'ın baskıları 1925'ten sonra partiyi zayıflattı. Partinin yasaklanmasıyla çoğu kadın militan tutlandı. Bunlardan Lamileh Sadiqui ve Shokat Rousta, çarşafın kaldırılmasını savunan Taqi

<sup>139</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, ss. 39,42.

<sup>140</sup> Ibid, s.40.

<sup>141</sup> Woodsmall., ss.55, 56.

<sup>142</sup> [http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html).

Arani ve entellektüel ve yazarlardan oluşan 53 kişilik grup hapse atıldı.<sup>143</sup> 1926'da komünist dernek "Uyanışımız" (Bidarye Ma) kuruldu. Bu dernek, 1929'da Şah'ın ülkede tüm komünist çalışmaları yasaklayan yasasıyla kapatıldı.<sup>144</sup>

Bethel (1878'de kurulan prebisteryen okul) Mezunlar Derneği, Mayıs 1925'te Tahran'da, mezunlararası dostluğu geliştirmek ve İran kadınının ilerlemesi için çalışmak amacıyla kuruldu. Mezunlar, *Kadınlar Diinyası* (Alam-e Nesvan) gazetesini çıkardılar. Öğretmen Okulu Mezunları Derneği, ortaokul öğretmenlerinin mesleki statülerini artırmak amacıyla, Ermeni Kadınları Yardım Örgütü, Tahran'da, Ermeni cemaatine yardım amacıyla 1927'de kuruldu. Ayrıca, Ermeni Kadınları Kültür Derneği (Hi Geen) 1939'da ermeni kadınlara yardım, dini eğitim, yemek ve dikiş eğitimi amaçlarıyla kuruldu<sup>145</sup>.

1919'da Mohtaram Eskandari tarafından kurulmuş olan Yurtsever Kadınlar Derneği Tahran'da çalışmalarını sürdürdü. İyi örgütlenmiş olan YKD kadına oy hakkı, eşit işe eşit ücret, ailede eşitlik gibi çabaları yanısıra Şah'ın da desteğiyle çarşaf karşıtı eylemler yaptı. Şah'ın bağımsız örgüt karşıtlığı nedeniyle 1929'da kapatılan komünist örgütlerden sonra, 1932'de son bağımsız örgüt olan YKD de kapatıldı.<sup>146</sup>

İran Ebeler Sendikası, Ağustos 1934'te ebeliği teşvik etmek ve ebelik şartlarının iyileşmesi için çalışmak, birlik anlayışı oluşturarak, ortak amaç edinmek amaçlarıyla kuruldu. Kadınlar Merkezi (Kanoon-e Banuvan) Şah'ın teşvikiyle Sadiqe Dowlatabadi başkanlığında 1935'te kuruldu. Dernek, çarşaf karşıtı çabalarını sürdürürken, konferanslar düzenledi, erişkinler için eğitim sınıfları açtı, dostluk ve spor kulüpleri kurdu. Devlet reformlarını onaylayan Şah taraftarı hayırsever kadınların oluşturduğu üst sınıf eğitilmiş üyelerin diğer toplumsal ve siyasi hareketlerle ilgilenmedi. Ayrıca, bu üyelerin, erkek üstünlüğü veya cinsiyet eşitsizliği sorunları olmadı. Grup, kadınların sosyal haklar ve sorumluluklarında toplumsal ve siyasi bilinç oluşturmaya çalışmış ve ev ve çocuk bakımı eğitimini geliştirmek gibi çalışmalar yapmıştır.<sup>147</sup>

<sup>143</sup> Jayawardena, a.g.e., s.67.

<sup>144</sup> [http://www.iranchamber.com/history/tudeh/tudeh\\_party01.php](http://www.iranchamber.com/history/tudeh/tudeh_party01.php).

<sup>145</sup> <http://www.salamiran.org/Women/Organisations/awsa.html>.

<sup>146</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.40.

<sup>147</sup> Ibid, s. 41.

### 3.7.3.2. Muhammed Rıza Şah Dönemi

İran’da Muhammed Rıza Şah döneminde kontrollü, devletçe manipüle edilen veya bağımsız pek çok kadın örgütü faaliyet gösterdi. Bu örgütler uluslararası derneklere de üye olarak uluslararası çalışmalara katıldılar. Dönemin devlet güdümlü kadın örgütleri, devletin ve reformlarının destekçisi olmuş, örgütsel çalışmalar da devletçe desteklenmiş veya ortak projeler geliştirilmiştir. Kadınlar bu dönemde başta meslek grupları, yardım grupları olmak üzere pek çok dernek kurdular<sup>148</sup>. 1956’da çoğu Tahran’da 20’den fazla olan dernekların çalışmaları gönüllülerce yürütülmüştür. Gönüllü profili ise, 2 gruptan oluştu; Üst sınıf grup; çoğu 40 yaşın üzerinde, özel eğitimi olmayan üst sınıf kadınlardan oluştu. Bu kadınlar, kadın hakları dernekleri ve hükümetin düzenlediği yardım programlarında çalıştı. Diğer grup yaşları 30-35 arası bazıları yurt dışında okumuş, iyi eğitilmiş meslekli, çalışan kadınlardan oluştu. Bu eğitilmiş grup, kadın hakları programlarında çalıştılar.<sup>149</sup>

İran Kadınlar Derneği, Tahran’da 1943 yılında kadın-erkek eşitliğini sağlamak, çokeşliliğin yasaklanması, anne sağlığını korumak, kadının eğitim standartlarının artırılması, çocuk bakımı ve eğitimi amaçları ile kuruldu. Bu derneğin üyeleri 1947’de IAW’ye üye oldular. Kadının statüsünü yasalar önünde geliştirmek amaçlı İran Kadınlar Cemiyeti’ni (Jamiet Zanan Iran) Badrulmoluk Bamdad 1942’de kurdu.<sup>150</sup> Kadın haklarıyla ilgili yazılar içeren grubun gazetesi *Bugünün Kadını* (Zan Emrus) 1944 -1945 arası yayınlandı.<sup>151</sup>

1942’de Ulusal Kadınlar Meclisi kadına oy hakkı sağlama amacıyla Safiyeh Firouz tarafından az sayıda üye katılımıyla kuruldu. Dernek, siyasi eşitlik taleplerini basın ve radyo kanalıyla duyurma kararı almış, ancak bu karardan ülke kadınının %90’ının eğitimsiz olması nedeniyle vazgeçmiştir. Dernek, protesto mitingleri düzenleyerek, Şah’a ve hükümetine oy hakkı isteyen dilekçeler vererek baskı yapmaya çalıştı. 11 Nisan 1956’ta dernek merkez komitesinin Şah’la yaptığı görüşmede, Şah siyasi hak taleplerini kabul etti ve belediye meclisinde kadınlar için 3 koltuk sözü verdi. Ancak, mollaların tepkisi karşısında Şah bu sözünü yerine

<sup>148</sup> Woodsmall , a.g.e., s. 80.

<sup>149</sup> Jayawardena, a.g.e., s.76.

<sup>150</sup> Hoodfar, a.g.m., s.17.

<sup>151</sup> [http://www.iranchamber.com/podium/society/041115\\_women\\_prepost\\_revolutionary\\_iran1.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/041115_women_prepost_revolutionary_iran1.php).

getirmekten vazgeçti. Tanınmış savunma avukatı Mehranguiz Manoochehrian meclisin hukuk danışmanlığını yaptı. Grup International Women's Alliance'a üye oldu.<sup>152</sup>

17 Ocak Örgütü (17. Dey 1314), 1957'de Tahran'da İran kadınının özgürlük günü olarak nitelenen 7 Ocak 1936 günün anısına kuruldu. Şah'ın çarşafı yasakladığı günün adını alan dernek, İran'daki tüm kadınların dostluğunu ilerletmeyi amaçladı ve fakirlerin eğitim ve yaşam standartlarını artırmak için yardım çalışmaları yaptı. Yeni Yol (Rah-i No) 1955 yılında Tahran'da kadının toplumsal ve eğitim statüsünü artırmak amacıyla Dr.Mehranguiz Doulatshahi başkanlığında kuruldu. Kırsal, kentli ve orta sınıf kadının durumunun iyileştirilmesi, hapishane reformu ve özellikle gençlerin eğitimlerinin desteklenmesi çalışmalarına ağırlık verdi. Bu derneğin üyeleri arasında erkeklerde yer almıştır. (100 üyenin 20 si erkeklerden oluşuyordu)<sup>153</sup>

İran Kadın Örgütleri Federasyonu 1957'de 14 üye örgüt yöneticilerinin faaliyetlerini koordine ve işbirliğiyle ortak amaç oluşturmak, kadınların eğitimi ve kültür standartlarını artırmak, sosyal ve ekonomik ve sağlık şartlarını iyileştirmek amacıyla kuruldu.<sup>154</sup> İran Kadın Örgütleri Federasyonunun adı ve örgüt yapısı, 1959 yılında İran Kadınları Yüksek Meclisi (Shoraa-ye Ali-ye Jamiat-e Zanaan-e Iran) olarak değişti. Yüksek Meclis, Şah dönetime modern imaj kazandırmak amacıyla 17 kadın derneğinin işbirliğiyle Şah'ın kızkardeşi Ashraf Pehlevi onursal başkanlığında çalışmalarına devam etti.<sup>155</sup>

İran Kadın Örgütü/İKÖ (Sazeman-e Zana-e Iran) 1966'da İran Kadınları Yüksek Meclisi'nin adının değişmesidir. Programında aile yardım merkezleri oluşturmak, okuma-yazma sınıfları açmak, kadınlara yasal danışmanlık yapmak ve kadının statüsünü geliştirmeye çalışmak olan İKÖ, Aile Koruma Yasası'nda değişiklik yapılması için de lobi çalışmaları yaptı. Şahı destekleyen İKÖ, 1979'a kadar devlet desteğinden yararlandı. Bütçesi yurt dışı seyahatler, konferanslar gibi lüks projelere elverişli olan örgütün, çoğu devlet çalışanı olan üye sayısı 1977'de 70 bine Şube sayısı ise 400'e ulaştı. Üyeler, Zonta Club, Öğretmenler Derneği, Yahudi kadınlar Örgütü, Zoroastrian Kadınlar Örgütü gibi örgütlerden oluştu. İKÖ, aile

<sup>152</sup> Woodsmall, a.g.e., s.73.

<sup>153</sup> Ibid, s. 80, 73.

<sup>154</sup> Ibid, s 83.

<sup>155</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.49.

yardım merkezlerine destek sağlamıştır. İKÖ üyelerinin hayırsever, erkek üstünlüğünü kabul eden geleneksel cins rolleri ve faaliyetleri ilerici kadınlar arasında tepkiye neden oldu.<sup>156</sup>

Kadınlar Partisi, Safiyeh Firouz'un başkanlığında kuruldu. Entelektüel yazar Fatemeh Sayyah partinin sekreterliğini yaptı. Parti Dowlatabadi'nin Kanoon-e Banavan'ından daha ılımlı eylemlerle aile evlilik ve boşanma yasalarının demokratikleşmesi, farklı sınıflardan kadınların eğitimlerini, bilinçlerini artırmak amaçlı çalışmalar yaptı. Parti daha sonra farklı görüşten kadınların katılımıyla konseye dönüştü.<sup>157</sup>

İranlı Kadınlar Teşkilatı, (Tashkilat-e Zanan-e Iran) 1943'ten sonra kuruldu. Yurtsever Kadınlar Derneğini kuran kadınların çoğu bu örgüte katıldılar. Çoğu eğitilmiş ve orta sınıfa ait olan kadınların öncülüğünü Maryam Firouz, Azar Tabari, Akhtar Kambakhsh gibi Tudeh liderlerinin akrabaları yaptı. Örgütün amaçları kadını örgütleyip eyleme geçirmek, gazete çıkarmak, kadınların kültürel ilerlemesine katkıda bulunmak, cehaletle, fahişlikle, ahlak bozukluğuyla savaşmak, çalışan kadınların çalışma saatlerinin iyileştirilmesi ve eşit işe eşit ücret sağlamak, çalışan kadına ücretli tatil hakkı sağlamak idi. Dernek, kadına oy hakkı ve ekonomik bağımsızlık sağlanması için de kampanyalar düzenledi. Dernek üyeleri, din adamlarının Şah reformlarına tepkisini eleştirdi. Tudeh'in öncülüğünde kadına oy hakkı için 1944'te meclise dilekçe sunmaları, din adamları ve meclis dışındaki laik entelektüellerce eleştirildi. Gazeteleri *Uyanışımız* (Bidari-ye Ma) 1944 yılında yayınlandı. İran petrolünün ulusallaşması sürecinde büyük kentlerdeki dernek şubeleri ismini İranlı Demokratik Kadınlar Teşkilatı/İDKT (Tashkilat-e Demokratik-e Zanan-e Iran) olarak değiştirdi. Bu sosyalist derneklere gençler de katıldı. Komünterinin emperyalizme karşı tüm ulusal hareketlerin desteklenmesi politikasını benimseyen örgüt, kadın entellektüelleri ve çalışan sınıfı ulusal özgürlük ve demokrasi için harekete geçirmede etkin, fakat kadının özgürleşmesi hedefinde başarısız oldu.<sup>158</sup> İDKT 1951'de adını İlerici Kadınlar Derneği olarak değiştirdi. Seçme seçilme hakkı kampanyası yaptı. Başbakan Musaddık'ın devrilmesinden sonra tüm bağımsız örgütlerle beraber kapatıldı.<sup>159</sup>

---

<sup>156</sup> Ibid, ss.51, 52.

<sup>157</sup> Ibid, s.42.

<sup>158</sup> Moghissi . *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 94.

<sup>159</sup> <http://www.iranonline.com/History/women-history/3.html>.

### 3.7.4. Pehlevi Döneminin Kadın Gazete ve Dergileri

Pehlevi döneminin yayınları *Doğulu Kadın* (Nesvan-e-Shargh) 1925'te, *Kadın Rehberi* (Rahnema-ye-Banovan) 1926'da, *Şık ve Güzel Çiçek* (Gol-e-Ra'na va Ziba) 1928'de, *Işıltılı* (Nur-Afshan) 1930'da, *İran'ın Kızları* (Dokhtaran-e-Iran) 1931'de, *İran Kadınının Gazetesi* (Nameh-ye-Banovan-e-Iran) 1938'de, *Yaşam Rehberi* (Rahnema-ye-Zendegi) 1940'ta yayınlanmış, önceki dönemin gazetesi *Alam-e Nesvan*'ın (1921'de yayına başlayan) yayını bu dönemde de devam etmiştir.<sup>160</sup>

İKT'nin ve dolaylı olarak Tudeh'in yayın organı olan gazete *Uyanışımız* (Bidari-ye Ma) 1944'te basıldı. Yazılarında sosyalist geleneğe uygun olarak Şah reformlarının etkisizliği, polisin örtülü kadına saldırısı, kadın-erkek eşitsizliği eleştirildi. Medeni Kanun'da radikal değişiklik ihtiyacı anlatıldı.<sup>161</sup> *Günün Kadını*'nı (Zen-e Ruz) İran'ın iki büyük basın grubundan Keyhan basın grubu, ticari kaygılarla 1964'te yayınlamaya başladı. Kadın meselelerinde ciddi makaleler ve moda reklamları, sağlık, güzellik reklamları yayınlandı. Şah karşıtı tartışmalara da yer veren dergi, 1966'da Motahari'nin yazılarını yayınladı. Derginin yayını İslami Cumhuriyet döneminde de devam etti.<sup>162</sup>

Dowlatabadi'nin *Kadının Sesi* (Zaban-e Zanan) dergisinin 1942 yayımında, Pehlevi rejimine bağlılık belirtilerek kadına oy hakkı tanımadaki başarısızlığı nedeniyle parlamento eleştirileri yer aldı. Zaban-e Zanan, yazılarında güzellik ve modayla ilgilenmedi. Dergide toplumsal meselelerle, kadın hakları ve eşitlik feminizmiyle ilgili Avrupa ve Amerikan dergilerinden çeviriler de yer aldı.<sup>163</sup>

### 3.7.5. Muhammed Rıza Şah Döneminde Kadınlara Tanınan Haklar

Kadınların üniversite eğitimi almaları, meslek sahibi olmaları, mesleki örgütlenmeleri ve iş yaşamına entegrasyonu bu dönemde gerçekleşti. Yasalarla eşit işe eşit ücret ve ücretli annelik izni sağlandı. Musaddık döneminde 1952'de kadına Belediye seçimlerinde oy kullanma hakkı

<sup>160</sup> <http://64.233.179.104/search?q=cache:CehWQMbvA2YJ:www.ic-el.org/library/Muslim%2520Women.pdf+Zaban-e+Zanan&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=18>

<sup>161</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, ss. 94-96.

<sup>162</sup> Camron Michael Amin, "Importing "Beauty Culture, into Iran in the 1920s and 1930s: Mass Marketing Individualism in an Age of Anti-Imperialist Sacrifice", <http://www.cssaame.ilstu.edu/issues/24-1/amin.pdf>, s.11.

<sup>163</sup> Hoodfar, a.g.m., s.17.



tanındı.1953'te çalışan kadına erkeklerle eşit hak tanıyan ve evli ise kadına doğum izni veren Sosyal Sigorta Yasası onaylandı.<sup>164</sup>

Muhammed Rıza Şah'ın "Beyaz Devrim" olarak adlandırılan 1963 reformları, kadına seçme ve seçilme hakkı vermekle beraber 1905 anayasasından fazla hak tanımadı. Kazanılan haklarla 1963'te kadınlar parlamentoya girdi. Avukat Kadınlar Derneği din adamlarının tepkisine rağmen, yeni yasa taslağı hazırladı. Dr. Mehrangiz Manoucheh'in sunduğu taslağın kadın ayrımcılığına karşı olan çoğu maddesi mecliste reddedildi. Aile Koruma Yasası 1967'de kadınlara göreceli özgürlük tanıdı ve 1975 versiyonu ise kadın özgürlüklerini artırdı. 1967'de mecliste kabul edilen Aile Koruma Yasası ile Şeriat yasaları hükümsüzleştirildi ve kadına boşanma ile çocuk velayeti hakkı resmi mahkeme kararına bağlandı.

Çokeşliliğin yasal sayılabilmesi için ilk eş ve mahkemenin onayı şartı getirildi. Kadına boşanma hakkı tanındı, ancak kadının miras hakkı erkeğinkinin yarısı olarak belirlendi. Kadının çalışması ve yurt dışına çıkışı kocanın iznine bağlı kaldı. Kızkardeş, eş veya annenin zina yapması halinde onurunu koruma adına erkeğe öldürme (töre cinayeti) hakkı tanındı.<sup>165</sup> 1975 Aile Koruma Yasası (AKY) kadına eşit boşanma hakkı, velayet ve evlilikte eşit haklar tanıdı ve minimum evlilik yaşı 18 yapıldı.<sup>166</sup> Afkhami ve atanmış senatör Manochehrian'ın altı yıllık çabasıyla pasaport yasasında değişiklik yapıldı. Buna göre, yurtdışına her seyahat için kadının kocasından izin alma zorunluluğu kaldırıldı.<sup>167</sup>

### **3.8. Humeyni Dönemine Doğru**

#### **3.8.1. Muhammed Rıza Şah Döneminde Sosyo-Ekonomik Kriz**

Bu dönemde artan petrol geliri toplumun tümüne eşit dağıtılmamıştır. Sınıfsal farklılıkların artmasıyla toplumda kendine yer bulamayan ve yabancılaşan alt ve orta sınıf kadın dini cemaatlerde kendine yer buldu. Laik eğitilmiş kadınlar modernleşmeyle çalışma haklarını

<sup>164</sup> "Women, Islam & Equality", s.7

<sup>165</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s. 45.

<sup>166</sup> Ibid, s.45.

<sup>167</sup> Homa, a.g.m., s.20.

kazanmış, eğitimsiz kadınlar yeni yasalardan yararlanamamıştır. Kentli toplumun da Şah reformlarına ve emperyalizme artan tepkileriyle toplumsal karmaşa bu dönemde arttı.<sup>168</sup>

### 3.8.2. İran Solunun Gerilemesi

İran'da Ekim devrimiyle beraber Rusya'dan etkileşimle köklü sosyalist gelenek varolmuştur. Ancak, 1970'lerin sosyo-ekonomik toplumsal kriziyle İran solu da değişim göstermiş, emperyalizm ve Şah karşıtı harekette İslamcılarını desteklemiştir.

Kadın haklarının en büyük savunucusu olan İran sosyalistleri, cinslerarası eşitliği, eşit işe eşit ücret, 2 ay annelik izni, çalışan annelerin çocuklarına kreş ve siyasi ve sosyal hakları savundu. Ancak doğum kontrolü, cinsellik, kadına ve çocuğa şiddet gibi konuları tartışmaktan kaçındı. Komüntern ve komünist kadınlar konferansı kararlarını benimseyen İran solu, kadınları işçi sınıfı olarak kabul edip, kadın meselesini sosyalist devrimden sonra ele almak üzere erteledi. Çalışan kadın ve burjuva feminizmi Batı taktiği olarak kabul edilerek, bu bakışın proletaryanın gücünü zayıflatacağı düşünüldü ve öncelikle sosyalist ve sınıfsız toplum kuruluşu hedeflendi. Bunlar da Tudeh Partisi'nin ve İran solunun popüleritesinin azalmasına neden oldu. Yerleşik ataerkil kültür nedeniyle cinsiyet meselesi ve kadının eşitliği konuları İran solunun birincil meselesi haline gelemedi. Bu durum İslam Cumhuriyeti döneminde de devam etti. Sol gerilla örgütü Fedayeen'in yayın organında kadın işçilerin özgürlük adı altında serbestleşmeyi istememeleri öğütlendi. Sol literatür İslam Cumhuriyeti'nin baskılarından dolayı ezilen kadınlardan "analarımız, bacılarımız" gibi ünvanlarla söz ederek şikayet etti.<sup>169</sup> Söylemleriyle halka ulaşamayan elitist kalan uluscu ve kömünist güçler, fikirlerini anlatmak için Şah'ın medyasını da kullanmadılar ve böylece toplumda kendilerine yer bulamadılar. Devrimden sonra yönetimde kendilerine yer bulacaklarını düşünerek, Şah'a karşı İslamcılarla dayanışmaya girdiler.<sup>170</sup>

<sup>168</sup> Nayereh Tohidi, "Modernity, Islamization, and Women in Iran", Der: Moghadam, Valentine M., *Gender and National Identity : Women and Politics in Muslim Societies* (London: Oxford University Press, 1994), ss.116-118.

<sup>169</sup> Moghississi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, ss. 64,66,67,72,133.

<sup>170</sup> Nayereh Tohidi, "Gender and Islamic Fundamentalism: Feminist Politics in Iran." Der: C. T. Mohanty, A. Russo and Torres, *Third World Women and the Politics of Feminism* (Bloomington: Indiana University Press, 1991), s.258.

### 3.8.3. İslami Popülizmin Yükselişi

1960 reformlarının ve çarpık sanayileşmenin yarattığı sosyo-ekonomik kriz, 1970'ler sonunda Pehlevi'nin politik partileri yasaklaması, emperyalizm ve despotizm karşıtı söylemleriyle İslami Popülizme ideolojik zemin hazırladı. Şah yönetiminin ulusçu, sosyalist ve feminist hareketlere baskısı karşısında İslami popülizm alternatif hareket olarak geniş yığınlardan destek buldu. Toplumda etkinliği artan Humeyni ve ekibinin hükümeti Tanrı ve İslama aykırılıkla suçlayan İslami popülist söylemleri, orta sınıf halk tarafından desteklendi. Humeyni, Meclisi ve milletvekillerini erkeğin boşamadaki üstünlüğüne karşı çıkan AKY'yi onaylamaması için uyardı. Humeyni, kadının serbestleşmesinin, Kuran'ın ve onun emirlerinin ayaklar altına alınması anlamına geleceğini ve fahişeliği teşvik edeceğini söyledi. Şah yönetimi bu ayrımcı kadın düşmanı söylemlere çok az karşı çıktı. İslamcılar radyolarda ve haftalık vaazlarda özgürce kendi değerlerini anlatabildiler.<sup>171</sup> 1963'te ev hapsi ve 1964'te sürgünle cezalandırılan Humeyni, sürgünden söylemlerini sürdürdü. Humeyni, çoğu din adamının da reddettiği AKY'ye göre yapılan evlilik ve boşanmaların gerçek olmadığını ve resmi mahkemeye boşanan kadının yine evlenirse zina yapmış sayılacağını bildirdi.<sup>172</sup> 1962'da Humeyni kadının oy hakkını toplumdaki ahlaki çöküşün etkin ögesi olduğunu söylerken, 1978'de kadınların Şah karşıtı gösterilere katılımını teşvik etti ve onlardan yararlandı.<sup>173</sup> Sosyalist ve laik liberaller, Şah yönetimiyle diyalogu ve onun medyasını kullanmayı reddetken, Motahari medyayı kullandı. Motahari'nin *Bugünün Kadını*'nda (Zane Ruz) 1960'ların reformlarını ve aile hukukunu reddeden<sup>174</sup> ve reformist entellektüelleri Batı yaşam taklitçileri diye yeren 40 makalesi 1966'da yayınlandı. Bu yazılar 1974'te *İslam'da Kadın Hakları* adıyla kitaplaştı.<sup>175</sup>

<sup>171</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, ss. 46,61.

<sup>172</sup> Keddie Nikki, "Women in Iran Since 1979"  
[http://www.iranchamber.com/podium/society/010920\\_women\\_iran\\_since\\_1979.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/010920_women_iran_since_1979.php).

<sup>173</sup> Haleh Esfandiari, "The Majles and Women's Issues in the Islamic Republic of Iran", Der: Mahnaz Afkhami ve Erika Friedl, *In the Eye of the Storm* (London: I.B. Tauris, 1994), s.62

<sup>174</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.63.

<sup>175</sup> Hoodfar, a.g.m.

### 3.8.4. Dini Dernekler

1974'te dini derneklerin sayısı 12.300'e ulaşmıştır. İslami popülizmin anlatıldığı Huseyniyah tipi dini merkezlerin sayısı ise 322'ye çıkmıştır. Kadınların da katıldığı dernek toplantılarında anti-emperyalist söylemlerle İslam'a dönüş çağrısı yapıldı.<sup>176</sup>

### 3.8.5. İslami Popülist Giyim

İran'da Batı ve emperyalizm karşıtlığının ve direnişin simgesi örtünme olmuştur. Batı ve Şah karşıtı İslami modeli benimseyen üst ve orta sınıf, eşarp veya çarşafı örtünerek karşıtlıklarını sembolize ederken, kız öğrenciler hijab'ı benimsediler. Genç kızlar eşarp, uzun kollu bluz üzerine tunik, bol pantolon, çorap ve düz ayakkabıdan oluşan ve hijab adı verilen giysiyi toplumsal farklılıkları gizleyen forma gibi gördüler. Kızlar bu tip giysiyi geleneksel çarşaf kadar kısıtlayıcı ve Batı giysisi kadar teşhirci olmadığı aksine, aseküel görünüşü nedeniyle siyasi aktivisme uygun olduğu için benimsediler.<sup>177</sup>

### 3.8.6. Devrim Hareketinin Kadın Profilleri

Pehlevi Hanedanını sonlandıran İslami Harekete kadınlar üç grupta katıldılar: 1) Kentli orta ve üst sınıfa mensup laik-aydın ve üniversite eğitilmiş kadınlar; 2) Orta sınıfa mensup muhafazakar esnaf aile kadınları; 3) Kente göç eden kırsal kesim kadınları.

Birinci grup, Şah otokrasisine ve emperyalizme karşı toplumun İslamcı orta sınıf ve alt sınıflarla dayanışmaya girerek, İslami Devrim hareketine katılmışlardır. Milyonlarca İran'lı üst sınıf kent kadını, 1979 eylemlerinde sokak gösterilerinde atılan "Tanrı'nın partisi tek parti" gibi sloganlara katılarak, kendi laik ve modernist özelliklerini gözardı etmişler, alt ve orta sınıfla dayanışmaya girerek İslami Devrim hareketinin bileşenleri olmuşlardır.<sup>178</sup>

Çoğu pazarcı, dükkancı ailelerinin eğitimsiz ev kadınları olan ikinci grup, erkeklerinin siyasi söylemini benimsediler ve din adamlarını destekleyen kent caddelerini dolduran çarşaflılar ordusunu oluşturdular. Kendilerini grup olarak görmeyen ve ideolojik bir duruşa sahip olmayan bu kadınlar, erkeklerini takiben İslami Devrimi ve onun dini liderlerini desteklediler.

<sup>176</sup> Moghissi., *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.53.

<sup>177</sup> Tohidi, "Gender and Islamic Fundamentalism: Feminist Politics in Iran." s.122.

<sup>178</sup> Talpade C-Russo A.- Torres L., *ibid*, Gender And Islamic Fundamentalism Feminist Politics in Iran-Nayereh tohidi, s.251.

İstekleri ise şunlardı: Ucuz elektrik ve su, Tahran gecekondu bölgesinde gecekondu yapımı için engelin kaldırılması, banka borçlarının bağışlanması ve petrol gelirinun halk arasında eşit dağılımının sağlanması.<sup>179</sup>

Üçüncü grubu ise, kırdan kente göç ederek, kentsel dönüşüme uğrayan, Humeyni hareketinin odağı haline gelen kadınlar oluşturdu. Kente göçen kırsal kadın, köyünde üreticiyken kentte tüketici haline gelmiş ve toplumsal entegrasyonu gerçekleştirememiştir. E. Freidell 1965-70 yılları arasında yaptığı çalışmada, modernleşmenin ve ekonomik kalkınmanın kadını geleneksellikten daha fazla sınırladığını göstermiştir. Hossein Nayer gerçekleştirdiği tarım araştırmasında köyde çalışanların %68'ini kadınların oluşturduğunu ve kadının yıllık kazancınının 40 milyon Riyal ve erkeğin ise, 19 milyon Riyal olduğunu saptamıştır. Erkeğinin ardından şehre göç eden kadınlar, kentte ücretli iş bulamadılar veya düşük ücretli, az prestijli hizmetçilik seyyar satıcılık gibi işlerde çalıştılar. 1976 rakamlarına göre okur-yazar oranı %17 olan kırsal kökenli kadınlar, kentte köydeki yakın akraba ve komşuluk ilişkilerini de bulamadıklarından ve kent yaşamındaki tüketim sürecine ayak uyduramadıklarından toplumdan izole oldular. Topluma yabancılaşan, ancak camilerde ve dini ritüellerde toplanma fırsatı bulan bu kadınlar Humeyni destekçisi militan gruba dönüştü.<sup>180</sup>

### 3.8.7. Şah Karşıtı Kadın Gerillalar

Muhammed Rıza Şah döneminde islami söylemin güç kazanmasıyla kadınlar İslamcı gruplara ve eylemlerine katıldılar. 1970'te Şah'a karşı silahlanan solcu Fedayeen gerilla örgütünün yanısıra, Tahran Üniversitesi mezunu üç Şii Müslümanın kurduğu Mücahitler Örgütü'nün kadına eşitlikçi İslami bakışı, kadın taraftar topladı. Bu örgütün çalışmalarına katılan gerilla kadınlar, Şah'ın gizli polisi SAVAK'ın saldırılarına uğradılar. 1971-1972'de Mücahit liderlerin tutuklanmasına aileleri ve kadın sempatanlar Tahran, Meşhed ve Kum'da gösterilerle karşı çıktılar. Bu gerilla kadınlardan biri Meşhed Üniversitesi mezunu Fatemeh Amini adlı bir öğretmendir. Amini, 1963'te Mücahit'lere katılarak siyasi faaliyete başladı. 1970'te örgütten biriyle evlendi. Tutukluluğu sırasında 5,5 ay işkence gördükten sonra öldü.

<sup>179</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.57. Yeni ve geleneksel orta sınıftan eğitilmiş kadınlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, geleneksel giysili dinci kadınlar dini ve kültürel inançların moderniteye engel olmadığı iddiasıyla eğitime ve hijab giymeye başladılar. Bu durum dindar aile ve toplumdan kadınları da topluma katılımını sağladı. Örtünme yasadışı olmaya devam ettiğinden, kamusal ve özel sektörde iş olanağında yoksun kaldılar, ve geriliğin simgesi olarak kabul edildiler ve yabancılaşmaları süreci başladı. Bkz. Hoodfar Homa, a.g.m.,s.31

<sup>180</sup> Tohidi, Tohidi, "Gender and Islamic Fundamentalism: Feminist Politics in Iran, s.122.

SAVAK'ın 1971 Eylül'de öldürdüğü ilk kadın olan Mehrnoosh Ebrahimi ise Fedayeen gerillasıdır. Marzieh Ahmadi Oskou Fedayeen, Behjat Tiftakchi ve Zahra Goudarzi SAVAK'ın idam ettiği mücahitlerdir. Mücahitlerin en ünlüsü Ashraf Rabi'i (Rajavi), Sharif Teknoloji Üniversitesi'nde fizik okudu. 1970'te gerilla faaliyetine başladı. Defalarca tutuklanıp çıktıktan/kaçtıktan sonra 1979 devriminden 10 gün önce hapisten çıktı. 1980 seçimlerinde aday oldu.<sup>181</sup>

### 3.8.8. İslami Devrimin İdeologları

Kadınların da girebildikleri dini merkezlerde devrimin ideologları/mollalar Motahari ve karısı eğitilmiş ve kapalı olmayan Ali Şeriatî<sup>182</sup> Şah despotizmi ve emperyalizm karşıtı görüşlerini anlattılar. Bu merkezlerde Batı tüketim kültürü ve Batılılaşan kadınlar eleştirildi. Bu ikilinin eşleri de müslümanları etkiledi.

Ulemanın sevmediği Şeriatî, Şah karşıtı harekette, laik sol ve reformist İslamcılar kadar kökten dincileri de etkiledi. Ali Şeriatî'nin Marksist söylemlerinde ataerkilliği gözardı ederek, demokratik hakları İslamın merkezinde tanımlaması, laik ve sol çizgideki ulusalcı entelektüeller kadar kadınları da etkiledi. Şeriatî 1970-1971 yılları arasında yaptığı konuşmalarda genç, orta ve alt-orta sınıf kadınlar ve üniversite öğrencilerinin ikilemelerini yakalayarak, onları harekete dahil etti. Kadın hak ve yükümlülüklerini İslami çerçevede tartışmaktan ustalıkla kaçınıp, eskimiş geleneklere saldıran Şeriatî, Hz. Muhammedin kızı ve aynı zamanda Hz. Ali'nin karısı olan Fatima'yı model kimlik olarak sunmuştur. Fatima modeli

eş, anne ve kız kimliğiyle siyasi mücadelenin sembolü olmuştur. Bu dönemde Sosyalist ve ulusçu hareketler kadın projelerini ertelemişken, İslami hareket kadını da söylemlerine dahil etmiştir. Bundan en çok etkilenen kesimlerin başında üniversite öğrencileri gelmekteydi. Motahari, kadın ve erkek arasındaki fiziki, psikolojik ve cinsel farklılıkları; farklı toplumsal görev ve sorumluluklarda ve farklı hak ve cezalar sisteminde tanımladı. Kadın cinselliğinin toplumsal düzen için gizlenmesi gerektiğini söyleyen Motahari, evlilik ve 'hijab'ı vazgeçilmez İslami kurum olarak sundu. Ve değişen yaşam koşullarında kadının hijabla ev dışı işlerde çalışabileceğini anlattı.<sup>183</sup>

<sup>181</sup> "Women Islam & Equality", s.18, 20.

<sup>182</sup> Nayereh Tohidi, " Gender and national identity : women and politics in Muslim societies, s.123.

<sup>183</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined*

### 3.8.9. İslami Popülizm-Faşizm Benzeşimi

Bu iki ideolojinin kadına bakışı, yani kadını ulusun ve ailenin sembolü olarak görüp onu eve hapsedme çabaları, benzeşmektedir. Faşizm gibi İslami popülizm de kadını hareketin merkezine oturtarak topluma ulaşmış, kitlesel harekette kadının da desteğini almayı başarmıştır.

Her iki hareket vatan, aile ve ulusal onur fikirlerini kullanarak, sorgusuz sadakat, bağlılık, itaatkar inanç, otoriteye inanç söylemleriyle kitle psikolojisi oluşturarak insanları etkilemiştir. İslami popülizm ve faşizm, kadının toplumdaki varlığını annelik ve ailenin bakıcılığı rolüyle sınırlar. Kadını ailenin ve ulusun geleceği olarak tanımlayarak, onu ulusun devamından sorumlu tutar. Böylece, onu kamu alanından sınırlandırmaya çalışır.<sup>184</sup>

Faşizmin kadınları 3K çemberine hapsedme çabasıyla İslami popülizmin kadın söylemleri benzeşmektedir. İran'da devrimden sonra,<sup>185</sup> Almanya'da ise 2.Dünya Savaşından sonra kreşler kapatılarak çalışan kadının, yaşamı zorlaştırılarak kadınların eviçi rollerine dönüşü sağlanmaya çalışılmıştır.

### 3.9. İslam Cumhuriyeti Dönemi

Tüm Şah karşıtlarının Humeyni'yi manevi lider olarak benimsemesi ve Humeyni'nin Şubat 1979'da İran'a dönmesiyle İran kadını için yeni dönem başladı. İslami Devrime aktif olarak katılan alt, orta, orta-üst ve üst sınıflardan kadınlar devrimden sonra daha önce tahmin edemedikleri baskılarla karşılaştılar. Kadınlar, 1850'lerden beri zorlu mücadelelerle kazandıkları yasal haklarının iptal edildiğini gördüklerinde toplumun tümüne yansıyan tartışma başlattılar.

Çoğu din adamları ve devrimi gerçekleştiren erkeklerin akrabaları(karıları, kızları, anneleri veya kızkardeşleri) olan ve kendilerini yeni rejimle özdeşleştiren İslamcı kadınlar, yeni yönetimin rejimin tanımladığı İslami toplumsal standartları benimserken, toplumun orta ve üst sınıfından, çalışanlardan ve eğitilmiş kadınların çoğundan, ev kadınlarından tepki geldi. 1979 Uzmanlar Meclisi seçimlerine katılan kadın adaylardan seçilen Monireh Gorji'nin İslami

---

*Revolutionary Movement*, , ss. 64,66,67,72.

<sup>184</sup> Ibid , s.60.

<sup>185</sup> Hoodfar, a.g.m., s.25.

söylemlerine laik kadınlar tepki gösterdiler. Gorji ise kadınların tepkilerine karşı yaptığı savunmasında önceki dönemin eğitim, çalışma gibi kadın kazanımlarını kabul etti, ancak 'kadınlar özgürlüklerini ve onurlarını zaten 1936'daki Şah'ın örtünmeyi yasaklamasıyla kaybetti' söyleminde bulundu.<sup>186</sup>

İş ve İşçi Bulma Komitesi Başkanlığına atanan Marzieh Mohamadin erkeklerin fiziki gücünün üstünlüğünün kabul edilmesi gerektiğini, tarım işlerini kadınların yapamayacağını, doğum yaptığında çalışamayacağı için işverenlerin çalışan kadını doğal olarak istemeyebileceğini, eğitilmiş kadınların eşit işe eşit ücret ummaması gerektiğini söyledi. Bazı İslamcı kadınlar ise yeni yasak ve yöntemleri eleştirdiler. Azam Taleqani mecliste kadınların konuşma yapmalarının engellenmesini, kadın haklarının kısıtlanmasını ve kadının tarımda çalışmasının yasaklanmasını eleştirirken, Zahra Rahnaward hükümette kadın bakan olmamasına karşı çıktı. 2. meclise seçilen 12 kadından Behruzi, Monireh Nobakht ve Marzieh Vahid Datgerdi boşanma yasasını erkekler için zorlaştıracak tasarı sundular. Azam Taleqani gibi İslamcı aktivistler şiddete karşı mahkemelerin cinsiyetçi davranışına karşı çıktılar. Daha sonraları baskıcı görüşlerini koruyan yöneticiler kadının yaşamını zorlaştıran eylem ve kararlarını sürdürdüler. Örneğin, Maryam Behruzi 1991 yılının Nisan ayında kadınlara daha erken yaşta emeklilik isteyen tasarı sunduğunda, başkan yardımcısı Habibi bunun kadının değerini azaltacağı gerekçesiyle onaylanmadı.<sup>187</sup>

### **3.9.1. İslam Cumhuriyetinin Yasakları**

Cumhuriyet hükümeti iktidara geldikten iki hafta sonra 1967 yılında çıkarılan AKY'nın geçici olarak iptal edildiğini ilan etti. Uygulamada varlığı devam eden geçici evlilik, yasalar önünde kabul edildi. Evlenme yaşı ve kişi için cezai ehliyete sahip olma anlamına gelen ergenlik yaşı erkeklerde 14, kızlarda 9 olarak ilan edildi. Tepkiler üzerine kızlarda evlilik yaşı 16'ya çıkarıldı, ancak boşanan kadına ailenin sahip olduğu malının yarısının verilmesini sağlayan yasa iptal edildi. Humeyni dönüşünden 1 ay sonra kadınların yargıçlık yapmasını yasakladı. Bu ilandan 3 gün sonra Humeyni kadınların işyerlerinde hejab giymeleri gerektiğini, plajlarda ve tüm spor olaylarında kadın ve erkeklerin ayrılması gerektiğini ilan etti. Tepkiler üzerine 1979'da yumuşayan İslami giyim zorlaması 1980 Haziran'ında mecliste yasalaştı. Daha sonra

<sup>186</sup> Esfandiari, a.g.m., s. 61.

<sup>187</sup> Afhsar, a.g.m.,1996, s.128,129,132,133.



İslami giyim 1981’de Müslüman olmayan azınlık dinlerden kadınlar ve turist kadınlar için de zorunlu hale getirildi.<sup>188</sup> Humeyni’nin üniversite ve resmi çalışma yerlerinde kadın ve erkeğin ayrılması ve yüksek öğrenimde bazı bölümlerden hariç tutulmaları gereğini ilan etmesi toplumda tepkiye neden oldu.<sup>189</sup> Toplu taşımada kadın-erkek ayrıldı. Kadının ücretsiz doğum izni iptal edildi, çalışması kocanın iznine bağlandı. 1983’te ortalıkta açık görünmenin cezası 74 kırbaç olarak belirlendi ve bu gibi zorlayıcı yasalar ve toplumsal baskı sonucu 994’te İran’da başı açık kadın kalmadı.<sup>190</sup> Mazandara’da gibi kentlerde Devrim Komitesi İslama ters düşen giyimi yasakladığı gibi bu tür giysilerin satışını da yasakladı.<sup>191</sup>

Yönetim yanlıları duvarlara ‘örtüsüz kadına ölüm’ gibi sloganlar yazan afişler yapıştırdılar. Yüksek öğrenimde kızların hukuk, tarım, jeoloji, arkeoloji ve maden mühendisliği gibi meslek dallarında eğitim görmeleri, evli kadınların ise karma okula gitmesi yasaklandı. Kadınlara öğretmenlik, hemşirelik gibi meslekler uygun görüldü. Evlilik yaşı kızlarda 18’den 14’e sonra 9’a indirildi. 4 eş ve geçici evlilik yani mut’a yasaları serbestleştirildi. Geçici evliliğe ‘1 dakikadan 99 yıla kadar’ süre belirlendi.<sup>192</sup>

Daha önce Şah döneminde 1979 yılının Nisan ayında kabul edilen bankacılık yasası, kadına çocuklarıyla ortak hesap açma hakkı tanıırken kadının çocukları üstündeki vasilik ve koruyuculuk hakkının kısıtlanması ile bu olanak ortadan kalktı. Çocuklar kendi hesaplarını açmaya yetkin kılındı.<sup>193</sup>

Boşanma halinde kadının çocuk velayeti hakkı kaldırıldı ve boşanan kadına kız çocuğuna 7, erkek çocuğuna 2 yaşa kadar bakabilme hakkı tanındı. Zina suçuna ‘recm’(taşla ölüm) cezası getirildi. Parlamento kadının çalışma-mesai saatini yarı zamanla sınırladı. 1982’de kabul edilen yasayla 2 kadının tanıklığı 1 erkeğe eşitlendi.<sup>194</sup> 1993’te İslami Yasama Meclisi bekar

---

<sup>188</sup> Hoodfar H, a.g.m., s.23, 25.

<sup>189</sup> Afkhami ve Freidell, a.g.e., s.63

<sup>190</sup> Afhsar Haleh,, s. 127,132,154

<sup>191</sup> Haleh Afhsar, “Disempowerment and Politics of Civil Liberties for Iranian Women”, Der. Haleh Afhsar, *Women and Empowerment Illustration the Third World* (London: Mac Millian Press, 1998), s. 214.

<sup>192</sup> Nayereh Tohidi, "Gender and Islamic Fundamentalism: Feminist Politics in Iran.", s.253.

<sup>193</sup> Ziba Mir-Hosseini, *Islam and Gender : The Religious Debate in Contemporary Iran* (New Jersey: Princeton University Press, 1999), s.130.

<sup>194</sup> Tohidi, Talpade C-Russo A.- Torres L., ibid, *Gender And Islamic Fundamentalism Feminist Politics in Iran-Nayereh tohidi*, s.254.

kızların yurt dışı eğitimini yasakladı, evli kız öğrencilere ise yurt dışı eğitim için kocasının izni zorunlu hale getirildi.<sup>195</sup>

### **3.9.1.1. Kadına Eve Dönüş Önerileri**

İslami hükümet bazı yasaklar ve özendirici kararlarla kadını eve dönmeye ikna etmeyi amaçladı. Hükümet kadına annelik görevini yapabilmesi ve ailesine karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için işini bıraktığı takdirde kocasının ücretinin %40 artacağını duyurdu. İşyeri kreşleri kapatılarak kadının çalışma yaşamı zorlaştırıldı. Kadının 15 yılda emekliliği, tüm maaşının kocaya transferi gibi önerilerle çalışan kadının işten ayrılması ve yarı-zamanlı çalışması teşvik edildi. Görünüşte bu programlar kadın yaşamını kolaylaştırma ve ev-çocuklarına dönüş fırsatı olarak sunuldu ancak gerçek amaç işsiz erkeklere yer açmak olarak nitelendi ve eleştiriler yapıldı.<sup>196</sup>

### **3.9.1.2. İslami Cumhuriyetin Kadın Suçları ve Tepkiler**

Önceki dönemde suç sayılmayan pek çok davranış suç sayılmaya ve kadınlar cezalandırılmaya başlandı. Kadınlar Kur'ani tanımları kullanarak uygulanan eşitsizlik ve zorba yöntemlere tepki gösterdiler. 1979'da devrim sonrası İslami Cumhuriyetin onayı için yapılan referandumda, Humeyni açıkça kadınlardan yeni Cumhuriyeti onaylamalarını istemesine karşın, 1000'de 10 kadın yeni yönetimi onayladı.<sup>197</sup>

1993 yazında kadın profesör erkek meslekdaşına el sallayıp seslendiği için ayakta zina (zenayeh istadeh) suçlamasıyla işten atıldı. Tahran'da Öğretmen Okulunda kız ve erkek öğrenciler birbirleriyle konuşurken görüldüğünden mahkemece konuşma-görüşme zinası (zanayeh mosabehey) suçuyla kırbaç cezası aldılar ve okuldan atıldılar. Kızların okuldan atılma cezaları mahkemede affedildiği halde okul, kızları ahlaksızlıkla suçladı ve geri kabul etmedi. Açık Üniversite'nin (Shahre Rey) kız öğrencileri okula girişte beden ve çanta kontrolü sırasında uğradıkları taciz nedeniyle sınıfları boykot ettiler. Devrim muhafızları (amr-e be-ma'ruf) 17 yaşındaki Bahareh Vojdani'yi telefon kulübesinde telefonla konuşurken yetersiz İslami giyimi nedeniyle vurdu. Tepkiler üzerine yöneticiler genç kızın yanlışlıkla

<sup>195</sup> [http://www.iran-e-azad.org/english/book\\_on\\_women/wi&e.pdf](http://www.iran-e-azad.org/english/book_on_women/wi&e.pdf).

<sup>196</sup> Homa, a.g.m., s.25,27.

<sup>197</sup> Esfandiari, a.g.m., s.72.

vurulduğu açıkladı.<sup>198</sup> Ağustos 1993'te yönetim karşıtı eylemlerin ilk iki gününde 15.000 genç kız tutuklandı, 300 kadın Öğretmen Okulu salonunda toplandılar ve hadlerini aştıklarını kabul etmeleri ve vazgeçtiklerini bildirmeleri istendi. Ancak direniş sürdü. İslami cumhuriyetin yasak ve suçlamalarına karşı en ses getiren eylemi ünlü feminist Hama Darabi yaptı. Tahran Üniversitesinde Ulusal Öğrenci Cephesini kuran, 1960'ta hapse giren, öğretmen, araştırmacı, ve aynı zamanda çocuk psikiyatrisi olan Hama Darabi 1991'de bölüm başkanı olduğu Üniversite yönetimi tarafından, islami giyim yasasına uymadığı gerekçesiyle şikayet edildi ve görevinden atıldı. Mahkeme Darabi'yi görevine iade etti ancak, 1993 Mayıs'ında üniversite onu geri kabul etmedi. 21 Şubat 1994'te eşarabını ve İslami uzun mantosunu Tahran'da meydana, yırtarak 'kahrolsun zorbalık, çok yaşa özgürlük, çok yaşa İran' diyerek üstüne benzin döktü ve kendisini yaktı. Ölümü Dünyada ve İran'da tepkilere neden oldu. Şubat 1994'teki anma toplantısını hükümetin engelleme çabalarına karşın yaklaşık 10.000 kişi katıldı.<sup>199</sup>

Şah döneminde özgür örgütlenemeyen laik, İslamcı ve her sınıftan kadınlar beklemedikleri yasak ve kısıtlamalarla karşılaştıklarında örgütlenerek eylemlerle tepkilerini ortaya koymaya başladılar. 8 Mart 1979 Dünya kadınlar gününü kutlamaya hazırlanan solcu kadınların toplantısı farklı görüşten kadınların da katılımıyla büyüyen yeni yasalara karşı eyleme dönüştü. Yönetimce engellenmeye çalışılan bu gösteri mikrofonlar sabote edilerek etkisizleştirilmeye çalışıldı. Kadın avukatların, laik ve İslamcılarının desteğiyle Adalet Bakanlığındaki oturma eylemi gösterisi basın, radyo ve televizyonun olaya ilgi göstermemesine, yayınlamamasına karşın İran toplumunun büyük kesiminde yankısını buldu ve kalabalıkları etkiledi. Eylemci kadınlar dindar bağnaz ve militan erkeklerin, bıçak, kırık bardak ve taşlı saldırılarına hedef oldular. Devrim Muhafızları bu saldırı olayını seyretmekle yetindiler ve müdahale etmediler. Bu olaydan sonra Humeyni yanlış anlaşıldığını, din adamlarının hijab taraftarı olduğunu ve kadınların hijabı benimseyeceğini umduklarını, hijab'ın zorla benimsetmeye çalışılmadığını ve yeni yasa hazırlanıncaya dek eski AKY'nın geçerli olduğu açıkladı.<sup>200</sup>

---

<sup>198</sup> Hosseini, a.g.e., s.157.

<sup>199</sup> Afhsar, Women and Empowerment Illustration the Third Wold, s.121,122.

<sup>200</sup> Hoodfar, a.g.m., s. 25.

Ayetullah Taleqaninin kızı Azam Taleqani ülke kadınlarının 2/3'si tarımsal faaliyet yaparken kadınların üniversitede tarım eğitimi yapamamasını, İslamcı feminist Zahra Rahnavard kadın ve erkeklerin ülke kaynaklarından eşit yararlanamamasını eleştirdi.<sup>201</sup> İslamcı kadınlar Kur'an'ın kadınlara baba, oğlu ve eş ve kardeşten ayrı yasal kimlik, çalışma hakkı gibi ekonomik ve siyasi özgürlükler tanıdığını, islami evliliğin iki tarafın rızasıyla yapıldığını, İslama dönüşte farklı ve tercih edilebilir özgürlük bulunduğunu öne sürdüler.<sup>202</sup>

### 3.9.2. Eğitimde ve Yasalarda İyileşmeler

Devrimden sonra Ayetullah Mussavi Ardabili ve Ayetullah Muhaqqe kız ve erkek hukuk öğrencilerine İslami Yasaları öğretmek amacıyla lisansüstü sınıflar açtılar. 1980-1983 yılları arası arasında Hukuk Fakültesi öğretmen eksikliği nedeniyle 3 yıl süreyle kapandı. İslam Hukuku eğitimi erkeklerin etkinleşmesiyle, kadınların tamamen Hukuki alandan uzaklaşması istendi. Ancak Irak savaşının İran toplumuna negatif yansımaları hukuk alanında da görüldü. Bu dönemde devrim öncesinin hukuk eğitimi kadınları güç kazandı. 1979 yılında Ulusal Rehberlik Bakanlığı'nın Resmi Dairesi Genel Müdürlüğüne Ershaded Meli atandığında 24 yaşındaydı. Yeni yönetimin ilk dönemlerinde eski Medeni Yasa geçerli kalırken ve aile mahkemeleri kısa dönem kapandı ancak ihtiyaç nedeniyle sonra yeniden açıldı. 1993'te Ahwaz'da 1500 üyeye Kadın Teknik Meslek Eğitim Kursu açıldı. Bu kursta kadınlara bilgisayar, elektronik teknik ressamlık, ev eşyası tamiri, muhasebe gibi teknik bilgiler yanı sıra kek yapımı gibi ev ile ilgili işler de öğretildi. Qum'da Kadınlara Tıp Fakültesi açıldı. 1994'te hükümet kızlara diğer tıp okullarına da gidebilmeleri için %25 kontenjan hakkı tanıdı. Monire Gorji Kadın Teoloji College J'ame'at al-Zahra'yı Tahran'da kurdu ve bu okulun müdürlüğünü yaptı.<sup>203</sup>

Ülke kadınlarının tepkileri ve dış dünyadan gelen eleştiriler sonucu yönetim yasaklarından geri adım atmaya başladı. Örneğin, AKY'nın 1992 düzenlemesi ile erkeğin boşanma hakları kısıtlandı, kadına nafaka alma hakkı tanıdı. Yeni düzenlemelerde Irak'la yapılan savaş sonucu kadın emeğine duyulan ihtiyacın artmasının da önemli etkisi oldu.<sup>204</sup>

<sup>201</sup> Afhsar, "Gender and Islamic Fundamentalism: Feminist Politics in Iran," s.129.

<sup>202</sup> Ibid., s.118.

<sup>203</sup> Hosseini, a.g.e., ss. 125, 154,163.

<sup>204</sup> Afhsar, "Women and Politics in the Third World", s.210.

Kadın, eğer devletten maaş alıyorsa çocuklarının velayetine sahip olma hakkı tanındı. Kadının evde yaptığı işin maddi karşılığını kabul eden Ojrat ol mesaj yasası 1991’de kabul edildi. 1994’te kadına kocanın iktidarsızlığı, hapiste olması, çokeşlilik gibi 12 nedenin varlığı halinde boşanma hakkı tanındı. Eşinden boşanmak isteyen kocanın, boşanmak için iyi nedeni yoksa kadına mal-mülkün yarısını alabilme hakkı tanındı, Ocak 1997’de kadına boşandığı kocasından nafaka alabilme hakkı tanındı. Yargıçlıktan ve diğer hukuki görevlerden alıkonan kadın avukatlar, erkek aile üyelerinin adıyla işlerini sürdürmeye ve şirketlere yasal danışmanlık hizmeti vermeye başladılar. Ancak çalışmayı sürdüren kadın hukukçulara,<sup>205</sup> İslami Yasalarla eğitilmiş hukukçu azlığı karşısında 1994’te aile mahkemelerinde danışman olabilme hakkı ve savcı yardımcılığı hakkı tanındı. 1996-1997’de 4 kadın hukuk danışma bürosu açıldı ancak bu tarihte kadınların tam yargıçlık hakları halen yoktu.<sup>206</sup> 4 Mayıs 1994’te Humeyni, radyo ve televizyonda yayınlanan konuşmasında kadının eğitim, çalışma ve politika hayatında erkeklerle eşit olduğunu açıklaması, yönetimin kadın ve erkeği eşitlemesi olarak algılandı. Buna rağmen devam eden hapis ve işkencelere karşısında laikler yönetime karşıt eylemlerini sürdürdüler.<sup>207</sup>

### 3.9.3. Kadın Dernekleri

Yeni yönetimle beraber laik kadınlar dernekler kurmaya başladılar. Kurulan dernekler kendi aralarında 1979 ve 1980 yıllarında Kadın Dayanışma Komitesi oluşturmaya çalıştı, ancak cinsiyet meselesine odaklanmaya çalışan komitenin çabaları görüş ayrılıkları nedeniyle başarısız oldu. Ve bu organize dönem hükümetin Irak savaşını öne sürerek manipule etmesiyle kısa sürdü, kadın derneklerin üyeleri tutuklandı, hapse atıldı, bazıları ise yurt dışına kaçtı. İslamcı kadınlar yönetimin daha önce söz verdiği gibi kadın merkezli İslami yorumda erkeklerle eşitlik hakları beklediler. Kadınların yıllarca evde esir tutularak İslam toplumunun gelişmesinin engellendiğini öne sürerek, gerçek İslami ölçütlerle ataerkil uygulamalardan vazgeçilmesini talep ettiler.<sup>208</sup> Ancak bu talepler yerine getirilmediğinde İslamcı kadınlar da hükümetin kadına yönelik baskıcı politikaları karşısında örgütlenmeye başladılar. Kadının iş yaşamını, aile sorumluluklarını İslamın yeni yorumuyla tanımlamaya çalıştılar. Ancak bu girişimler onları Hizbullah örgütünün hedefi haline getirdi. Kadın dergileri kapandı bazıları daha ılımlı yazılar yazarak faaliyetlerine devam ettiler. Bu dönemde devlet te kadın sorunları

<sup>205</sup> Hosseini, a.g.e., s.125

<sup>206</sup> Nikki, a.g.m.

<sup>207</sup> Afhsar, “Women and Empowerment: Illustrations from the Third World”, s. 120.

<sup>208</sup> Homa, a.g.m., ss.26, 39.

ve tepkilerinden haberdar olmak sorunlara çözüm bulmak amacıyla resmi kadın örgütleri kurdu. İslam Devriminin Kadın Derneği(İDKD), 1979 yılında kuruldu. İDKD'nin üyeleri yurt içi ve yurt dışında eğitim almış, yüksek okul eğitilmiş, Şah karşıtı politik grupların üyesi veya İslam eğilimli kadınlardan oluştu. Grup üyeleri hükümetin İslami ayetleri çarpıtarak kadına baskısını eleştirerek bunun İslami toplum kavramını tahrip ettiğini öne sürdüler. Batının kadını cinsel objeye dönüştürdüğü, ancak hükümetin de islami toplum kavramını örtünmeye indirgemesinin yanlış olduğunu, giyim yasasının her iki cinsi de kapsamaması gerektiğini savundular.<sup>209</sup>

Cumhurbaşkanına bağlı kadının statüsünü iyileştirme amaçlı Kadın Meseleleri Bürosu (KMB), bakanlıklarda bürolar açtı. 1988'de üyelerini hükümetin atadığı Kadınlar Kültür ve Toplum Konseyi kuruldu. Dernek Pehlevi dönemindeki Soraya benzeri kulüp faaliyetleri yaptı.<sup>210</sup> Ve kadınların lobi yaptıkları, cinsiyet ayrımcılığının tartışıldığı yer haline geldi.<sup>211</sup>

#### 3.9.4. Dergi ve Gazeteler

1980 sonrası İran'da kadın basını zengin çeşitlilik gösterdi. İslamcılar ve laikler düşüncelerini duyurabilmek için basını platform olarak seçtiler. Hükümetten beklentilerine yanıt alamayan kadınlar, fikir ve taleplerini İslami cinsiyet bakışın etkin olduğu dergi ve gazetelerde yazmaya başladılar. Toplumun İslamlaşmasıyla yeni cinsiyet ayrımcılığı, çokeşlilik karşıtı, İslami adaletin kadınlara baskısını anlatan protesto yazıları ve açık mektuplarla durumu sorgulamaya başladılar. Dergilerde geçici evlilikten hamile kalıp çocuğunun babasını arayan, büyük şehirlerde yokolan yoksullukla savaşıyor evli genç kadın hikayeleri, ev içi şiddet, recm, çokeşlilik gibi konulara ilişkin tepkilerin yer aldığı yazılar yayımlandı. *Kadınlar* (Zanan), *Kadın Bildirisi* (Payam-e Zan), *Çağrı* (Neda), *Kadın Hakları* (Hoghogh-e Zanan) aylık, *Hajar'ın Mesajı* (Payam-e Hajar) İslamcı kadın dergileri oldular.<sup>212</sup>

Devrimden önce de yayınlanan radikal islamcı kadın dergisi *Zeynep'in Yolu* (Rah-e Zeinab), hızlı İslamlaşmaya karşı çıktı.<sup>213</sup> İran Devlet Başkanlarından Ekber Haşimi Rafsancani'nin kızı Faezeh Hashemi'nin çıkardığı siyasi, İslamcı kadın gazetesi *Kadın* (Zan), 1979'da

<sup>209</sup> Ibid., s.27.

<sup>210</sup> Afhsar, "Women And Politics in the Third World", s.127.

<sup>211</sup> Keddie, a.g.m.

<sup>212</sup> M. Baquer Namazi, *Iranian NGOs: Situation Analysis*, <http://www.iranngos.org/Situation%20Analysis.htm>.

<sup>213</sup> Hoodfar, a.g.m., s.29.

yayınlanmaya başladı. Farah Dibanın yeni yıl mesajını yayınladığı için 1999'da mahkeme kararıyla kapatıldı.<sup>214</sup>

*Khanevadeh* (Aile) dergisinin okurları kadın ve erkekler oldu. Derginin konuları arasında aile ve kadın sorunları yer aldı. İslami çizgideki dergi evlilik, çocuk velayeti ve boşanmadaki yasal sorunların, ev içi şiddetin tartışıldığı platform haline geldi. Dergide bu konularla ilgili yorumsuz hikayeler anlatıldı. Yayını devam eden dergide bugün dini liderlerin öğütleri yer almaktadır.<sup>215</sup> Dergi kadın meselelerine daha az yer vermekle beraber, kadınların sorunlarını anlattıkları mektuplar ve yanıtları da (Türk gazetelerindeki Güzin abla tarzı) yer almaktadır.<sup>216</sup>

1964'te yayına başlayan Pehlevi döneminin gazetesi *Zan-e Ruz* devrimden sonra yönetim yanlısı, Şeraiti düşüncesini onaylayan, ama kadının muhafazakar rolünü ve yeni yasaları eleştiren çizgide yayımına devam etti. Derginin yayın politikasıyla beraber yönetimi de değişti. Ancak yönetimin topluma yaptığı baskılara tepkiler dile getiren yazılar da dergide yer aldı. Örneğin kocanın karısını işten alabilme hakkına karşı yazılar v.b. *Zan-e Ruz*'un 1984-1985 kampanyasında kadınlara boşanabilmeleri için kocanın da imzalaması gereken, evlilik kontratına koyacakları 12 şart yazıldı gerçek İslami kadının ataerkil olmadığını, kadının kamusal hakları 1981-1985 arası ve sonra yayımlandı.<sup>217</sup> 1982'den beri şef editör olan Shahla Sherkat kovuldu ve 1991'de aylık *Zanan* (Kadınlar) dergisini yayınlamaya başladı.<sup>218</sup> Sherkat aynı zamanda siyasi, İslami kültür dergisi *Örtü, koruma*'yı (Poushesh), haftalık olarak yayınlamaya başladı.<sup>219</sup>

Sherkat'ın eşit haklar görüşlü dergisi *Kadınlar*'da kadın avukat Mahrengiz Kar'ın yasal düzenlemelerin kadının durumunu iyileştirmediğini ve önerilerini anlattığı yazı dizisi yayımlandı.<sup>220</sup> *Kadınlar*'da yer alan makaleler kadın-erkek, İslamcı ve laik görüşlü kişiler tarafından yazıldı. Reformcu din adamı Saidzadeh'in kadın takma adıyla İslamda adalet

<sup>214</sup> <http://www.zan.org/news8.html>.

<sup>215</sup> Hoodfar, a.g.m., s.30.

<sup>216</sup> <http://www.badjens.com/marriage.html>.

<sup>217</sup> Hoodfar, a.g.m., s.29.

<sup>218</sup> Camron Michael Amin, "Importing "Beauty Culture, into Iran in the 1920s and 1930s: Mass Marketing Individualism in an Age of Anti-Imperialist Sacrifice", <http://www.cssaame.ilstu.edu/issues/24-1/amin.pdf>.

<sup>219</sup> Namazi, a.g.m.

<sup>220</sup> Hosseini, a.g.e., s.161.

sistemini ve kadın haklarını anlattığı yazılar yayınlandı. Felsefeci Abdol Karim Soroosh gibi entellektüellerin, rejimi ve rejim kültürünü destekleyerek İslamı ilahi din olarak yorumlayan yazılar yanı sıra Kuranın yeni yorumuyla eşitlik savunulurken, eşitlikçi olmayan İslami uygulamaların önyargılı yargıçlar ve tarihsel şartlar nedeniyle olduğu öne sürüldü. *Kadınlar*'ın başlattığı bu tartışmalarla yönetimde ve toplumda kadının ataerkil gelenekteki ve İslam yorumundaki statüsü tartışmaları başladı.<sup>221</sup>Zanan'da kadın hakları yanı sıra botoks, estetik ameliyat, ikebana-çiçek düzenleme gibi konular da yer aldı.<sup>222</sup>

*Kadının Haberi* (Payam-e Zan) 1989'da İslami propaganda bürosunun finansal desteğiyle aylık olarak yayınlandı. Dergide, dini inançları savunan yazılar yanı sıra, kadın haklarındaki yeni yorumlar ve geleneksel bakışı eleştiren yazılar da yer aldı. Payam-e Zan'ın editörlüğünü Sayyed Zia Mortazavr yaptı.<sup>223</sup>

### **3.10. İran Devlet Yönetiminde Kadın**

1963 kadının seçme ve seçilme hakkıyla kadın devlet yönetimine girmeye başladı. Pehlevi döneminde kadınlar bakanlık ta dahil devlet yönetiminde görev aldılar. İslami Cumhuriyet yönetiminde ise kadınların yönetime katılım oranı azaldı. 1996 seçimlerinde 84 bölgeden aday olan 179 kadının oyların yarısından fazlasını alarak ilk turu geçmesine karşın Koruyucu Konsey sonuçları iptal ederek kadınların parlamentoya girmelerini engelledi. Adaylıkları reddedilen kadın adaylar arasında laiklerin yanı sıra İslamcı ama yönetim yanlısı olmayan kadınlar da yer aldı. Mehrangiz Kar 1997'de bu durumu “Şah rejiminin adaylık kıstası Monarşi ve avrupa yandaşlığı, İslami yönetimin kıstası ise rejim yandaşlığı” diyerek eleştirdi. Meclise giren Faize Rafsanjani, kadınların spor faaliyetlerine katılımını destekledi. 1998'de meclisteki kadın sayısı 14'e çıktı. Ancak kadın bakan veya yüksek bürokrat bulunmamaktadır.<sup>224</sup> Mecliste kadın ve erkek parlamenterlerin yemek salonları ayrılmıştır.<sup>225</sup>

---

<sup>221</sup> Keddie, a.g.m.

<sup>222</sup> [http://humanities.uchicago.edu/orgs/cgs/GSSW%20Papers/Bucar%20Paper.htm#\\_ftnref106](http://humanities.uchicago.edu/orgs/cgs/GSSW%20Papers/Bucar%20Paper.htm#_ftnref106) .

<sup>223</sup> Afhsar, “Women And Politics in the Third World”, s.154.

<sup>224</sup> “Women, Islam & Equalit”, s.39.

<sup>225</sup> <http://www.iranian.com/Gheytanchi/2004/November/Women/index.html>.



Yıllara Göre Meclisteki Kadın Parlamenter Sayısı<sup>226</sup>

<u>Yasama Yılı</u>	<u>Tahran</u>	<u>Diğer Kentler</u>	<u>Toplama oranı %</u>
1963-1967	3	4	%3.5
1963-1971	3	7	%3.5
1971-1976	3	14	%6.5
1976-1979	3	15	%7.0
1979-1983	4	0	% 1.5
1983-1987	4	0	% 1.5
1987-1992	4	0	%1.5
1992-1996	5	4	%3.3
1996-	6	4	%3.7

---

<sup>226</sup> Hoodfar, a.g.m., s.29.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### MISIR'DA KADIN HAREKETLERİ

Mısır tarihinde Firavunlar Döneminden itibaren kadınlar yönetimde söz sahibi olmuşlar, bazı dönemlerde firavun seviyesine kadar yükselmişlerdir. Mısır'da devlet politikaları ve devlet-kadın ilişkileri dönemsel farklılıklar göstermiştir. Nasır, Sedat, Mübarek dönemlerinde devletin kadına bakışı farklı olmuştur. Bu nedenle Mısır kadını ve kadın hareketleri devletin aydınlanma ve reform çabalarıyla beraber dönemsel olarak ele alınacaktır.

#### 4.1. Mısır Toplumunda Kadın

Mısır toplumunda kadın en genel anlamda iki grupta toplanabilir: Üst ve orta/alt sınıfa mensup kadın. Mısır'daki üst ve kısmen de orta sınıfa mensup kadınlar büyük ölçüde çağdaş olanakları elde etmiştir. Eğitim fırsatı ve iş olanaklarına sahiptir. Orta ve alt sınıfa mensup kadınlar ise sınıfsal ikincilliklerine ek olarak gelenekler ve toplumsal kısıtlamaların etkisiyle daha güç yaşam koşullarıyla yaşamak zorundadır. Mısır kadını ev içi şiddet ve koca baskısının yanısıra kadın sünneti gibi biyolojik şiddete de maruz kalmaktadır.

Erkek merkezli siyasi katılıma rağmen antropologlar Ortadoğu ve Mısır kadınlarının, yaşadıkları toplumlarda merkezi rol oynadıklarını belirtmişlerdir. Mısır'daki elitler ve siyasilerin görmezden gelmelerine karşın kadınların ev yönetiminde ve toplumsal iletişimde etkin oldukları saptanmıştır. Mısır'da uygulanan ekonomi politikalar nedeniyle iş bulmakta zorlanan kadın, özel girişimcilik yapmak için de engellerle karşılaşmaktadır. Kimlik kartı bile olmayan kadın bankalardan kredi alamamaktadır. Kahire merkezinde nüfusun yoğun olduğu bölgede yaşayan alt sınıfa mensup Şabiler, ortak kimlikleriyle siyasi ve toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına kaynak olmalarına rağmen devlet hizmetinden eşit ölçüde yararlanamamaktadırlar. Tüm bunlar mahallelerde yasadışı ekonomik örgütlenmelerin doğmasına neden olmuştur.<sup>227</sup>

---

<sup>227</sup> Diane Singerman, "Where Has All Power Gone? Women and Politics in Popular Quarters of Cairo", Der, Fatma Müge Göçek ve Shiva Balaghi, *Reconstructing gender in the Middle East : Tradition, Identity, and Power*, (New York: Columbia University Press, 1994), s.174.

Mısır'da bankalar Şabi, işçi ve ev kadını müşteri olarak tanımamaktadır. Kadınlar para birikimlerini resmi kaydı, hukuki temeli olmayan kayıtdışı örgütlerde toplamaktadırlar. Bu örgütler iş kurmada ailelere ve kadına finansal destek sağlamaktadır. Bu kurumlar yetersiz devlet hizmetlerine ulaşmada da etkindirler. Faizsiz kısa dönemli borçlar veren kayıtdışı tasarruf kurumları kadına güvenirken, kadınlar da bu gruplara daha fazla katılarak kredibilitelerini korumaktadırlar. Öğretmenler, sekreterler, mağaza tezgahçıları veya çalışmayan ancak itibarlı pencere güzelleri<sup>228</sup> bu kurumların üyeleridir. Üyeler, kısa dönemde borç bulabilme kapasiteleri nedeniyle mahallede yeni evlenenlerin en güvenilir kişileridirler. Bu kayıtdışı tasarruf kurumlarının pek çoğu, gençleri cinsel yaşama götüren ve Mısır'da yapısal tercih olan evliliği finanse etmek için kurulmuştur.<sup>229</sup> Sokakta gazete satan, fırıncılık yapan ve benzer meslekleri yapan kadınlar üretimleri için gereken malları veya finansal desteği hükümet subvansiyonundan veya bu kayıtdışı kurumlardan sağlamaktadırlar.<sup>230</sup>

#### 4.1.1. Rakamlarla Mısır Kadını

Mısır'da okur-yazarlık devlet ve STK'larının çabalarına karşın kırsal bölgede hala sorun olmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler'in 2003 raporuna göre, Mısır'da 15 yaş ve üstü kadınların %56.1'si okuma yazma bilmektedir.<sup>231</sup> Eğitimin yaygınlaşmasındaki engel ailelerin eğitime (özellikle kızların eğitimine) karşı olmaları ve ekonomiktir. Kadın Ayrımcılığın Kaldırılma Konvansiyonu'nun (CEDAW) 1996 raporuna göre hükümet özellikle kırsal bölgede kızlara eğitim fırsatı tanımaktadır ve bu kızların çoğu yüksek öğrenime kaydolmaktadır. 1960'lardan bu yana ekonomide önemli yere sahip olan kadınlar, 1998'de doktor, avukat gibi mesleklerde az temsil edilmekle beraber çalışan nüfusun %30'unu oluşturmaktadır. 1998-1999 döneminde kadınlar, işçilikte %22, tarımda %35, sanayide %9 ve hizmet sektöründe %56, yönetici pozisyonunda %16 ve teknik görevlerde %31 oranında temsil edilmişlerdir. Özel girişimcilerin yaklaşık %17'sini kadınlar oluşturmaktadır. 1970 ekonomik liberalizasyonundan sonra çoğu kadın işçi, kayıtdışı sektörde istihdam edilmektedir. Arap ülkeleri arasında ulusal nüfus politikası geliştiren ilk ülke olan Mısır'da, 1962'de hükümetin uygulamaya koyduğu doğum kontrolü programı toplumda kabul görmüştür. 2001 rakamlarına

<sup>228</sup> Pencere Güzeli olarak nitelenen kadınlar Türk toplumunda da görülen, yaşadıkları mahallenin tüm bireylerini tanıyan, mahallede yaşanan olaylardan haberi olan, arabulucu ve haber taşıyıcı özellikleri de bulunan, mahalle yaşamının önemli bireyleridirler.

<sup>229</sup> Mısır'da evlilik, diğer ülkelerin önemli toplumsal değerleri olan eşitlik, bireysel haklar kadar önemli temel değerler arasında yer almaktadır.

<sup>230</sup> Singerman, a.g.e., ss. 187-190.

<sup>231</sup> [http://hdr.undp.org/reports/global/2003/indicator/cty\\_f\\_EGY.html](http://hdr.undp.org/reports/global/2003/indicator/cty_f_EGY.html).

göre Mısır'da her kadına 3.4 doğum düşmektedir. Mısır'lı kadın erkek çocuğu varsa 3. çocuktan sonra doğum kontrolüne başvurduğu saptanmıştır.<sup>232</sup>

Eviçi şiddet Mısır'da en büyük sorun olmaya devam etmektedir. Sigorta ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı eviçi şiddete karşı kadına destek olmak amacıyla 150 aile danışma bürosu açmıştır. UNICEF'in 2002 raporuna göre, Mısır kadınının %35'i, kocası tarafından dövülmekte ve cinayetlerin %47'si töre ve namus nedeniyle işlenmektedir. UNIFEM-Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu'nun İskenderiye'deki Arap Ülkeleri Şubesi verilerine göre, Mısır kadınının işsizlik oranı erkeklerden 4 kez fazladır ve çalışan kadınların yaş ortalaması 20-25 arası olarak saptanmıştır.<sup>233</sup>

#### 4.2. Eski Çağlar

Mısır tarihinde kadınların toplumda varoluşları eski çağlara dayanmaktadır. Firavunlar dönemi heykellerinde gücü, yüksek kültürü ve sporcu kimlikleri resmedilen tanrıçalar yönetici olarak da erkek tanrılarla neredeyse eşit rol oynamışlardır. Palmyra Kraliçesi Zenobia, firavun Hatshepsut, Nefertiti ve tabii Cleopatra Mısır tarihinin tanınmış kadın yöneticileridir. Bunların yanı sıra Mısır tarihinde kadın vali ve yöneticiler bulunmaktadır. Firavun Hatshepsut'un fresklerinden kadınlığını belirtecek izlerin silinmesi, Hatshepsut'un kadın olduğunun ancak yakın zamanlarda anlaşılabilmesi ise kadınların uğradığı ayrımcılıkla bu güçlü yöneticilerin de karşılaştıklarının göstergesidir.<sup>234</sup>

#### 4.3. Napolyon Bonapart Dönemi

Mısır'ın 7. yy.da Müslümanlığa geçmesinden sonra, Mısır kadınının modernleşmeden etkilendiği ilk dönem Napolyon'un Mısır seferi dönemidir. Napolyon 1798 Mısır seferi sırasında tarihi, tarımsal ve tıbbi araştırmalar yapmak üzere beraberinde getirdiği 120 bilim adamı ile Kahire'de Mısır Enstitüsü'nü (Institut d'Egypte) kurmuştur. Napolyon'un bilim adamlarının halkla iletişime geçmeleri, kütüphanelerini halka açmaları ile yaşanan etkileşim, Mısır'da modernleşmenin başlangıcı olmuştur. Mısır'daki ilk gazete *Mısır Postası* (Corrier de L'Egypte) bu dönemde yayımlanmıştır. Yine bu dönemde Fransız bürokrat ve askerlerin yerli

<sup>232</sup> <http://www.pogar.org/countries/gender.asp?cid=5>.

<sup>233</sup> <http://www.unifem.org.jo/hdocs/mainform.asp?p=readNews&key=14>.

<sup>234</sup> Jayavardana, a.g.e., s. 47.

toplumla sosyal ilişkilere girmeleri sonucunda, Fransız kültürü üst sınıf Mısır'lıları etkilemiş, bu da, toplumsal hareketlenmeyi doğurmuştur. Napolyon'un generali Menou'nun Mısır'lı bir kadınla evlenmesi, karısına davranışları ve Fransız subayların Mısır toplumuyla karışması sonucu Fransızlarla iletişime geçen üst sınıfa mensup kadınlar bundan etkilenmişlerdir. Böylece kadınların serbestleşme talepleri başlamıştır. 3 yıl sonra Fransızların ülkeyi terk etmesiyle, kadınlar tarihin büyük toplumsal baskısıyla karşılaşmış, işkence görmüşler, zehirlenmiş, dövülmüş, öldürülmüş ve Nil Nehrine atılmışlardır. Şeyh al-Bakri'nin kızının Fransız tarzı giyindiği ve Fransızlarla dostluk kurduğu için öldürülmesi bu olayların en çarpıcılarından. Tarihçiler, Avrupalılarla iletişime geçen erkeklerin aynı vahşete maruz kalmadığını yazmışlardır.<sup>235</sup>

#### 4.4. Osmanlı Valileri Dönemi

Mısır yakın tarihinde kadının ve toplumun ilerlemesine yönelik en çarpıcı reform çabaları Kavalalı M.Ali Paşa döneminde gerçekleşmiştir. Fransızlar'ın İngiliz donanmasını yenip İngilizleri Mısır'ı boşaltmaya zorladığı dönemde, Mısır sultanları ve Osmanlı temsilcileri ülkenin yönetimi için rekabet ederlerken, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın 1805 yılında otoriteyi sağlamasıyla başlayan Mısır'daki reform dönemi 1848 yılına dek sürmüştür. Ekonomide, vergide ve eğitimde reformlar yapılmış, Eğitim Bakanlığı kurulmuş, ilk tıp ve mühendislik okulları açılmıştır. Bu okullara ve devlete, eğitilmiş personel sağlamak amacıyla Mısırlı öğrenciler Fransa, İtalya, İngiltere ve Avusturya'ya eğitime gönderilmişlerdir. Devlet matbaası ve tercüme bürosu kurulmuş, Ortadoğu'nun ilk Türkçe-Arapça gazetesi *Vekay-i Misriye* 1829'da yayınlanmaya başlamış ve çoğu tercüme 243 kitap yayınlanmıştır. Bu dönemde yurt dışına gidip dönen öğrenci ve diplomatlarla ülkede Fransız kültürünün etkisi artmıştır. Kadınların eğitimi de bu dönemin en önemli meselesi olmuş, bu konuda ilerlemeler kaydedilmiştir. Zengin aile kızları evde eğitilirken, fakir aile kızları Kur'an öğretilen küttab'larda<sup>236</sup> eğitim görmüşlerdir.<sup>237</sup>

M.Ali Paşa reform çabaları çerçevesinde 1825'te sağlık sistemini örgütlemesi için Mısır'a getirdiği Fransız Dr.Antoine- Barthélemy ile hastaneler ve tıp okulları kurmuş ve ülke

<sup>235</sup> Ibid., s.47.

<sup>236</sup> Osmanlıların ilköğretim seviyesindeki okullarına "sıbyan mektebi", "mahalle mektebi" veya "küttab" denilmektedir. Küttab-mekteb, "yazı öğretilen yer" anlamına gelir. Küttab'larda önceleri sadece yazı öğretilirken, sonra temel islâmi bilgiler de öğretilmeye başlanmıştır. <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm>.

<sup>237</sup> Jayavardana, a.g.e., s.48.

çapında çeşitli hastalıklara karşı, çiçek aşısı ile başlayan aşılama kampanyalar düzenlemiştir. Çiçek gibi hastalıkların yanı sıra büyük tehlike olan frenginin yayılmasının önüne fahişeliğin artması engellenerek geçilebileceği düşünülmüş; bu nedenle, genç fahişeler, köleler, fakir ve yetim kızlar ebelik okullarına gitmeğe teşvik edilmiştir. Ancak halkın modernleşmeye ve Kavalalı'ya tepkisi nedeniyle bu okullara istekli Müslüman kız öğrenci bulmak çok zor olmuştur. Yine de Kuhnke'nin Ortadoğudaki ilk resmi kurumlar olarak nitelediği, 1832'de kurulan Ebelik okulları, Mısır kadınları için aydınlanmanın başlangıcı olarak görülür. Arap dünyasında ilk olan bu projenin kadınlar için açtığı bu okullarda, genç kadınlar 6 yıllık eğitim sırasında doğum-ebeliğin yanı sıra temel modern tıp ve doğum öncesi ve sonrası bakım eğitimi görmüşlerdir. Öğrencilerin eğitim sırasında beslenme ve harcamaları devletçe karşılanmıştır. Bu okullardan mezun olanlar kızlar sınıf atlamış ve toplumsal pozisyonları güçlenmiştir.<sup>238</sup>

Kadınların topluma katılmalarına ve meslek edinmelerine büyük katkı sağlayan Ebelik Okulu'ndan mezun olan Hakima diye adlandırılan ebeler, Kahire'deki sağlık ofisinde (makatib al-sihha) halka ücretsiz sağlık hizmeti sunmuşlardır. Ayrıca, sağlık klinikleri, polis karakollarında rutin kontroller ve bekaret kontrolü gibi işler için görevlendirilmişlerdir. Devlet, Hakimaların evliliklerine de müdahale ederek, mezuniyetten sonra evlenmeden okuldan ayrılmalarına izin vermemiştir. Mısır kadının statüsünü yükselten devlet destekli bu çabalar, kadının topluma ve çalışma yaşamına girişinde önemli adımlar niteliğinde olmuştur. Bu dönemde çoğu Mısır'lı kadın peçesini çıkarıp, pozisyonunu sorgulamış ve daha fazla özgürlük talep etmiştir.<sup>239</sup>

Mısır'da 1882 sonrası İngiliz sömürgesine tepkiyle ulusçu hareketlerin yükseldiği dönemde beklenen radikal reformlar gerçekleşmemiş, yönetimde mevcut yapı devam etmiştir. Misyonerler, kızlar için Amerikan Misyoner Okulu'nu 1859'da kurmuş, Hidiv İsmail (1863-83) döneminde ekonomik gelişmeler ve eğitim politikasında modernleşme devam etmiş, teknolojik ve bilimsel ilerlemeler kaydedilmiştir. 1873'te Hidiv'in 3. karısı Jashem Afet Hanım topluma öncülük yaparak Suyfiyya kızlar okuluna gittiğinde okuldaki öğrenci sayısı 400'e ulaşmıştır. 1870'deki mali sorunlar nedeniyle Hidiv İsmail'in Süveyş kanalındaki

---

<sup>238</sup> Khaled Fahmy "Women, Medicine, and Power in Nineteenth-Century Egypt", Der, Lila Abu-Lughod, *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East* (New Jersey: Princeton University Press, 1998), ss. 47-49.

<sup>239</sup> Ibid., s. 57.

payını İngiltere'ye satması, Avrupa siyasi düşüncesinden etkilenen şehirli orta sınıf popüler milliyetçi hareketin temeli olmuştur. 1922'ye kadar olan askeri ve siyasi kontrolün İngilizlerde olduğu bu yarı sömürge dönemi, liberal düşüncenin geliştiği ve milliyetçi anlayış taraftarlığının arttığı ülkenin dönüşüm dönemidir. 1922'de İngiliz askeri ve siyasi varlığı ile beraber azınlıkların ve yabancıların korunması da devam ederken Mısır'ın bağımsızlığı kabul edilmiştir. Hıristiyan Kıptilerin bazıları İngiliz varlığını kabul ederken, çoğu ulusçu hareketlere katılmışlardır. 1930 ve 1940'larda Kıptiler ve Müslümanlar ülkedeki İngiliz askeri varlığına karşı eylemlerde dayanışmalarına karşın Müslümanların Kıptilere karşı yabancı nitelmesi devam etmiştir.<sup>240</sup>

#### 4.5. Erkek Dünyasının Kadına Bakışı

Mısır'ın modernleşmesinde, yöneticilerin eğitim ve kültür reformları ile yönetimde ülkeyi modernleştirme çabalarının, erkek entelektüellerin modernist fikirlerinin kadına yönelik reformları da kapsamasının ve reformların kadınlar tarafından benimsenmesinin etkisi olmuştur.

Mısır entelektüel dünyasında kadın haklarını savunan erkekler kadar, kadın özgürleşmesine karşı çıkan erkekler de etkin olmuşlardır. Kadınların ilk erkek savunucusu Fares El Shidyak, 1855'te kadının eğitimini savunan kitabı *Bacak Bacak Üstüne*'i yayınlamış; imam Rifaa Rafii El-Tahtavi(1801-1871) ise kadının eğitilmesinin ve kadının yasalarda durumunun düzeltilmesi gerekliliğini savunmuştur. 19. yy.'ın 2. yarısında Mehmet Ali Kavalalı tarafından Fransa'ya gönderilen Tahtawii gibi şeyhler, dinin yanısıra tarih felsefe eğitimi de almışlardır. Aydın Fransız kadınıyla tanışan bu kişiler, eğitilmiş kadının çocuğunu daha iyi eğiteceğine, yetiştirdiği erkek çocuğun daha iyi nitelikler kazanacağına ve kadının daha iyi eş ve anne olacağına karar vermişler ve reformistler ve entellektüellerle kadınların serbetleşmesini ve kadın haklarını tartışmışlardır.<sup>241</sup>

Karşı görüş ise, Afgani, Arabi Paşa ve Mustafa Kamel gibi etkin kişiliklerden gelmiştir. Cemalettin Afgani'nin (1839-1897) Avrupa üstünlüğüne direnişi ve ulusçu fikirleriyle entelektüel etkisi, 1882'de Arabi Paşa'yı etkilemiş, Paşa İngiliz reformculara ve kadın haklarına karşı çıkmıştır. İlimli ulusçu ve reformistlerden, bağımsızlık yanlısı Mustafa Kamel

---

<sup>240</sup> Al-Ali, a.g.e., s.95.

<sup>241</sup> Jayavardana, a.g.e., ss. 48

(1874-1908), Kıpti ve Müslümanların birliğini savunan reformist görüşlerine karşın kadının özgürleşmesine karşı çıkmıştır. Hareketi muhafazakar dincilerden ve yönetimdeki Hidiv'den destek görmüştür.<sup>242</sup>

Qasim Amin, *Kadının Serbestleşmesi* (Tahrir Al-Mar'a, 1899) ve *Yeni Kadın* (Al-Mar'a Al-Jedida 1900) adlı kitaplarında kadınların serbestleşmesini desteklemiştir. İlk kitabında kadının inzivasının/eve kapatılmasının, yaygın boşanma uygulamasının ve ayarlanmış evliliklerin İslami olmadığını; kadın haklarında yasal reformların gerekliliğini; ulusun ilerleyememesinin nedeninin kadının geri kalmışlığı olduğunu savunmuş, çokeşliliği eleştirmiş ve kadın eğitiminin çocuklarının yetişmesinde ve kocasıyla ilişkilerinde önemli olduğunu vurgulamıştır. Amin karşı görüş ve eleştirilere cevaben ikinci kitabı *Yeni Kadın*'ı yazmıştır. Bu kitabında doğal haklar ve ilerleme kavramını temel alıp, dinle ilgisini azaltarak laik görüşlerini anlatmıştır.<sup>243</sup>

#### **4.6. Mısır Feministleri**

Mısır'ın eğitim alabilen, Batı düşüncesini anlayan üst sınıf kadınları, Mısır kadınının serbestleşmesine yönelik çabaların öncüleri oldular. Bu dönemde kadınlar İngiliz sömürmesine karşı protesto gösterilerine ve grevlere katıldılar. Mısır'da kadın hareketinin başlangıcında Mısır Feminist Birliği'nin Kurucu Başkanı Huda Sharawi, kurucular Saiza Nabarawi ve Nabawiya Moussa olmak üzere, MFB'nin 12 kurucu üyesi önemli rol oynamışlardır. Mısır kadın hareketinde laik- ulusçu fikirlerin yanısıra İslamcı-ulusçu fikirler de etkin olmuştur.

##### **4.6.1. Labiba Ahmad (1870'ler-1951) - İlk İslamcı Feminist**

Ulusçu söylemlere katılan Mısır Feminist Birliği'nin (MFB) ilk üyelerinden olan Labiba Ahmad, İslamcı Watani Partisi'ni, Müslüman Kardeşler örgütünü ve cinsiyet ayrımcılığını destekleyerek laikliğe karşı çıktı. Başka bir deyişle, o dönemde Mısır'da popüler olan ulusçu laik söyleme karşın Labiba Ahmad, İslamda kadın haklarının yani, İslamcı-ulusçu hareketin öncüsü olmuştur Mısır Kadınının Uyanışı Derneğini kurmuştur. Kahire'li orta sınıf ailedendir. Dernek kadınları, ulusçu parti Wafd'ın karşı olduğu Adli Yakan'ın başbakanlığını destekleme eylemini 22 Mart 1921'de gerçekleştirdi. Grupta, kadının ailesinin mutluluğu için uğraşması

---

<sup>242</sup> Jayavardana, a.g.e., ss. 48-52.

<sup>243</sup> Al-Ali., a.g.e., s. 56.



gerektiği, geleneksel Mısır giysisi giymesi, tiyatrodan ve eğlenceden sakınması ve antik ahlaksız geleneklerin bırakılması görüşü benimsenmiştir. Bu ve benzer görüşler Fatima Rashid'in kurduğu Kadının İlerlemesi Cemiyeti'nin (Jam'ıyyat Tarqiyat al-Mar'a) üyelerini ve toplumu da etkiledi. Yetim ve terkedilmiş kızlara yardım ederken İslami değerlerin propagandasını yaptı ve bu kızlar eşarplı gruplar oluşturdular. MFB'nin ulusçu ve sosyal yardım çalışmalarını desteklerken, Doğulu ve Arap kimliğini Mısır Ulusçuluğundan önde tutarak İslami örgütlerin çoğalması için çalıştı.<sup>244</sup>

#### **4.6.2. Zainab Al-Ghazali (1917-2005)**

Ghazali 1917 yılında orta sınıf aile üyesi olarak doğdu. 17 yaşında Sharawi'nin MFB'ne katıldı. 1937'de Müslüman Kadınlar Derneğini (Jamiat Al-Sayyidat-ul-Muslimeen) kurdu. Yoksul ve kimsesiz kadınlara yardım ve islami çalışmalar yaptı. 1937'de dernekte konuşan Müslüman Kardeşler kurucusu Hasan al-Banna'nın birleşme önerisini reddetti ve bağımsız çalıştı. 1949'da dernek dağıtıldı. Ancak, mahkeme kararıyla çalışmalarına devam etti. Nasır, Eylül 1964'te derneği kapattı. Ghazali Nasır'a hitaben 'Biz Müslüman kadınlar otoriteyi ve başkanını reddediyoruz. Hükümet mallarımıza el koyabilir ancak inançlarımıza değil' diyen mektubuyla kadın ve erkekleri Tanrı'nın tanındığı ülkeye çağırđı. Derneğin kapanışından sonra üyeler evlerde toplandılar. Ghazali 1965-1972 yılları arasında hapis yattı. Yasaklara karşın Müslüman Kardeşler'le bağlantısını sürdürdü. İslamcı Ghazali kadının evlilikte ve toplumdaki ikincilliğine karşı çıktı. Enver Sedat döneminde başlayan Mısır'ın İslamileşme sürecinde Safinaz Kazim, Ni'mat Fu'ad ve Kariman Hamza'nın Ghazali yoldaşlığı 1990'larda da devam etti.<sup>245</sup>

#### **4.6.3. Huda Sharawi (1879-1947)**

23 Temmuz 1879'da doğan Sharawi Muhammed Sultan Paşa'nın kızıdır. Fransızca, Türkçe ve Arapça bilen Sharawi harem kültürüyle yetişmiş, 8 yaşına kadar Kuran eğitimi almıştır. 13 yaşında kuzeni Ali Sharawi'yle evlendirilen Huda Sharawi, evlilik kontratında kocasının cariyesini bırakma maddesine karşın evliliğinden 15 ay sonra cariyenin çocuk doğurmasıyla

<sup>244</sup> Beth Baron, *Egypt as a Woman: Nationalists, Gender, and Politics*, (New Jersey: University of California Press, 2005), ss. 107,189,194,198,200 ,219.

<sup>245</sup> Denis J. Sullivan ve Sana Abed-Kotob, *Islam in Contemporary Egypt: Civil Society vs. the State*, (Boulder, Colo. Lynne Rienner, 1999), ss.104-108.

kocasından 7 yıllık ayrılık yaşamış, daha sonra kocasından iki çocuk sahibi olmuştur.<sup>246</sup> 1908'de Fransız yazar Margrette Calamine'in konferansını kocasının yardımıyla düzenlemiş ve böylece Cuma konferansları adı altında devam eden Mısır'da kadınların konuşma yapma geleneği başlamıştır. Sharawi 14 uluslararası konferansta Mısır'ı temsil etmiş, 1935'te İstanbul'daki Uluslararası Kadın Konferansı'nda başkan seçilmiştir.<sup>247</sup> Kocasını Wafd'ın kurucu üyelerinden biri olan ünlü feminist Sharawi, 1910'da kızlara eğitim veren bir okul açmış ve Mısır kadınının 1919 milliyetçi hareketine kadın katılımının öncülüğünü yapmıştır. 6 Mart 1923'te Huda Sha'rawi'nin kurduğu Mısır Feminist Birliği/MFB (Al-Ittihad Al-Nisa'i Al-Misr-Mısır) ile dernekleşen kadın hareketi, Mısır feminizminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sharawi MFB'yi 12 kurucu üye ile beraber kurmuştur.<sup>248</sup>

#### 4.6.4. Saiza Nabarawi (1897-1985)

MFB'nin kurucularının tanınmış diğer iki simasından biri olan Saiza Nabarawi 24 Mayıs 1897'de doğdu. İskenderiye'de Fransızca eğitim aldıktan sonra Paris'te Versailles lisesinden mezun olmuştur. 1919 ulusçu harekete katılmış, MFB'nin kuruluşunda yer almıştır. MFB'nin Fransızca yayın organı *Mısır*'ın (L'Egyptienne) editörlüğünü yapmış ve 1944'te Arap Kadınları Derneği'nin kuruluşuna katılmıştır.<sup>249</sup> 1951'de Kadın Direniş Komitesini kurmuştur.<sup>250</sup>

#### 4.6.5. Nabawiyyah Musa (1886-1951)

MFB'nun diğer önemli ismi olan Nabawiyyah Musa, 17 Aralık 1886'da doğmuştur. Lise eğitimini sınav kazanarak alan ilk Mısır'lı ve sömürgecinin eğitim görmesine izin verdiği son öğrencidir. En fazla kadının eğitimiyle ilgilenmiş ve bu konuda 1908'de *Kızların Eğitiminin Meyveleri* adlı kitabını yazmıştır.<sup>251</sup> İskenderiye'de Kadın Öğretmenler Yetiştiren Okulun ilk Mısırlı müdiresi iken, okul kapatılmasını diye sokak gösterilerine katılmamıştır. 1920'de yayınladığı *Kadın ve İş* (Al-Mar'a wa al-'Amal) adlı kitabında kadınlara eğitim ve çalışma hakkı savlarını anlatmıştır.<sup>252</sup> Diğer kitapları *Kızların Eğitiminde Açık Dizeler* (Al-Ayat al-

<sup>246</sup> <http://www.pinn.net/~sunshine/whm2001/huda2.html>.

<sup>247</sup> <http://www.sis.gov.eg/calendar/html/c1121297.htm>.

<sup>248</sup> Al-Ali, a.g.e., s. 56.

<sup>249</sup> [http://digital.library.upenn.edu/women/\\_generate/ARAB.html](http://digital.library.upenn.edu/women/_generate/ARAB.html).

<sup>250</sup> <http://www.aljadid.com/film/0424badran.html>.

<sup>251</sup> [http://digital.library.upenn.edu/women/\\_generate/ARAB.html](http://digital.library.upenn.edu/women/_generate/ARAB.html).

<sup>252</sup> Margot Badran, "Egyptian Women's Struggle for Liberation", <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>.

Bayyinat fi Tarbiyat al-Banat), *Genç Kadının Şiirleri* (Diwan al-Fatah) ve romanı *Riwayat Nabhutub*'tur. Öğretmenlik yaptığı dönemde Eğitim Bakanlığının yasağı nedeniyle "Narin/Tutsak Vücutta Yaşayan Vicdan" (Damir Hayy fi Jism Raqiq) takma adıyla *al-Muqattam* ve *al-Ahram* gibi gazetelerde ve haftalık *al-Balagh al-Usbui*'de yazılar yazdı. 1906'da Saniyah Öğretmen Okulu'ndan mezun olduktan sonra Abbas İlkokulu'nda öğretmenlik yaptığı dönemde erkek öğretmenler ayda 10 Mısır Poundu kazanırken kendisinin 6 Mısır Poundu almasını eleştirdi. 1937'de kendi gazetesi *Genç Kadının Dergisi*'ni (Majallat al-Fatah) kurdu. 1942'de Nabawiyah Musa İngiliz tanklarının Abdin Sarayı önünde toplanmasına hükümetin izin vermesini eleştirmesi nedeniyle hapse atıldı. Emekli aylığı alabilmek için mücadele etti. 1951'de öldü.<sup>253</sup>

#### 4.6.6. Doria Shafik (1908-1975)

Eylemleri ve görüşleri bugün bile tartışılan Mısır feminizminin aykırı ismi Doria Shafik Aralık 1908'de doğdu. Kadınlara oy hakkı verilmesi, alt-orta sınıf kadınına ekonomik fırsatlar tanınması için mücadele etti. İskenderiye Notre-Dame College'inde ilk ve orta öğrenimini yaptı. Eğitim Bakanlığı'nın bursuyla Sorbone'da okudu. 1957'de Nasır dönemindeki baskılar sonucu inzivaya çekilen Shafik 1975'te intihar etti.<sup>254</sup>

#### 4.6.7. İnji Aflatun (1923-1989)

Mısır Solunun ilklerinden olan İnji Aflatoun, 1959-1963 yılları arası politik nedenlerle hapse yatmıştır. İnji Aflatun'un Saiza Nabarawi ile kurduğu Genç Kadınlar Komitesi (Lagnat al-Shabaat) sosyalist-komünist kadınlarca desteklendi.<sup>255</sup> Aflatoun, sınıf ve kadın baskısını emperyalist sömürünün sonuçları olarak değerlendirmiştir. Kitapları *Bizimle Seksen Milyon Kadın*'ı (Thamanun Milyun Imra'a Ma'na) 1948'de ve *Biz Mısır'lı Kadınlar*'ı (Nahnu Al-Nisa' Al-Misriyat) 1949'da yayımladı.<sup>256</sup>

<sup>253</sup> Badran, "Gender and the Making of Modern Egypt", *Feminists, Islam, and Nation* [e-book], (New Jersey: Princeton University Press, 1995), ss.39, 42. <http://site.ebrary.com/lib/bilgi/Doc?id=10035832&ppg=47>.

<sup>254</sup> [http://www.aucpress.com/cgi-aucpress/auc02/pager.cgi?catno=413\\_360](http://www.aucpress.com/cgi-aucpress/auc02/pager.cgi?catno=413_360).

<sup>255</sup> Al-Ali, a.g.e., s. 65.

<sup>256</sup> Badran, "Egyptian Women's Struggle for Liberation"

#### 4.7. İlk Kadın Yazarlar

Feminizmin ilk işaretleri olarak bu dönemde etkili kadın yazarlar feminist konuları tartışmışlar, takma isimle gazete ve dergilere yazılar yazmışlardır. Ayşe al-Taymouriya (1840-1902) ve Malak Hifni Nassif (1886-1918) zamanın en güçlü yazarları olmuşlardır. Ayşe al-Taymouriya kadın yanlısı şiirleri ile ünlenirken, Malak Hifni Nassif, “Çöldeki araştırmacı” (Bahithat al-Badiya) takma adıyla evlilikte baskılar, boşanma, çarşafli inziva ve kadının eğitimi üzerine yazılar yazmıştır. 1900’de Mısır’da ilk kadın öğretmen olan Nassif, evlendikten sonra kendisinin ikinci eş olduğunu ve kocasının ilk karısından olan kızına öğretmenlik yapmasının beklediğini öğrenmiştir. Yazılarında kadın eğitimini peçesizliğe adım olarak gördüğünü, toplumun kadın peçesizliğine henüz hazır olmadığını anlattı.<sup>257</sup> Kadının kapatılmasını ve ataerkil düzeni eleştirdi. 1911 Mısır Yasama Meclisi toplantısındaki konuşmasında kadının gelişmesi için, kızların eğitimini savundu, kızların dini eğitim, hijyen, ilk yardım ve çocuk yetiştirme konularında bilgilendirilmesi, kadının öğretmen, doktor gibi mesleki eğitim alması ve kadına çalışma hakkı tanınması gibi taleplerle ilgili program sundu ancak taleplerinin hepsi Meclis tarafından reddedildi.<sup>258</sup> Antik Kahire Heliopolis’te<sup>259</sup> 1911 yılında toplanan Mısır Ulusal Kongresinde kadına eğitim ve çalışma hakkı ile kadınlara ibadet edebilmeleri için camiye gitme hakkı gibi taleplerde bulundu. İslama da yakın olan Nassif çalışmalarını, gazete makalelerini ve konuşmalarını 1909’da *Feminist Yazılar*’da (Al-Nisa’iyat) kitaplaştırdı.<sup>260</sup> Diğer kadın yazar May Ziada, yüzü peçeliyken kendisini edebiyat çevrelerince kabul ettirmiş, erkeklerle konuşup, tartışmıştır.<sup>261</sup>

#### 4.8. Mısır Kadın Hareketinin Başlangıcı

Bu dönemde kadınlar İngiliz sömürgesine karşı protesto yürüyüşlerine ve grevlere katılmışlardır. Üst sınıf eğitilmiş kadınlar 19.yy.da örgütlenmeye başladılar. 1914’da Kadınların İslahı Birliği’nde (‘al-Ittihad al-Nisa’i al-Tahdhibi) Huda Sharawi, Bahithat al-Badiya, Nabawiyah Musa ve May Ziada gibi isimlerle Avrupalı ve diğer arap ülkesi kadınları

<sup>257</sup> Nemat Guenana ve Nadia Wassef, “Unfulfilled Promises-Women’s Rights”, [http://www.popcouncil.org/pdfs/unfulfilled\\_promises.pdf](http://www.popcouncil.org/pdfs/unfulfilled_promises.pdf), s.13.

<sup>258</sup> <http://www.geocities.com/Athens/Aegean/8821/news.html>.

<sup>259</sup> 1911 Kongresine IWSA Uluslararası Kadın Oy hakkı Derneği üyesi iki Avrupalı feminist, Carrie Chapman Catt ve Aletta Jacobs’da katıldı. Bkz. Margot Badran, *Feminists, Islam and Nation: Gender and the Making of Modern Egypt*, (NJ, Princeton University Press, 1994), s 69 erişim <http://site.ebrary.com/lib/bilgi/Doc?id=10035832&ppg=77>

<sup>260</sup> Margot Badran, “Feminism in a nationalist century”, *Al Ahram*, 30.10.199-5.01.2000, sayı 462. <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>

<sup>261</sup> Jayavardana, a.g.e., s 48-52.

toplanıp fikir tartışmaları yapıyordu. Aynı çevre Kadın Yazını/edebiyatını İlerletme Cemiyeti'nde ('Jam'iyat al-Raqy al-Adabiyah li-al-Sayyidat al-Misriyat) kadının konuşmasını ilerletmeyi amaçlayan toplantılar düzenlemiştir. Fatimah Asim Kadın Uyanışı Derneği'ni ('Jam'iyat al-Nahdah al-Nisa'iyah) 1916'da orta ve üst sınıf kadınlarla beraber kurdu. Kurucu üyeler 25 pound ve diğer üyeler 2-6 pound aidat öderken orta sınıf üyelerden aidat talep edilmedi.<sup>262</sup>

Mısır'ın bağımsızlaştığı 1922'ye kadar Nabawiyah Musa, Malak Hifni Nassif, Mai Ziada, Labiba Hashim gibi eğitimli kadınlar, Mısır Üniversitesi'nde kadınları bilgilendirme toplantıları düzenlediler. Fakir kadınlar ve çocuklar için ilk yardımsever dernek Mabarrat Muhammad Ali'yi kurdular.<sup>263</sup> Mabarrat Muhammad Ali'yi kuran üst sınıf kadınlar ve bazı orta sınıf kadınlar Yeni Kadın Örgütü'nü (Jam'iyat al-Mar'ah al-Jadidah) kurdular. Ve daha sonra 1919'daki ulusçu gösterilere katıldılar. 12 Ocak 1920'de, kadınlar St. Mark's Cathedral'de toplanarak Wafdist Kadınlar Merkez Komitesi'ni (Lajnat al-Wafd al-Markaziyah lil-Sayyidat) kurdular. Kıpti ve Müslüman kadınların kurduğu derneğe Huda Sharawi başkan seçildi. Kadınlar komitesinin üyelerin çoğu Wafd Parti'lilerin akrabalarından oluşuyordu.<sup>264</sup>

#### 4.8.1. Ulusçu Kadın Eylemleri

Önceki dönemlerde eğitim olanağı elde eden okuyabilen kadınlar, 1900 sonrası düşünmeye, toplumdaki konumlarını sorgulamaya ve aktif yaşama katılmaya başladılar. Bu dönemde Mısır'ın ulusçu halk hareketi 1919'da Saad Zaghlul'la partileşti ve Ulusçu-Liberal Wafd Partisi kuruldu.<sup>265</sup> Mısır'ın self-determinasyonunu talep eden ulusçu anlayış ve Wafd Partisi, entelektüellerin, öğretmen ve öğrencilerin, köylülerin desteği yanısıra Huda Sharawi öncülüğünde kadınların da katılımıyla güç kazandı.<sup>266</sup> Wafd'luların gösteri, grev ve suikast eylemlerine kadın katılımını büyük ölçüde Wafd kurucularının eşleri organize etmiş, böylece orta sınıf kadınların kamudaki ilk eylemleri başlamış ve bu eylemler sonucu 1922'de İngilizler Mısır'ı bağımsız devlet olarak tanımıştır. Wafd'luların 1919'da Malta'ya sürgün edilmesi ve siyasi ve ekonomik yetersizlikler Milliyetçi heyecanı körükledi. Wafd liderlerin

<sup>262</sup> Badran, "Feminists, Islam, and Nation", s.55.

<sup>263</sup> Badran, Margot Badran, "Feminism in a nationalist century", *Al Ahram*, 30.10.199-5.01.2000, sayı 462.

<sup>264</sup> Margot Bardan, *a. g. e.*, ss.49,73, <http://site.ebrary.com/lib/bilgi/Doc?id=10035832&ppg=57>.

<sup>265</sup> <http://www.encyclopedia.com/html/Z/ZaghlulP1.asp>.

<sup>266</sup> Wafd Parti 1924 seçimlerinde %90 oy almıştır. Bkz. Al-Ali, *a. g. e.*, s. 51.

sürülmesine karşı ulusçu gösterilerin bastırılması çabaları sırasında göstericilerin vurulmasını ve Mısır'lı liderlerin sürülmesini kınayan protesto dilekçesi için, Sharawi kadınlardan imza topladı. "Biz Mısırlı kadınlar, anneler, kızkardeşler ve eşler İngiliz sömürsünün kurbanları" diye başlayıp "Mısırlılar'ın özgürlük ve bağımsızlıklarını istemekten başka suçu yoktur"la biten manifesto yazısı dilekçe olarak İngiliz yüksek delegesine verildi.<sup>267</sup>

16 Mart'ta başlayan 1919 gösterilerine alt, orta ve üst sınıf kadınların işgale karşı dayanışmaları, beraber yaptıkları protesto yürüyüşleri, yaptıkları grev ve gösterilerle ilgili yazılar İngiliz Gazetelerinde de yayınlandı. Bu eylemler sırasında Shafika Mohammed, Hamida Khalil (Al-Hussein camii önünde sömürge subayınca vurulmuştur), Sayeda Hassan, Fahima Riad ve Aisha Omar gibi tanınmış simaların yanı sıra yüzlerce fakir kadın da İngiliz ateşiyle hayatlarını kaybetmişler veya yaralanmışlardır.<sup>268</sup> 1994 Haziran'ında, 16 Mart "Mısır Kadınlar Günü" olarak ilan edildi. Beth Baron bu eylemlerin Mısır seçkin kadınlarıyla spontan başladığını, ancak sonra gösterilerin iyi örgütlendiğini, katılanların eşarplı, peçeli müslüman ve şapkalı Kıpti kadınlardan oluştuğunu yazmaktadır.<sup>269</sup>

#### **4.8.2. İlk Feminist Eylemler**

Eylemlerden sonra ilan edilen 1923 anayasası Mısır'luların eşit olduğunu kabul etmiş, ancak yalnız erkeklere oy hakkı vermiştir. Ulusçu eylemlerde kadın katılımını destekleyen erkeklerin, kadınlara hak tanımayan 1923 anayasasını kabul etmesinden sonra, kadınlar ulusçuluktan feminist hak ve taleplere yöneldiler.<sup>270</sup> Kadın eylemlerine Esther Fahmi Wisa gibi hıristiyan kadınlar da katıldılar.

#### **4.8.3. Mısır Feminist Birliği/ MFB (Al-Ittihad Al-Nisa'i Al-Misr) (1923-1956)**

Mısır kadınının örgütlenme miladı olarak bilinen MFB 6 Mart 1923'te<sup>271</sup> kuruldu. Örgüt siyasi ve toplumsal talepler yanı sıra kadın haklarını içeren bir program hazırladı. Kadına yönelik talepler kadının eğitimi, sosyal refahının iyileştirilmesi, evlenme yaşının 16'ya yükseltilmesi, oy hakkı, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, çokeşliliğin yasaklanması,

<sup>267</sup> Jayavardana, a.g.e., s. 52.

<sup>268</sup> Al-Ali, a.g.e., s 56.

<sup>269</sup> Baron, a.g.e., ss. 110,122.

<sup>270</sup> Margot Badran, "Egyptian Women's Struggle for Liberation", <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>.

<sup>271</sup> <http://www.sis.gov.eg/calendar/html/c1121297.htm> adlı resmi sitede bu tarih 18 Mart 1923 olarak geçmektedir.

boşanmanın yasal mahkemelerce yapılması taleplerini kapsadı. MFB siyasi parti veya diğer kurumlara direkt bağlantılı olmamakla beraber eylem ve politikalarıyla Wafd partisiyle yakınlaşmıştır.<sup>272</sup> Sharawi'nin 1924 Roma Uluslararası Kadın Federasyonu Konferansı dönüşünde geleneğe karşı çıkarak peçesini denize atması skandal olarak nitelendi. Sharawi'yi takiben diğer seçkin kadınlar da peçelerini çıkarmaya başladılar. 1925'de derneğin yayın organı Fransızca gazete *L'Egyptienne* Saiza Nabarawi'nin editörlüğüyle yayımlanmaya başladı. Tepkiler üzerine 1927'de "Biz Mısır feministleri dinimize saygılıyız. Körleşmiş gelenekler İslamı deforme etmiştir. Bunun düzeltilmesi için uğraşıyoruz. Uygulamaları gerçek ruhıyla görmek istiyoruz" açıklamalı yazı yayımladılar. 1937'de MFB'nin yayın organı *Mısır*'ı Al-Misriya adıyla Fatma Rashed Arapça olarak yayımlamaya başladı. 1940'da Al-Misriya'nın yayın hayatı sona erdi.<sup>273</sup>

1935'deki Huda Sharawi'nin Kahire Amerikan Üniversitesindeki konuşmasında kadının statüsü, çokeşliliğin iptali çağrısı yapması Al-Azhar'lı Şeyhlerin protestosu dışında tepki almamakla beraber bu konuşmanın gazetelerde basılması Arap dünyasını karıştırdı.<sup>274</sup>

MFB, Uluslararası Kadın Oy hakkı Derneği IWSA'ya 1923'te katıldı. MFB toplantıları 9 yıl Sharawi'nin evinde yapıldı. 1924'te MFB fakir kadın ve çocuklar için dispanser ve Reformcu Kooperatif Evi (Dar al-Taawun al-Islahi) adı verilen halı eğitim merkezi açtı. 1929'da MFB'nin üye sayısı 250'ye ulaştı. 1930'lardan sonra Pan-Arap feminizmi ve Arap ulusçuluğu MFB'nin tartışma konuları arasına girdi. Bu çalışmalar bölgedeki ülke yöneticilerince de teşvik edildi.<sup>275</sup> MFB, 1944'te Filistin'e ve Arap kadınına özgürlük gündemiyle Arap Feminist Konferansını örgütledi. Konferansta Pan-Arap feminizmle kimliklenen (halen var olan) Arap Feminist Birliği kuruldu. MFB 1956'da diğer tüm bağımsız örgütlerle beraber kapatıldı. Daha sonraları örgüt, yeni adı Huda Sha'rawi Derneği adı altında sosyal hizmet örgütü olarak çalışmalarına devam etti.<sup>276</sup>

<sup>272</sup> <http://www.sis.gov.eg/women/history/html/modern.htm>.

<sup>273</sup> Al-Ali, a.g.e, s 54.

<sup>274</sup> Jayawardena, a.g.m., s. 275.

<sup>275</sup> Margot Badran, "Feminists, Islam and Nation: Gender and the Making of Modern Egypt", ss. 99, 115.

<sup>276</sup> Margot Badran, "Egyptian Women's Struggle for Liberation"

#### 4.8.4. Diğer Kadın Örgütleri

Fatima Ni'mat Rashid, Doria Shafiq ve Inji Aflatun'dan oluşan sosyalist grup, farklı söylemlerle gündeme geldiler. 1941'de Fatma Ni'mat Rashid ilk kadın partisi olan Ulusal Feminist Partisi'ni (Al-Hizb Al-Nisa'i Al-Watani) kurdu. İşçi-Köylü Partisi'yle yakınlığı bulunan partinin, taleplerini sosyal ve ekonomik reformlarla, kadına oy hakkı oluşturdu. Parti 1 yıl sonra kapandı.<sup>277</sup>

1933'te MFB'nin genç grubu Shaqiqat kuruldu. Üyeleri arasında sonraki dönemlerin de ünlü feministlerinden çalışan anne çocukları için ilk kreşi açan Hawwa Idris, Amina El-Said ve İslamcı feminist Zainab El-Ghazali de bulunmaktadır.<sup>278</sup>

Müslüman Kadınlar Örgütü (1936-1964)'nü Zeynep Ghazali MFB'den ayrıldıktan sonra 1936'da kurdu. Talepleri İslami çerçevede kadının ve ulusun özgürlüğü oldu. Müslüman Kardeşlerin kurucusu Hassan al-Banna'nın işbirliği önerisini reddetti.<sup>279</sup>

Üniversiteli ve Enstitülerin Genç Kadınlar Derneği (Rabitat Fatayat Al-Jam'ia wal-Ma'ahid) 1945'te kuruldu. Sosyalist feminist Inji Aflatun (1924-1989) ve Latifa El-Zayyat'ta bu grupta çalıştı. Dernek kapatıldıktan sonra Geçici Feminist Derneği (Jam'ia Al-Nisa'ia Al-Wataniya Al-Mu'aqqata) 1950'de MFB'lu Saiza Nabarawi, Inji Aflatun ve Widad Mitri, Barış Dostları Hareketi'ni (Harakat Ansar Al-Salam) kurdular. Solcu Inji Aflatun, liberal Hawwa Idris, İslamcı Zainab El-Ghazali, Kadın Direniş Komitesini (Al-Lajna Al-Nisa'ia lil-Muqawama Al-Shabiya) 1952'de kurdular.<sup>280</sup>

#### 4.8.5. Doria Shafik Aktivizmi ve Bint El-Nil

Doria Shafik, Nil'in Kızı (Bint El-Nil) derneğini orta sınıf kadınlar ve sorunlarına çözüm arayışıyla 1948'de kurdu. Doğulu kadının ataerkil çerçevede parçalanmış ve tektip imajını yıkmak için çabaladı. Kadına oy hakkı dahil tüm siyasi hakların sağlanmasını savunan ve okuma yazma sorunlarını tartışan grup, fakir anne ve çocuk bakımı ve gelişimi ile kültür, sağlık ve toplumsal hizmetlerin yaygınlaştırılması için kampanyalar yaptı. Bint El-Nil resmi otoriteyi reddeden politikasıyla MFB'den daha bağımsız profil çizmektedir. 1952

<sup>277</sup> Ibid.

<sup>278</sup> Badran, <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>

<sup>279</sup> "Women and Change", *The Ahfad Journal*, <http://www-rcf.usc.edu/~elguindi/Al-Ahfad.pdf>, s.71.

<sup>280</sup> Margot Badran, "Egyptian Women's Struggle for Liberation"



devriminden önce 1951’de Shafik ve 1500 kadın siyasi haklar, Medeni Kanunda reform, eşit işe eşit ücret talebiyle parlamentoyu bastılar ve üç saat oturma eylemi yaptılar. Devrimden sonra Bin El-Nil siyasi parti olarak kabul edildi. Anayasanın şekillenmesinde kendilerine yer verilmeyince basın sendikasıyla 10 günlük açlık grevine gitti. Shafik ve ‘Nil’in Kızı’ kadınları Filistin bölgesinin İsrail güçlerince işgalini, Mısır diktatoryal otoritesinin ülkeyi kaos ve iflase sürüklediği iddiasıyla, 1957’de Hindistan elçiliğinde açlık grevi yaparak protesto etmişlerdir. Hindistan Başbakanı Başbakan Nehru’nun araya girmesiyle hapis cezası yerine ev hapsi cezası almıştır. Parti ve dergisi kapatıldı. 1945’ten gazetenin kapandığı (hükümetçe yasaklandığı) 1957’ye kadar gazetesindeki eleştirileri Nasır ve yönetimine, öteki-Batı ve kendi-Mısır ve İslam’a yönelik oldu.<sup>281</sup>

#### 4.8.6. İlk Kadın Dergileri

Mısırlı kadınların dergi ve gazetelerde takma isimler altında yazı yazmaya başlamaları ilk kez 19.yy.da görülmüştür. Muhafazakar veya laik çizgide olan bu dergiler toplumsal ve siyasi hayatta önemli rol oynamıştır. 1914’de Arap dilinde yayınlanan onbeş kadın dergisinin çoğunun editörlüğünü Kıpti kadınlar yapmıştır. Müslüman kadınlar da bu dönemde kadın dergilerinde yazı yazmışlardır.<sup>282</sup> Fatima Rashid’in *Kadının İlerlemesi* (Tarqiyat al-Mar’a) 1908 –1909, Sarah al-Mihiyya’nın *Nil’in Kızı* (Fatat al-Nil) 1913-1915 ve haftalık *Erdem* (al-‘Afaf) 1910-1922 yılları arasında yayınlanmıştır. Kıpti Malaka Sa’d’in *Latif Cinsi* (‘al Jins al-Latif) 1908-1925 ve Balsam Abd al-Malik’in *Mısır’lı Kadın* (‘al-Mar’a al-Misriyya) dergileri 1920-1939 yılları arasında laik ulusçu çizgide yayımlanan aylık dergilerdi.<sup>283</sup>

1892’de ilk kadın dergisini İskenderiye’de Suriye’li Hıristiyan olan Hind Nawfal, *Genç Kız* (Al-Fatah) adıyla çıkarmıştır. 1907’de Türk olan Gamila Hafız, “Mısır Mısırlıdır” sloganıyla “Al Rinana”yı çıkarmıştır. MFB’nin *L’Egyptienne* dergisi Fransızca olarak, Saiza Nabarawi editörlüğünde 1925’te yayımlanmaya başlamıştır. Kadın haklarını savunan ve üst sınıfa hitap eden aylık dergi 1000 adet basılmış bunun 200’ü yurt dışına gönderilmiştir. Derginin ön sayfasında peçesini çıkaran kadın resmedilirdi. Eski oyuncu<sup>284</sup> ve gazeteci Fatma El Youssef’un kadın hakları ve milliyetçi fikirler yayınlayan dergisi *El Youssef’in Gülü* dergisi Ekim 1925’ten bu yana halen yayınlanmaktadır. Oy hakkı savunucusu, feminist yazar

<sup>281</sup> Al-Ali, a.g.e., s. 64.

<sup>282</sup> Jayavardana, a.g.m., s.52.

<sup>283</sup> Baron, a.g.e., s.200.

<sup>284</sup> <http://www.sis.gov.eg/women/nology/html/nology.htm>.

Mounira Thabet 1926'da kendi haftalık siyasi kadın gazetesi *Umut* (Al Amal) Kadınlara eğitimde özgürlük, siyasi ve toplumsal hakların verilmesi, yasalarda iyileşme, toplumsal yozlaşmaya karşı savaş ve dünya kadınlarıyla diyalog çabaları *Umut* gazetesinin gündeme getirdiği başlıca konular oldu. Çoğu bakan, muhafazakar düşünürler ve din adamları bu gazeteye karşı kampanyalar yapmışlar, ancak gazete yayınlanmaya devam etmiştir. MFB'nin Arapça dergisi Mısır'lı Müslüman Fatma Rashid'in kurduğu logo olarak "Nefretiti" yi kullan *Kadının İlerlemesi* (Magallet Tarqiate Al Mara) dergisi önce 1908-1909 yılları arasında yayımlandıktan sonra tekrar 1937'de yayınlanmıştır. Bu dergi, Mısır kadınının özgürlük hareketlerini desteklemiş ve çalışan kadınlar için yurtdışındaki düşüncelerin yansımaları yayımlamıştır. Kadının serbestleşmesini destekleyen diğer dergiler isimlerinden önce "Yeniden Doğuş" anlamına gelen "Nahda-Rönesans" kelimesini kullanmıştır. Bunlar, İslamcı Labiba Ahmad'in *Kadının Uyanışı* (Al Nahda El Nisaya) ve *Mısır Kadınının Uyanışı* (Nahdat El Saidadate El Missriate) dergileridir.<sup>285</sup> Nabawiya Mussa kadının eğitimini savunan *Genç Kız* dergisi 1937'de yayınlamaya başlamıştır.<sup>286</sup> 1922-1938 yılları arası yayınlanan Labibah Ahmad'in *Kadının Uyanışı* dergisinde 'Ayşe 'Abd al-Rahman'ın, "Bint al-Shati" (Sahilin Kızı) takma adıyla şiirleri, Kuran yorumları ve peygamberin akrabalarının biyografileri yayınlanmıştır. Dergide İslami hicri takvimi kullanılmıştır.<sup>287</sup>

Kadının siyasi hakları için savaşan Doria Shafik'in *Nil'in Kızı* (Bint El Nil) aylık dergisi 1945'te yayınlamaya başlamış ancak, 1957'de Nasır tarafından kapatılmıştır.<sup>288</sup>

#### 4.8.7. İlk Dönem Eylemlerin Kazanımları

Sömürge karşıtı dayanışmayla başlayan Huda Shara'wi hareketi, Mısır'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Wafd'dan bağımsızlaşarak kadının siyasi hakları taleplerini dile getirmiştir. Huda Shara'wi'den İnji Aflatoun'a kadar birçok feminist önderler, kadınlar yararına yeni toplumsal ekonomik ve politik yasaların geliştirilmesi için çaba harcamışlardır. MFB hareketi evlilik yaşının kadınlarda 16, erkeklerde 18'e yükseltilmesini, kızlar için Shubra adlı ortaokulu (1925) açılmasını sağlamıştır.<sup>289</sup> 1928'de Kahire Üniversitesine kadınlar giriş hakkı kazanmış, bu muhafazakar çevrenin tepkisine ve hükümetle soruna neden

<sup>285</sup> <http://www.ayamm.org/english/Conference%202002%20e%202.htm>.

<sup>286</sup> <http://digital.library.upenn.edu/women/generate/ARAB.html>.

<sup>287</sup> Baron, a.g.e., s.202.

<sup>288</sup> <http://site.ebrary.com/lib/bilgi/Doc?id=10082407&ppg=219>.

<sup>289</sup> Badran "Egyptian Women's Struggle for Liberation"

olmuştur. Kadınlar, Al-Azhar'a (el-Ezher Üniversitesi) ise ancak 1962'de girebilmişlerdir.<sup>290</sup> 1949'da yasal olan fahişelik feministlerin 35 yıllık çabaları sonucu yasaklanmıştır.<sup>291</sup>

#### **4.9. 1952 Devrimi ve Nasır Döneminde Kadın Hareketleri (1954 -1970)**

1952'de Kral Faruk yönetimindeki Mısır'da gelir dağılımında eşitsizlik ve toplumun önemli bir kısmını etkileyen yoksulluk hüküm sürüyordu. Ocak 1952'de 'Kara Cumartesi' olarak adlandırılan Kahire halk ayaklanmasından sonra, Kral Faruk sürgüne gönderildi. Ordudaki "Özgür Subaylar" grubu yönetime el koydu. General Mohammed Naguib, ordunun ve siyasetin yönetimine geçti. Darbeden bir yıl sonra 1953'te, Mısır, anayasal olarak Krallık rejiminden Cumhuriyet rejimine geçmiştir. Muhammad Naguib, Devlet Başkanlığı görevini üstlenirken, Nasır, Devrimci Komite'nin yönetimine geçmiştir. 1954'te, Nasır, Naguib'i tutuklayarak Mısır'ın başına geçmiştir.<sup>292</sup>

##### **4.9.1. Nasır'ın Yaşamı**

Cemal Abdül Nasır 15 Ocak 1918'de doğdu. 1938'de Askeri Okul'dan mezuniyetinden sonra 3.Orduya ardından da Özgür Subaylar Örgütüne katıldı. 1956'da başlayan Nasır döneminde Mısır'da toprak reformundan, kişisel hak ve özgürlüklere kadar birçok köklü yapısal değişiklikler gerçekleştirildi. Toplumda sosyal adalet sağlanmaya çalışıldı. Süveyş kanalının devletleştirilmesi, Assuan barajının Sovyetler kredisiyle yapılması bu dönemde gerçekleşti. Nasır, Eylül 1970'te geçirdiği kalp krizi nedeniyle yaşamını yitirdi.<sup>293</sup>

##### **4.9.2. Nasır Dönemi Reformları**

1952 devriminden sonra, Nasır yükselen muhalif hareketler karşısında bankaları, gazete ve dergileri devletleştirmiştir. Bu dönemde azalan kadın dergileri daha çok estetik ve toplumsal konulara ve çalışan kadınların sorunlarına eğilmiş, diğer gazete ve dergiler de kadınlara yönelik sayfalar hazırlamaya başlamışlardır.<sup>294</sup> Nasır döneminde ülke genelindeki tüm yabancı ve özel okullar devletleştirilmiş ve tüm toplum çocuklarına eşit, parasız eğitim hakkı tanınmıştır. Eğitimin yaygınlaştırılması çerçevesinde İskenderiye'de Arap kızları için gençlik kampları açılmıştır. Bu kamplara farklı ülkelerden kızların katılımı sağlanmıştır. Yapılan

---

<sup>290</sup> Jayawardena, a.g.e., s.55.

<sup>291</sup> <http://weekly.ahram.org.eg/2000/467/feature.htm>.

<sup>292</sup> [http://www.nmhschool.org/thornton/mehistorydatabase/egyptian\\_revolution.htm](http://www.nmhschool.org/thornton/mehistorydatabase/egyptian_revolution.htm).

<sup>293</sup> <http://www.famousmuslims.com/Gamal%20Abdul%20Nasser.htm>.

<sup>294</sup> Badran "Egyptian Women's Struggle for Liberation"

reform ve yenileşme çalışmalarıyla Pan-Arabizm duygusu yükseltilmeye çalışılmıştır. Nasır, siyaseti Wafd'ın da sloganı olan “Ulus herkes için Allah din için” (Al Watan Lil Gamiyyah Wa Al-Din lil Allah) sloganıyla dine bakılmaksızın Arap toplumu zihniyetini benimsemiştir. Ülkedeki Hıristiyanlar, Nasır döneminde önemli haklar kazanırken, zengin toprak sahibi Kıptiler toprak reformundan olumsuz etkilenmişlerdir. Ancak, aktivist Raga, 1967 yenilgisinden Kıptilere karşı ayrımcılık başladığını iddia etmektedir. Bu ayrımcılığa karşın Raga gibi aktivistler STK ve feminist hareketlere katılmaya devam etmişlerdir.<sup>295</sup>

Öte yandan, Nasır döneminde bağımsız hareketlere izin verilmemiş, tüm hareketler yasayla düzenlenmiştir. Buna göre, eylem grupları belli hiyerarşiyle birleştirilerek, devlete bağlanmıştır. Tüm grup üyelerininin iktidardaki partiye kayıtlı olmaları beklenmiştir. Bunlar, devlet güvenlik teşkilatları vasıtasıyla düzenlenmiştir. Nasır'ın korporatist hükümeti kadın ve öğrencilerden tepki almamıştır.<sup>296</sup>

#### **4.9.3. Nasır Döneminde Kadın Hareketleri**

Nasır döneminde kadın, yasalar önünde erkekle eşitlenmiş ve çalışma yasalarıyla önemli kazanımlar elde etmiştir. Bu dönemde yardımsever ve dini kurumlar büyümüş, ancak siyasi sistem bu örgütlerin faaliyetlerine kapanmıştır. Sosyal Hizmetler Bakanlığı tüm bu kurumların faaliyetlerine siyasi çalışmaları olmadığı sürece izin vermiştir. Nasır'ın döneminde kadınlara ve onların eğitimine verilen özel öneme karşın, kadınların kendi gündemlerini yaratmalarına izin verilmemiştir. Ulusçu devlette kültür emperyalizmine direniş varolan cins ilişkileriyle eşitlendiğinden Nasır rejimi bağımsız olmayan feminist organizasyonlarıyla korporatist olarak nitelenmektedir.<sup>297</sup>

1956 ve 1963 anayasası tüm Mısırlı yurttaşların, cinsiyet farklılıklarına bakılmaksızın, eşit olduğunu açıklamıştır. Ancak, devlette çalışabilmek için lise veya üniversite diplomasına sahip olunması zorunluluğu çalışma yasasında belirtilmiştir. 1956'da kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmış ve Rawya Attiya 1957'de ilk kadın parlamenter olarak seçilmiştir. 1962'de ise Dr. Hekmat Abu Zeid, Sosyal Hizmetler Bakanı olarak atanan ilk kadın bakan olmuştur. Nasır döneminde başlatılan eğitim seferberliğiyle, eğitim kalitesinin yanısıra

---

<sup>295</sup> Al-Ali, a.g.e., ss. 99-100.

<sup>296</sup> Saad Eddin Ibrahim, Huwaida Adly ve Dina Shehata, “Civil Society and Governance in Egypt” <http://nt1.ids.ac.uk/ids/civsoc/docs/Egypt.doc>, s.10.

<sup>297</sup> Al-Ali, a.g.e., s 63.

ortaokul ve yüksek öğrenime kadınların katılımında artış meydana gelmiştir. Mervat Hatem, Nasır dönemindeki kadına yönelik devlet merkezli bütün çabaları “devlet feminizmi” diye nitelemiştir. Nasır döneminde çıkarılan çalışma yasaları aktivistlere göre bazı Avrupa ülkelerinden bile daha ilerici idi. Doğum izni, ücretsiz izin ve 100’den fazla işçi çalıştıran işyerlerine getirilen kreş açma zorunluluğu gibi kadınlara yönelik gerçekleştirilen iyileştirici reformlar yapılmıştır.<sup>298</sup> Ayrıca, kadınların sünet olması 1956 yılında yasaklanmıştır.<sup>299</sup>

Mısır aktivistlerine göre, Nasır’ın siyasetiyle kadın, eğitim ve çalışma yaşamına daha fazla katılmaya başlamış kadınlar, kültürel güç, yeni yasal ve toplumsal kazanımlar elde etmişlerdir. Ancak, Nasır dönemine ilişkin kadının statüsü konusu çağdaş eylemciler arasında tartışılmaktadır. Bugün Nasır dönemine duyulan özleme karşın, Mısırlı kadınlar eleştirel söylemlerde de bulunmaktadır. Örneğin Aktivist Azza H. 1967 yenilgisinin halkı olumsuz etkilediğini, halkın bu konudaki tepkilerine karşın Nasır rejiminin polis devletine dönüştüğünü söylemektedir.<sup>300</sup>

#### **4.9.4. Nasır Döneminin Kadın dergileri**

Eski MFB üyesi Amina El-Said 1954’te *Havva-Hawwa* dergisini yayınlamaya başladı ve basın sendikasının ilk kadın üyesi oldu. Dergisinde liberal feminist görüşle Müslüman yasalardaki eşitsizliği eleştiren, çalışan kadına kreş ihtiyacı gibi konular yanısıra<sup>301</sup> sağlık, güzellik, yemek tarifleri gibi konuları içeren yazılar yer alıyordu. Okuyucu kitlesi kadın ve erkekler olan derginin tirajı 1967’de 200.000’e ulaştı, İsrail yenilgisinden sonra 175.000’e düştü. 1964’te *Akhbar Hiya Kadın* dergisini yayınlamaya başladı. Fransız *Elle* dergisine yakın, üst sınıfa hitabeden derginin yayını 21 sayı sonra yasaklandı.<sup>302</sup>

#### **4.10. Enver Sedat Dönemi (1970-1981)**

Enver Sedat dönemi Mısır’ın Ulusçu ve Pan-Arabist düşünceden uzaklaştığı, ekonominin liberalleştiği açık kapı (infitah) politikalarının izlendiği dönemdir. Sedat döneminde Ulusal Demokratik Parti (UDP) Ağustos 1978’de kuruldu ve çok partili sisteme geçildi.<sup>303</sup> Sedat’ın

<sup>298</sup> Ibid., ss. 68,156.

<sup>299</sup> <http://www.iiav.nl/eazines/email/AlRaida/2003/No100.pdf>.

<sup>300</sup> Al-Ali, a.g.e., ss.100-104.

<sup>301</sup> Badran “Egyptian Women's Struggle for Liberation”

<sup>302</sup> <http://www.ayamm.org/english/Conference%202002%20e%202.htm>.

<sup>303</sup> <http://www.sis.gov.eg/npd/1.htm>.

Camp David Barış anlaşmasını imzalamasıyla Mısır halkında anti-siyonist duygular yeniden canlandı. Medyada “Batı uygarlığının vahşeti ve yozlaşması, aileye saygısızlık, karmaşa, din baskısı ve manevi değerler, aids, uyuşturucu ve parçalanmış aileler” gündeme geldi. Gazete başlıklarını bu dönemde en çok emperyalizm karşıtlığı, Nasır yanlısı sloganlar, Mısır’ın eski güzel günleri, Ortadoğu pazarı ve nükleer silahsızlanma konuları meşgul etmekteydi. Batı kültürüne daha çok yaklaşan yeni zengin sınıfı kadınlar yabancı turist diye etiketlendi. Uygulanan liberal ekonomi politikaları, özelleştirme ve tüketimin popülerleşmesi halkı daha fazla yoksullaştırdı. Diğer Arap ülkelerine işçi göçü başladı. Bu yoksullaşma ve işçi göçü en fazla kadınları etkiledi. İş bulmaları güç olan kadınların, kocalarının çalışmak için evden uzaklaşmasıyla sorumlulukları arttı. Sedat’ın politikalarından toplumsal ve ekonomik olarak olumsuz etkilenmeleri nedeniyle artan sayıda kadın eylemlere katıldı. Bu dönemde öğrencilerle kadınlar dayanışma içindeydiler. 1977’de İslamcıların eylemleri artmış, Dinden sorumlu Bakan Dr. Hassan Al-Dhahabi’ye suikast yapılmıştır. Tüketime neden olduğu, toplumu yozlaştırdığı düşünülen infitah-açık kapıya karşın inhilal-toplumsal bölünme/kutuplaşma kullanılmaya başlandı.<sup>304</sup>

Sedat’ın 1970’lerdeki liberal iktisadi politikasıyla zayıflayan ekonomiden olumsuz etkilenen halk, gittikçe güçlenen İslami harekete destek vermiştir. Bu destek kadın gruplarına da yansımış ve İslamcı kadın grupları kendi söylem ve eylemleriyle gündemlerini oluşturmuşlardır. İslamcı kadın gruplarının ulusçu ve sınıfsal gündemi iç gerilime neden olmuştur.<sup>305</sup>

#### **4.10.1. Mısır’ın Hıristiyan Kadınları**

1967 İsrail yenilgisinin Mısır’ın Hıristiyan Kıptiler’i de dahil tüm Arap dünyasında yaşattığı hayal kırıklığı toplumu yeni arayışlara yöneltti. Cinsiyet kimliği de çelişkili hale gelen Müslüman Kıpti kadınların dini kimlikleri güçlendi. Bu arayışta hayatlarına yeni anlam arayan Mısır’lı Kıpti kadınlarınca Bakire Meryem model kimlik olarak benimsendi. 1960’ların Kıpti canlanmasında güçlü din adamlarının da etkisi oldu. Evlerinde baskı yaşayan, toplumda örtülü olmayan Müslüman kızlardan bile zor durumda olan ve cinsiyet meselesi dini kimliklerinden daha fazla sorun olan Kıpti kadınlara kilise sığınak oldu. Kıpti kadınlar, Meryem’in Kızları (Banat Maryam) grubunu kurdular. Sembolik inziva ve Meryem

<sup>304</sup> Al-Ali, a.g.e., ss. 29,73,184.

<sup>305</sup> Ibid., s 61.

kimliğini seçtiler. Tanrı için ideal olan erdemli, uysal, sabırlı, inançlı kadınlar olarak kiliseye çalışmaya gittiler. Öz saygılarını dindar destekçi rolüyle kilisede çalışarak kazanmayı umdular. Banat Maryan, Katolik Sisters of Rosary örgütüne benzilmektedir. 1960'larda cemaate hizmet amacıyla rahibe olamak isteyenlerin yanısıra aktif yaşamlarını da sürdürmek isteyenler adanmış bakireler olarak kliniklerde, çocuk evlerinde, öğrenme özürlü çocuk merkezlerinde ve diğer toplumsal projelerde çalıştılar. Bu kadınlar yaşam şekilleri ve giyimleriyle de farklılaştılar.<sup>306</sup>

#### 4.10.2. Sedat Dönemi ve Kadın

Sedat döneminde feminist çabalar ekonomik ve toplumsal nedenlerle yön değiştirdi. Kadınlar 1970'lerde emperyalizm, siyonizm ve sınıf ayrımcılığı karşıtı bağımsızlık mücadelelerinde öğrencilerle ortak hareket ettiler. 1970'lerin belirsizliğinde İsrail'le barışın sağlanamamış olması nedeniyle, öğrenciler Sedat rejimini Filistin meselesinde çözüm üretmemekle suçlamış ve eylemler yapmıştır. Öğrenciler ve kadınlar fikir ayrılığına karşın dayanışmalarını sürdürdüler. Bu dönemde kadınlar ve erkekler ekonomik durum, sosyal adalet için beraber hareket ederlerken, erkeklerin norm ve ahlak kuralları kabul görmüştür. Üniversitelerde kız öğrencilerin kafeteryaya gitmeleri büyük değişiklik olarak algılanmış, erkek arkadaşı olmayan kız iyi kız olarak nitelenmiştir. Kız öğrencilerin ahlak kuralları ve cinsiyet ilişkileri konularında seminerler düzenlemelerine, erkek öğrenciler, bunların toplumsal meseleler olduğu, beraber çözülmesi gerektiği ve çalışan sınıfın özgürleşmesinin daha önemli olduğu savıyla karşı çıkmışlardır. Kadınlar, toplumdaki sorunların önemli bir bölümünün kadın sorunlarından kaynaklandığını savunmuşlardır. Bu dönemde başlayan İslami popülizmin etkinliği ve İslama dönüş, toplumun orta ve alt sınıfinca benimsenmiştir.<sup>307</sup> Bu eylemler sırasında kadınlar da dahil 1500 kişi tutuklanmıştır.<sup>308</sup> 1970 yılında Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na ikinci kez kadın Bakan Dr. Aisha Rateb atanmıştır. 1977'de ise, aynı Bakanlığa Dr. Amal Othman atanmıştır.<sup>309</sup>

1979'da PLW'da değişiklikler yapıldığında Kadın ve Aileyi Koruma Komitesi (Lajnat Al-Difa' 'an Huquq Al-Mar'a wal-Usra) çalışmalar yaptı. Sedat'ın islami grupları manipüle

<sup>306</sup> Willy Jansen, "Visions of Mary in the Middle East : Gender and the Power of a Symbol", ss.147,148,150. Der: Inger Marie Okkenhaug ve Ingvild Flakerud, *Gender, Religion and Change in the Middle East: Two Hundred Years of History* (New York : Oxford.Berg, 2005).

<sup>307</sup> Al-Ali, a.g.e., ss. 105,108,126.

<sup>308</sup> [http://www.mediterraneas.org/article.php3?id\\_article=141](http://www.mediterraneas.org/article.php3?id_article=141).

<sup>309</sup> <http://weekly.ahram.org.eg/2000/467/feature.htm>.

ederek, popüler solcu grupları zayıflatma siyaseti dinde canlanmaya neden oldu. Bu dönemin İslamcı güçleri ılımlı Müslüman kardeşler ve muhafazakar İslami Cemiyeti (Gama'at al-islamiyya), toplumda etkin oldular. Din, töre, adet ve islami değerlere önemin artışı özellikle kadını(giyim ve yaşamını) etkiledi.<sup>310</sup>

#### 4.10.3. Nawal El-Sadawi (1931-)

Günümüz Mısır'ın en tanınmış feministlerinden olan Nawal El Sadawi, 1931 yılında Kahire'nin kuzeyinde Kafr Tahla adlı küçük bir köyde doğdu. 1955'te tıp fakültesinden mezun olan Sadawi, 1971'de *Kadın ve Seks'ini* (Al-Mar'a Al-jins) yazmıştır. Kitabında kadına sünnet dahil yapılan uygulamaların ve cinsel baskının fiziki ve psikolojik hastalık nedeni olduğunu belirtmesi, kadını ahlaksızlığa teşvik ve dine saygısızlık olarak nitelendi. Sadawi, ataerkil baskıyı sınıf baskısı ve emperyalist baskıyla da ilintilendirdi. Sedat döneminin açık kapı politikası sırasında kadın hareketleriyle birleşen öğrenci hareketlerinin odağı anti-siyonist ve anti-emperyalist amaçlar oldu.<sup>311</sup> Kitabını çıkardıktan sonra *Sağlık* isimli tıp dergisindeki yazı işleri müdürlüğünü ve Mısır Tıp Birliği'ndeki genel sekreter yardımcılığı görevlerini kaybetti. Feminist etkinliğinin yanısıra siyasi söylemleri de etkin olan El Sadawi, hem Mısır yönetiminin hem de İslami kuruluşların hedefi olmuştur. 1981'de El Sadawi, Başkan Enver Sedat'ın iç ekonomi politikalarını ve İsrail'le yürütülen tek taraflı barış anlaşmasını eleştirmesinin ardından Enver Sedat tarafından hapse atıldı. 1982'de tahliye olduğunda, kadınların Arap toplumsal yaşamına etkin katılımı için çalışan, Mısır'ın ilk yasal ve bağımsız feminist örgütünü, Arap Kadınlarının Dayanışma Birliği'ni kurdu. Ancak, grubun çalışmaları, 1991'de I.Körfez Savaşı'na karşı çıkmasından kısa bir süre sonra Mısırlı yetkililer tarafından yasaklandı. 2001'de İslamcı muhafazakarlar, El Sadawi'nin halka verdiği demeçlerin ve yazılarının kendisini İslami sınırların dışında bıraktığı gerekçesiyle yazar Şerif Hetata ile evliliğini bozması için mahkemeye verdiler. Dava, insan hakları örgütlerinin uluslararası protestoları sonrasında düştü. Bilimsel kitaplar yanısıra roman da yazan El Sadawi, Kahire'nin kuzeybatısında işçi sınıfının yaşadığı Shubra'da eşiyile birlikte yaşamını sürdürmektedir.<sup>312</sup>

<sup>310</sup> Al-Ali, a.g.e., s 180.

<sup>311</sup> Margot Bardan, *Gender Activism : Feminists and Islamists in Egypt*, s.210. Der: Valentine M. Moghadam, *Identity Politics and Women: Cultural Reassertions and Feminisms in International Perspective* (Boulder: Westview Press, 1994) .

<sup>312</sup> <http://www.nawalsaadawi.net/bio.htm>.



#### **4.11. Hüsnü Mübarek Dönemi (1981-)**

1928'de Aşağı Mısır'da doğan Hüsnü Mübarek asker kökenlidir. Özgür Subaylar Hareketi'nin üyesi olmadığı bilinmektedir.<sup>313</sup> 1981'de Ulusal Demokratik Parti'nin Başkanı seçilmiş ve Mısır Devlet Başkanı olmuştur. Sedat döneminde yürütülen liberal (İntifah) politikaları Mübarek döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde dış yardımlar, Amerika, OECD ülkeleri ve Dünya Bankası ve IMF ile olan ilişkiler artarak devam etmiştir. Tüm bunların toplumsal yansıması ise Batıcılık etkisinin ve tepkisinin toplum katında hızla artması olmuştur. Bu durum özellikle Mısır gençlerini etkilemiştir. Şık olmak, Lewi's pantolon giymek ve fast food'larda yemek yemek gibi Batı alışkanlıkları toplumu tüketim toplumu haline getirmiştir. Tüm bu görüş ve akımların tepkisel yansıması yirmi yıldır İslami akımlarda artarak taraftar toplamıştır. Söz konusu akımlar kadın hareketleri ve kadın gruplarında da görülmektedir.

Öte yandan Mübarek dönemde kadınlara yönelik devlet desteği devam etmektedir. Mübarek Ocak 2003'te Mısır Anayasa Mahkemesine ilk kadın yargıç atama kararnameini çıkarmış ve Yüksek Adalet Meclisi'ne avukat Tahani Al Jebali'yi bu görev için aday göstermiştir. Anayasa Mahkemesi Komisyonuna iki kadın üye atanmıştır. Mübarek döneminde kadın örgütleri, Bayan Mübarek'in de desteğiyle pekçok ulusal ve uluslararası kadın toplantıları düzenlenmiştir. 1994'te Kahire'de düzenlenen uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı ile 1995'te Pekin'de düzenlenen Dünya Kadın Forumunda hazırlık çalışmaları ve sonuçlarıyla yeni gündemler oluşturulmuştur.<sup>314</sup>

##### **4.11.1. Mısır'da İslami Popülist Giyim**

1970'lerde yaygınlaşmaya başlayan ve üniversitelerde de etkin olan İslami akım ve islami giyim şekli bu dönemde artış gösterdi. "Balad" veya "Shabi" olarak adlandırılan orta sınıf kadınlar giysi üzerine "khimar" adı verilen çarşaf giyerken, üniversite öğrencileri pantolon, türban ve pardesüden oluşan "hijab" ı benimsediler.

1993'te Eğitim Bakanı Husain Kamal Baha' al-Din, İslami popülizmle mücadele amacıyla, islamcı eğilimli öğretmenlerin yerini veya mevkiini değiştirme, müfredatta değişiklik veya örtünmenin sınırlanması gibi önlemlere başvurdu. Üniversitelerde örtünmenin yasaklanması

<sup>313</sup> <http://reference.allrefer.com/country-guide-study/egypt/egypt56.html>.

<sup>314</sup> <http://www.pogar.org/countries/gender.asp?cid=5>.

eleştirilerle karşılaştı ve mahkeme tarafından iptal edildi. 1994'te örtünme devlet ve toplum arasında çekişme haline geldi.<sup>315</sup> İslami giyim popülaritesinin artmasıyla "hijab" tutuculuk ve gericiliğin kurumsallaşması olarak görülmeye başlandı. Pek çok Mısır'lı laik ve ilerici kadın haklarının tehdit altında olduğunu düşünmeye başladı. Ulusçulukta ortak düşünen modernist ve İslamcılar kadının örtünmesi konusunda zıt tezler ortaya koydular. Fathiyya Al-Assal gibi modernistler, kariyerlerinden vazgeçip hijab örtünen ve hikayeleri "yeniden doğan" kadın portreleri olarak kitapçılarda pazarlanan ünlü oyuncu, şarkıcı ve dansöz kadınları "reklamı yapıp sermaye olarak kullanılan" iyi tanınan figürler olarak tanımlamaktadır. Modernistlere göre, sözde pişman olmuş kadınlar olarak nitelenen bu sanatçılar İslamcılardan dolgun maaş almakta, İslamcılar tarafından çarşafa ve evlerine dönmeleri model kimlik olarak kullanılmaktadır. Örtünme, 1970'lerden itibaren sınıf farkı gözetmeksizin yayılırken, Batılı giyimi tercih edenlerin saldırıya maruz kalması film yıldızı Yusra'nın uğradığı saldırılarla örneklenmektedir.<sup>316</sup> Mısır Toplumsal ve Kriminolojik Ulusal Araştırma Merkezi 1980'ler ortalarında yaptığı araştırmaya göre; Mısır'daki eğitimli kadınlarının % 60'ı İslami giyiniyor. Tercih nedenleri ise; '% 40 sade olduğu için, %25 moda olduğu için, %10'u berbere gitmemek için, % 5'i ise tacizlerden korunmak' olarak saptanmıştır.<sup>317</sup>

#### 4.11.2. Günümüz Feministleri

Kadınları eylemciliğe iten nedenler arasında ailenin katı kuralları, nişanlı baskısı, annenin dövülmesi gibi etkenler bulunmaktadır. Bu nedenler, kadınları ortak amaç ve eylemler için bir araya getirmektedir. Farklı hikayeleri ve ilişkileriyle farklı profiller çizen eylemci kadınlar hem çocuk bakımı, hem çalışma hayatı, hem de siyasi aktivizmle uğraşmaktadır. Bazı eylemciler kocaları tarafından desteklenmekte, aktivizm bazılarının hayatını ise zorlaştırmakta ve mutsuz evliliklerle boşanmalara neden olmaktadır. Kadın dernekleri daha önceleri faaliyetlerini kadınlara hak arama için sürdürürken günümüzde kadın aktivizmi cinsiyet ve ulusal kimlikle özdeşleşmiştir. Günümüz Mısır feministleri, cinsiyet baskısının ırk baskısı kadar kötü olduğunu düşünmektedirler.<sup>318</sup>

<sup>315</sup> Fadwa El Guindi "An Enduring Gendered Resistance, Feminist Veiling, Islamic Feminism" The Ahfad Journal, sayı: 22.No:1.Haziran 2005  
<http://www-rcf.usc.edu/~elguindi/Al-Ahfad.pdf>, s 54,55.

<sup>316</sup> Lila Abu-Lughod The Marriage of Feminism and Islamism in Egypt: Selective Repudiation as a Dynamic of Postcolonial Cultural Politics, Der: Jonathan Xavier Inda, Renato Rosaldo ve Imprint Malden, "The Anthropology of Globalization : A Reader, MA : Blackwell Publishers, 2001) ss.266-272

<sup>317</sup> Denis J. Sullivan ve Sana Abed-Kotob, *Islam in Contemporary Egypt: Civil Society vs. The State* (Boulder, Colo.Lynne Rienner, 1999), s.115.

<sup>318</sup> Al-Ali, a.g.e., ss.120-123.

Emperyalizmin devam eden sömürüsüne karşı, Huda Sharawi'yle başlayan ulusçuluk, Mısır feministleri arasında halen etkin görüş olarak devam etmektedir. Solcu, liberal veya İslamcı tüm kadın gruplarında ulusçuluk, yerellik ve Batı karşıtlığı fikirleri yanısıra 1980 sonrası cinsiyet çabaları da gündeme oturmuştur. Günümüz Mısır feministleri eski ve yeni nesil olarak kutuplaşmanın yanısıra, solcu veya liberal görüşte Batıcı-Laikler ve İslamcılar olarak da ayrılmakta ve kadın gruplarının fikirleri çatışmaktadır. İslami düşünce taraftarı kadınlar, Sedat döneminde uygulanan ekonomi politikasının getirdiği yoksullaşmanın da etkisiyle artmaya başlamıştır. By artış, 1980'lerden sonra da devam etmiştir. Feministler, 1980 sonrası güçlenen İslamcıların hedefi haline gelmiştir. Nade Al-Ali, 1990'larda kadın eylemcilerin gündeminin Avrupalılarla yakınlaştığı, kişisel özgürlük talepleri gibi konuların öne çıktığı saptamasını yapmıştır.<sup>319</sup>

#### **4.11.3. Eski-Yeni Nesil Eylemci Tartışmaları**

Feminist gruplara katılan kadınlar eski ve yeni nesil olarak birbirlerinden ayrılmakta zaman zaman birbirlerini eleştirmektedirler. Eski nesil, çoğu 20'li ve 30'lu yaşlardaki yeni nesili en çok, heyecan, siyasi faaliyetlere katılımlarındaki azlığı ve dayanışma eksikliği konularında eleştirmektedir. Eskiler, Sivil Toplum Kuruluşları, fonlar ve yabancı yardımların örgütsel çalışmayı profesyonelleştirdiğini, kendi nesillerinin ise, gönüllü olduğunu söyleyerek, yeni nesli kariyer meraklılığıyla suçlamaktadırlar. Eskiler kendi gruplarının daha özgür olduğunu, erkeklerle daha rahat beraber olabildiklerini söyleyerek, şimdiki eylemcilerin Hristiyan ve Müslüman kökten dincilere daha yakın olduğunu belirtmektedirler.<sup>320</sup>

Yeni Nesil aktivistler ise, Sharawi feminizmini seçkincilikle suçlamaktadır. Shafik bugünün aktivistlerince Fransız kültürüne bağlılığı ve üst sınıf burjuvalığıyla eleştirilerek onun feminist modeli kimlik olarak kabul edilmemektedir. Sosyalist Latifa Zayyad, Shafik'in fazla aristokrat ve havalı ve farklı sınıftan olduğunu ve dergisi Bint-el Nil'i yayınlamak için Amerikan istihbaratından para aldığı iddisıyla suçlamaktadır.<sup>321</sup>

---

<sup>319</sup> Ibid., s. 110.

<sup>320</sup> Ibid., ss.94,110-114.

<sup>321</sup> Ibid., s. 65.

#### 4.11.4. İslamcı-Laik Çatışması

Laik grup: Müslüman veya Hıristiyan her dinden insan haklarını savunup, dini insanların bireysel meselesi olarak görmektedir. Bugünün Batı ile diyalog halindeki eylemcileri, cinsiyet baskısının ırk baskısı kadar kötü olduğunu düşünmektedir. Laikliğin, Mısır'ın modernleşmesinde pozitif rol oynadığı görüşündeler. Laiklik tanımında din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ilkesinin yer almasına karşın, laik feministler laikliği Müslüman olmamak olarak tanımlamaktadırlar. Laikler, sekülerizmi (Almaniyyah) Şeriat uygulamalarına karşıtlık olarak tanımlamıştır. Bazı kadınlar, dini yorumların ataerkil değerlerle bağıntılı olduğunu, İslam'ın yeniden yorumlanması gerektiğini savunurken, diğerleri dine bulaşmamak gerektiğini söylemekte. Aida Seif El-Dawla, aynı sınıf ve eğitimden kadınların aynı dili konuştuğu ve aynı toplumsal normlardan etkilendiği düşüncesinden yola çıkarak, kadın sorununun sınıfsallığına işaret etmektedir.<sup>322</sup>

Mısır'lı laik insan hakları aktivisti Farag Foda'nın 1992'de İslami militanlarca katledilmesinden sonra pek çok laik düşünür ve aktivist dini konularda tartışmaktan ve o konular hakkında fikir beyan etmekten çekinir duruma gelmiştir. Din değiştirmekle suçlanan Profesör Nasi Hamid Abou Zeid yargılandıktan sonra karısından boşanmaya mahkum edilince karısıyla yurt dışına kaçmıştır ve halen yurt dışında yaşamaktadır. Bu olay entelektüeller arasında nefret uyandırmış ve dayanışma yaratmıştır. İslama dönen ve fırsatçılık suçlamalarıyla karşı karşıya kalan bazı yazarlarsa laiklerin sonunda İslama ve ulusal kültüre döneceğini iddia etmektedirler.<sup>323</sup>

İslamcılar: Feminizmin Batılı olarak yadsınması günümüzde en fazla İslamcılarda kendini göstermiştir. İslamcılar, dini değerleri ve aile yapısını tehdit eden materyalizm ve sekularizm karşıtlığında ortak görüşe sahipler. Ancak, İslamcılar salt kökten dinci görüşte değiller, aralarında ılımlı-liberaller de bulunmaktadır. 50'li ve 60'lı yıllardan beri televizyon ve medya'da uygulanan sansüre ve bu sektör çalışanlarının laik kesimden olmasına karşın, İslamcılar fikirlerini yaymak için dergi, kitaplar ve broşürler, camide vaazlar ve "telif hakları müslümanlara aittir" yazan kasetleri kullanmaktadırlar.<sup>324</sup>

<sup>322</sup> Ibid., ss. 50,129,127,142.

<sup>323</sup> Ibid.,s,134.

<sup>324</sup> The Marriage of Feminism and Islamism in Egypt: Selective Repudiation as a Dynamic of Postcolonial Cultural Politics, Lila Abu-Lughod, ss.176-183.

Bazı İslamcılar, laikliği ve laikleri ateist (mulhid), kafir gibi düşünürken, bazıları daha ılımlı görüşlere sahiptir. İslamcılara göre, laiklik ulusal kültüre yabancı, Batı zorlaması ve yabancılaşma anlamına gelmektedir. Liberal İslamcı ve Felsefeci Prof.Dr. Hassan Hanafi solcu ve İslami siyasi fikirleri birleştirmeye çalışarak, İslam'ın tüm dinler arasındaki en laik eğilimli din olduğunu iddia etmektedir. İslam'da dogmalar, ritüel ve doğa üstü güçlerin üstünlüğü olmadığını, İslami toplumsal ve siyasi sistemde sosyal adalet olduğunu, Luther ve protestanlığın bazı İslami kavramları benimsediğini iddia etmektedir. Hanafi, yaşamın modernleşmesi için laikleşmeye gerek olmadığını ancak, İslamı aydınlanmayı anlayabilmek için dini öğretilerin ve günlük yaşamdaki pratiklerin birbirinden ayrılması gerektiğini söylemektedir. Mısır'da güçlü ulema kurumu ve alimler ayrıcalıklı toplumsal ve ekonomik statülerini toplumu kontrol etmek için kullanmaktadır. Adel Hussain ve diğer İslamcılar, laikliğin İslam etiğine uygun olmadığını iddia etmektedirler.<sup>325</sup> Eski İslamcı Zainab Al-Ghazali (MKD kurucusu) ve Safinaz Kazim (eski solcu ve gazeteci 1970'lerde kendini İslama adanmış) İslamın yeniden yorumlanması gerektiğini öne sürmektedirler. Müslüman Kardeşler'e yakın olan, Kahire Üniversitesi İslam felsefesi profesörü Z.Rıdvan ise, İslam'ın örtünme ve eğitimle sınırlanmaması gerektiğini, kadın hakları ve kadının ailedeki yerinin İslam'da belirlendiğini söylemektedir. 1965 Kahire doğumlu Heba Rauf, İslam tarihini yeniden inceleyerek, içtihad, dini ve geleneksel değerleri yeniden yorumlamış ve teori geliştirmeye çalışmıştır. Rauf, feminizmin dini reddetmek anlamına geldiği iddiasına katılmamaktadır. Kadın özgürlüğünü Batı ideası gibi gören ve yeni yorumlara kapalı olan Gazali, Kazim gibi İslamcı kadınları eleştirmekte ve İslami kültürün yeniden yapılanma ihtiyacını dile getirmektedir.<sup>326</sup> Çalışan kadınların eşleri ve çocuklarını ihmal ettikleri ve bu sorunun gelecek kuşakları etkileyeceği iddiasıyla Soha Abdel Kader, 1985'te parlamento'ya "kadınların yarı maaşla işlerini bırakmaları"nın içeren bir yasa taslağı sunmuştur. Bu yasa taslağının temelinde çalışan kadınların çocukları arasında artan suç ve uyuşturucu bağımlılığı sorunu bulunmaktadır. Kadınlara annelik ve eşlik rollerine dönmeleri çağrılarını, Shayhk al-Shar'awi ve genç Dr. Umar'Abdal-Kafi gibi popüler dini otoritelerce yapılmış ve bu konuya yönelik vaaz kasetleri İslami programın temeli olmuştur.<sup>327</sup>

---

<sup>325</sup> Al-Ali, a.g.e., ss. 127,136,137.

<sup>326</sup> Ibid, s.184.

<sup>327</sup> Lila Abu-Lughod, a.g.e., s.187-193.

## 4.12. Kadın Meseleleri

Mısır Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Gönüllü Örgütler ve Yerel Toplumu Kalkındırma Örgütlerinin (Local Community Development Organization) kuruluş ve faaliyetleri 32 sayılı yasayla düzenlenmektedir. Örgütler bu yasanın kısıtlayıcı olduğunu öne sürmektedirler.

### 4.12.1. Medeni Kanun

Medeni Kanun kadın hareketinin başlangıcından itibaren zaman zaman yasal değişiklikler yapılmasına karşın kadınların gündeminde sorun olarak kalmış, kadınları gerçek anlamda serbestleştirecek yasal düzenleme yapılamamıştır.

Medeni Kanunda Sedat dönemi değişikliği 1979'da yapıldı. Cihan Yasaları olarak da adlandırılan bu değişiklikler kadına evlilik, boşanma, çokeşlilik ve çocuk vesayetinde haklar tanıdı. Ahadida el-Baz gibi aktivistler, yapılan değişikliklerin o zaman için büyük başarı olarak nitelenmektedirler.<sup>328</sup>

Avukat Zulfikar, Hoda El-Sadda gibi Kadın Hakları (Huquk Al-Mar'a) feministleri AKY'nın kadını ikincilleştirdiğini, özellikle boşanma ve velayette eşitsizlik ve ayrımcılık kaynağı olduğunu savunmuşlardır. Feministler, Vatandaşlık Yasasına göre, Mısır'lı olmayanla evlenen Mısır'lı kadının çocukları Mısır uyruğuna geçemezken, aynı durumdaki erkeğe bu hakkın tanınmasının anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle karşı çıktılar. Grubun üyeleri yasa tasarısının hazırlık çalışmalarına katılmıştır.<sup>329</sup> 1980'lerin ortalarında, hükümet ve kadın aktivistlerin uzlaştığı kampanyalarla evlilik, çalışma, seyahat, boşanma hakları gibi maddelerde yapılan yasal değişikliklere karşın kadının ikincilliği uygulamadaki eşitsizliklerle devam etmektedir. Müslüman kadın Hıristiyan erkekle evlenemiyor, Müslüman olmayan kadın Müslüman erkekle evlenirse İslami kurallara bağlanıyor. Kadınlara bazı hak ve ayrıcalıklar veren yeni Medeni Kanun (2000), kadına boşanma hakkı ve boşanırken çeyizini geri alma hakkını tanımış ancak, kocayı da nafaka ödemekten muaf tutmuştur. Yeniliklere karşın kadın hala, kocasının izni olmaksızın yurtdışına seyahat edememektedir. 2000 yılının sonbaharında, Mısır mahkemeleri kadına pasaport alma yasağı, koca veya babanın izni olmadan seyahat yasağı ile ilgili yasaları iptal etmiştir.<sup>330</sup>

<sup>328</sup> Al-Ali, a.g.e., s.178.

<sup>329</sup> Al-Ali, a.g.e., ss.153,155.

<sup>330</sup> <http://www.pogar.org/countries/gender.asp?cid=5>.

#### **4.12.2. Kadın Sünneti (FGM)<sup>331</sup> Meselesi**

Mısır kadınının hemen hepsi sünnet olmaktadır. Kadın sünnetinin dünyanın farklı ülkelerinde farklı uygulama şekilleri bulunmaktadır. Mısır'da FGM Hıristiyan ve Müslüman gruplarda ülkenin güneyi olan yukarı Mısır'da uygulanmaktadır.<sup>332</sup>

##### **4.12.2.1. Kadın Sünneti Tanımı ve Uygulaması**

Tarihçiler kesin kanıt bulamamakla beraber FGM'nin ilk uygulamalarının Eski Mısır'da yapıldığını iddia etmektedirler. Dünya Sağlık Örgütü, FGM'nin 4 farklı uygulamasını tesbit etmiştir. Bu gelenek bazı Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkelerinde dini ve sosyo-kültürel nedenlerle uygulanmaya devam etmektedir. Hıristiyan ve İslam dünyasında kadın Sünnetinin doktrinal temeli bulunmamaktadır. Kuran'da bu ritüele ait tanım bulunmamakta ancak, muhafazakar Müslümanlar bu ritüelin İslam açısından önemli olduğunu öne sürmektedirler. Uygulama nedeni ise farklı olmakla beraber geleneklere dayandırılmaktadır. Yaklaşık 132 milyon kadın bu uygulamaya tabi tutulmuştur. Ve her yıl 2 milyon kadın sünnet edilmektedir. Kadın sünneti, kadının gelecekte eş ve annelik rolünün başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Genç kızların saflığını, bekaretini ve evlenmeden önce kadınları cinsellikten ve cinsel arzudan korumak amacı gütmektedir.<sup>333</sup>

##### **4.12.2.2. Mısır'da Kadın Sünneti**

1994'te Kahire'de düzenlenen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Kongresi (ICPD) sırasında yayınlanan CNN Kadın Sünneti belgeseli, Mısır hükümeti ve toplumda FGM tartışmasının başlamasına neden oldu. Kadın Sünneti 1994 ICPD'den sonra ulusal tartışma konusu haline geldi. Bu sorunun farkında olmalarına karşın amaç ve konularındaki farklılıklar nedeniyle daha önce gündemlerine almayan kadın grupları FGM'yi tartışmaya başladılar. FGM'nin güncel hale gelmesine tepki gösterenler bunun Batının karalama çabası olduğunu iddia ettiler.<sup>334</sup> Kadın sünneti konusunda siyasi otorite muhafazakar dinci grupların FGM karşıtı kampanyalarının artması veya azalmasından etkilenmekte ve karar değiştirebilmektedir. Hükümet Kadın sünnetini bu toplantıdan sonra kınadı, Sağlık ve Nüfus Bakanı, uluslararası topluma bu uygulamanın yasaklanacağı sözünü verdi ancak, tepkiler karşısında sözünü

<sup>331</sup> FGM: Female Genital Mutilation.

<sup>332</sup> Sullivan, ve Abed-Kotop, a.g.e., s.117.

<sup>333</sup> <http://www.pitaconsultants.com/fgm/fgm.html>.

<sup>334</sup> Al-Ali, a.g.e., s.160.

tutamadı. FGM karşıtı Sudanlı Dr.Nahid Tobia'nın desteğiyle Ford Vakfı'nın yardımı sağlandı. FGM karşıtı işbirliği çerçevesinde eski nesil aktivistlerin de katılımıyla oluşturulan Kızların Sünnetine Karşı Mücadele Gücü'nün (Quwwat Al-'Amal lil-Munahaddat li Khitan Al-Banat) başkanlığına Mısırlı aktivist Mary Assad seçildi.<sup>335</sup>

Al-Azhar Üniversitesi ve resmi din kurumu, hükümetin yasak yanlısı duruşunu kınadı. Tepkiler üzerine hükümet verdiği sözü tutmadı. 1996 yılındaki tartışmalarda İslamcı örgütler ve Al-Azhar'deki din adamları, kadın aktivistlerin muhtemel öfkesinden, taleplerinden ürkererek, manipülasyona gittiler. Aktivistlerin taleplerine ilişkin yaptıkları açıklamalarda FGM'nin duygusal ve kültürel anlamı olduğunu, yerel, etik ve ahlaki kural içerdiğini karşıtlığın ise Batı zorlaması olduğunu iddia ettiler. Yürütülen kampanyalarda muhafazakarların hükümetle yakınlaşması sonucu Sağlık Bakanlığı tıbbi olmayan uygulamayı yasakladı ve hastane uygulaması zorunluluğunu getirdi. Geleneksel yöntemlerle yapılan sünnetin kadın sağlığını tehdit ettiğinden kadın sağlığını korumak amacıyla 1994'te Sağlık Bakanı kamu hastanelerine sünneti uygulama izni verdi. Ancak, aktivistler bunun Kadın Sünnetini yasallaştıracağını öne sürerek, kararın iptalini talep ettiler ve sonunda yasa 1997'de iptal edildi. Üyeler taşrada da devam eden karşıt kampanyaya rağmen, uygulamanın kalkmayacağını düşünmektedir. Araştırmalar 1995'te sağlık taramasında bekar kadınların %97'sinin sünnetli olduğunu, %82'sinin de uygulamayı desteklediğini göstermiştir. FGM karşıtları, ülkeki kadınların değerler, normlar ve şiddet altında ezildiğini, kadın sünnetinin cinsiyet eşitsizliğinin, ataerkil güç ilişkilerinin artması demek olduğunu belirtmişlerdir.<sup>336</sup> 1997 yılında Mısır'daki nüfus ve sağlık taramasında evlenmemiş kadınların % 97'sine genital operasyon uygulaması yapıldığı, cehalet, muhafazakarlık, okuma-yazma sorunu ve yoksulluk nedeniyle bu uygulamanın devam ettiği saptanmıştır.<sup>337</sup>

#### **4.12.3. Mübarek Dönemi Kadın Dernekleri**

Bugün Mısır'ki tüm kadın örgütlerinin ortak noktası ulusçuluk ve sömürge karşıtlığıdır. Laik, liberal ve İslamcı kadınlar, emperyalizmin kültürel sömürüsüne karşı ortak karşıtlığı paylaşmakta, yoksulluk, cehalet ve eğitim sorunları ile yasalardaki eşitsizliklerle de mücadele etmektedirler. Kadın örgütlerinin hemen hepsinin merkezi Kahire'dedir. Çoğu, yabancı

<sup>335</sup> Ibid., s.167.

<sup>336</sup> Ibid., ss.167,161.

<sup>337</sup> <http://www.pogar.org/countries/gender.asp?cid=5>.



fonların desteğiyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Bazı kadın örgütleri yabancı fonların ve araştırmaların neo-emperyalist çıkarlara hizmet ettiği savıyla evrenselliği tartışmakta ve bu fonları reddetmektedir. Farklı siyasal çizgideki kadın örgütleri kimi faaliyetlerde ortak eylemler düzenleyebilmektedirler. Örneğin Solcu İlerici Kadınlar Birliği (İttihad Al-Nissa-i Al-Taquadummi-i) ve Arap Kadınlar İttifakı (Rabidat Al-Mar'a Al-Arabiyya) kadının gelirini artırma ve okuma-yazma faaliyetlerinde ortak çalışmalar yapmışlardır.<sup>338</sup> 1975 yılından sonra Mısır kadın örgütlerinin uluslararası çalışmalarının arttığı gözlenmektedir. 1990'larda kadın aktivizmi uluslararası bağlantılar ve yükselen medyanın ilgisiyle gelişme göstermiş ve kariyer için ideal bir ortam sunmuştur.

Arap Kadınları Dayanışma Derneği/AKDD (Jamiyya Taddamun lil-Mar'a at Arabiyya) 1982'de Arap kadınlarının kalkınması ve karşılaştıkları iç ve dış baskıya karşı dayanışma amacıyla Dr.Nawal El Saadawi başkanlığında 120 Arap kurucu üyeye Kahire'de kuruldu. 1985'te Uluslararası 3000 üyesiyle AKDD, Birleşmiş Milletlerce STK olarak tanındı. AKDD, Arap kadınlarının hakları ve özgürlükleri için savaşmak, baskı grupları oluşturmak, kadınları desteklemek ve bilinçlendirmek amacıyla uluslararası alanda eğitici ve bilgilendirici konferans ve seminerler düzenlemekte ve ayrıca bu konularda kitaplar yayınlamaktadır.<sup>339</sup> Üye sayısı 1980'lerde Medeni Kanun krizinde hızla artan dernek, kadınlara yeni haklar verildiğinde üye sayısında azalma meydana gelmiştir. Grubun yayın organı *Noon* 1989'da yayınlanmaya başladı. Farklı nesilden üyeleri olan grup, kendi içinde örtünme sorunu üzerinde tartışırken, kadının siyasi ve ekonomik rolü konularında hemfikir içerisindedirler.<sup>340</sup>

AKDD, cinsiyet meselesini tartışmaya açmış, uluslararası konferanslara katılmıştır. Siyasi vizyonu da olan örgüt, Arap kadınının toplumsal, ekonomik ve siyasi durumunu düzeltme çalışmalarının yanısıra, kadın haklarının emperyalizme siyonizme ve ekonomik sömürüye karşı güçlenmesi amacıyla da çalışmalar yapmaktadır. AKDD, 1985'te AKY'nın değişikliği düzeltilmesi kampanyalarına katıldı ve toplantılar düzenledi. Mısır'da kullanılan doğum kontrol yönteminin tehlikesini tartışmaya açtı ve bu konuda kadınlara kültürel seminerler düzenledi. 1991'de Mısır hükümetinin ve anti-feminist güçlerin hedefi haline gelen AKDD,

---

<sup>338</sup> Al-Ali, a.g.e., s.186.

<sup>339</sup> <http://www.awsa.net/index.htm>.

<sup>340</sup> Badran, "Gender Activism : Feminists and Islamists in Egypt", s.217.

El-Sadawi'nin otoriter yönetimiyle ve cinsiyet meselesindeki söylemleriyle topluma da yabancılaştı.<sup>341</sup>

I.Körfez Savaşı'na karşı duruşundan sonra siyasi ve dini grupların hedefi olan AKDD'nin, Mısır şubesi hükümetçe 1991'de kapatıldı. Grubun dergisi *Noon*'un yayını yasaklandı. 1994'te AKDD'nin Seattela, Washington ve San Fransisco şubeleri açıldı. AKDD, Amerikalı kadınlarla beraber Amerikan Hükümeti'nin, Dünya Bankası'nın, IMF'nin, GATT'ın ve diğer uluslararası kurumların politikalarına karşı dayanışmaya girdi. *Noon* Arapça ve İngilizce olarak tekrar yayınlanmaya başladı. 1995'te Pekin'deki Birleşmiş Milletler 4.Kadın Konferansı'nda AKDD, "Arap Kadınının Yeni Dünya Düzenine Direnişi" konulu seminer düzenlemiştir. Dernek, 1996'da Kahire'de çalışmalarına tekrar başlamıştır.<sup>342</sup>

1970 yılındaki öğrenci olaylarına katılan kadınların tarafından kurulan Yeni Kadınlar Grubu, (Al-Mar'a Al-Gedida) AKDD'nin kapatılmasından sonra uzlaşmacı söylemle Mısır'daki kadın mücadelesinin ön saflarında yer aldı. Grup, Mısır'da kadının ikincilliğine odaklanarak, feminist anlayışı yükseltmek amacıyla AKDD'ye bağlı Yeni Kadın Araştırma Merkezi (Al-Mar'a Al-Gedida Markaz Dirasat) adlı bir birim oluşturdu. Mısır'daki çalışma yasalarının nerdeyse Avrupa'dan daha modern olmasına karşın iş ilanlarının erkekler için olduğunu, kadınların sistematik olarak sistem dışında tutulmaya çalışıldığını ve kadının hem evde hem işte sömürüldüğünü öne süren grup, iş yerlerindeki cinsel tacizi de örtünmenin nedeni olarak göstermektedir. Yeni Kadın grubu kadına şiddet, evdeki baskı gibi sorunları yanısıra FGM gibi tabu konuları da tartışmaktadır. Kadınların haklarının farkındalıklarını artırmak, köktendinciliğe karşı mücadele etmek, kadın sağlığı, yoksulluk ve cahillik gibi konularda projeler üreterek, kadınlara yasal yardım danışmanlığı gibi çalışmalar yaptılar. Pekin Konferansı'ndan sonra kadın konularında farklı grupların da katılımıyla çalışma atölyeleri düzenlediler. Örneğin, atölye çalışmalarından birinin konusu sansür ve medyada kadın imajı oldu. İngiliz Konsey'inde(British Council) sunumu yapılan üç çalışmada kadına şiddetin medyadaki sunumu, Mısır mediasındaki sansayonel tecavüz hikayeleri anlatıldı. Çoğu aktiviste göre, bu olayların gösterilmesi kadına medya yoluyla tekrar tecavüz edilmesi anlamına geldiğinden, resmi denetim yerine kadınların kendilerinin medyayı izleme grupları

<sup>341</sup>Al-Ali, a.g.e., s.179.

<sup>342</sup><http://www.awsa.net/> <http://www.awsa.net/index.htm>.

oluşturmaları önerildi. Karşı-imağ ve söylemlerle toplumun fikrini ve davranışının değiştirilmeye çalışılması önerildi.<sup>343</sup>

Gruba bağılı merkez olarak kurulan Yeni Kadın Araştırma Merkezi (Markaz Dirasat Al-Mar'a Al-Gedida) 1984'te kurulmasına karşı Sosyal İşler Bakanlığı, güvenlik nedeniyle 2003 yılına kadar örgütü tanımadı. Kadın haklarını savunan örgüt, kadına şiddet, kadının sağılık hakları ve kadının toplumdaki imajı için kampanya ve atölye çalışmaları yapmaktadır. Grubun kurucuları 1994 Kahire Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda ve 1995 Pekin Dünya Kadın Forumu'nda önemli rol oynadı.<sup>344</sup> Üyeleri arasında, 1970'lerin öğrenci olaylarının aktivistleri olan eski nesil ve 20 ile 30'lu yaşlardaki yeni nesilden bireyler yer almaktadır. Grubun yeni nesli dine daha yakın gözükürken, yaşlı üyeler dine daha farklı yaklaşmaktadırlar. Bazı yaşlı üyeleri dinin yeniden yorumlanmasını desteklerken, diğerleri buna karşı çıkmakta.<sup>345</sup>

Yeni Kadın'ın kurucu üyeleri, kar amacı gütmeyen iletişim şirketini Appropriate Communications Techniques'i (ACT) taşra halkıyla iletişimi artırmak amacıyla 1992'de kurdu. ACT Yukarı Mısır'da sağılıkla ilgili bilgilendirme çalışmalarının yanısıra, işyerinde ve toplumda kadının yerini ilerletmek için çalışmalar da yapmaktadır. Hedef gruplar saptayarak, onlara cinsiyet meselesini deneysel çalışmalarla anlatmaya çalıştı. Kadınları kalkındırma atölye çalışmaları yaptılar. Her deneysel grup 6 günlük çalışmalarında, erkeklerle rolleri değiştiğinde neler hissettiklerini göstererek, cinsiyeti uygulamalarla anlatmaya çalıştı. Taşrada cinsiyet bilincini artırmak amacıyla konferanslar düzenlendi. Basın, radyo ve televizyonda yer alan kampanya ve eylemlerle ve ayrıca sinema, tiyatro ve yazın yoluyla hedef gruplara ulaşmaya çalıştılar.<sup>346</sup>

Arap Kadınlar İttifakı (Rabidat Al-Mar'a Al-Arabiyya) 1987'de Huda Badran başkanlığında liberal görüşlü gönüllülerce kuruldu. Kadının siyasi ve yasal haklarını iyileştirmek amacıyla güden grubun gündemini ünlü hukuçu, gazeteci ve diğer mesleklerden kadınlar oluşturdu. Mısır'da yaygın örgüt ağı bulunan grup, cinsiyet ve kadın hakları konularda kendilerine ortak bulma gibi çalışmalar yapmaktadır. Liberal çizgide olan Arap Kadınlar Dayanışma Birliği'nin çalışma konularını yoksulluk, kaynak dağılımındaki eşitsizlik, kapitalist sömürü, uygulanan

<sup>343</sup> Al-Ali, a.g.e., s.156.

<sup>344</sup> <http://www.wluml.org/english/newsfulltxt.shtml?cmd%5B157%5D=x-157-27198>.

<sup>345</sup> Al-Ali, a.g.e., s.147.

<sup>346</sup> Ibid., s.175.

liberal politikalar ve yapısal düzenlemeler oluşturmaktadır. Örgüt dar gelirli kadınlara yönelik “kadınları bilinçlendirme” seminerleri düzenleyerek, kadını geleneksel rolünden kurtarmak amacıyla gelir artırma çalışmaları yapmaktadır. Grup, gerçekleştirdiği çalışmalarında yabancı fonların desteğini de almaktadır.<sup>347</sup>

1987’de Kadını İlerletme ve Kalkındırma Derneği (Gama’at Nuhud Wa Tanmeyyat Al-Mar’a) kayıtlı özel gönüllü organizasyon olarak Mansh’at Nasr’da ofis açtı. Söz konusu dernek, kadına iş sahibi olabilmesi para kazanabilmesi için yardımcı olmaktadır. Gıda maddesi satma, dikiş dikme gibi işler için karar verme aşamasından başlayarak, borç verme ve işin kurulmasına kadarki aşamada yardımcı olan dernek, borcun geri ödenmesine de borçlu ile beraber karar vermektedir.<sup>348</sup> Kadının Statüsünü Yükseltme İletişim Grubu, 1988’de *Mısır’lı Kadının Yasal Hakları, Teori ve Pratik* başlıklı bir kitapçık yayınladı.<sup>349</sup>

El Nadim: El Nadim, Aida Seif El Dawla başkanlığında Ağustos 1993’te Kahire’de kuruldu. Örgüt şiddette maruz kalan Mısır kadınına (erkek ve çocuklara da) profesyonel psikiyatrist ve gönüllülerin desteğiyle tıbbi ve psikolojik destek vermektedir.<sup>350</sup>

Sosyalist Tagammu Partisi ile yakın ilişkide olan İlerici Kadınlar Birliği Derneği, (Ittihad Al-Nissa i Al-Taquadummi) yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizlik ve cehalet sorunlarıyla ilgilenmekte ve okuma-yazma eğitim çalışmaları yapmaktadır. En tanınmış eylemcisi Fethiye Al Assal aynı zamanda ünlü bir oyun yazarı ve Mısır Kadın Yazarlar Derneği’nin de başkanıdır. Saadawi, İlerici Kadınlar Derneği’nin Tagammu Partisi ile olan yakınlığını eleştirirken, Al-Assal buna karşın toplumun özgürleşmesinin kadın meselelerinden ayrı tutulamayacağını iddia etmiştir.<sup>351</sup>

Birlik Derneği (Ma’an), Al-Mar’a Al-Gedida’dan ayrılan siyasi görüşlü ve yabancı fonları reddeden bir grup tarafından 1991 yılında kuruldu. Marxist-feminist ve emperyalizm karşıtı örgüt olan Ma’an, kar amaçlı olmayan bağımsız örgüt olarak kayıtlıdır. Diğer grupların aksine, tartışmalara ve karar alma aşamalarına erkekleri de dahil ederek, Batı tipi feminizmden farklı bir anlayışa sahip olduğunu iddia etmektedir. Ataerkil cinsiyet ilişkilerinin

<sup>347</sup> Ibid., s.161.

<sup>348</sup> Ibid., s.162.

<sup>349</sup> [http://www.mediterraneas.org/article.php?id\\_article=178](http://www.mediterraneas.org/article.php?id_article=178).

<sup>350</sup> <http://www.time.com/time/europe/hero2004/dawla.html>.

<sup>351</sup> Al-Ali , a.g.e., s 179.

adaletsizliği, sınıf ve uluslararası kapitalist ilişkilere karşı çalışmalar yapmaktadır. Ma'an'ın üyeleri, kadın sorunlarını küçümseyen solcu erkekleri de eleştirmektedir. Toplantılarında sınıf ilişkileri, cinsiyet ilişkileri, dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam) kadın, cinsellik, aile gibi konular tartışılmaktadır. Üyelerinin çoğu orta sınıf mensubu olan ve fabrikalarda çalışan grup, araştırma ve bilinçlendirme çalışmalarının yanı sıra, sömürü ve direniş konularıyla ilgili dergi de çıkarmaktadır.<sup>352</sup>

Toprağın Kızı Cemiyeti (Jami'yat Bint al-Ard) Mansura'da, Delta bölgesinde ve kırsalda yaşıyan kızların ilerlemesi için çalışmalar yapmaktadır. Siyasi görüşü olmayan grup, hayırsever eğilimli çabalarla toplumsal değerler, bilinçlendirme seminerleri ve konferanslar düzenlemektedir. Derneğin üyeleri, kampanyalarla, ilanlarla ve dergi ve kitaplarla çalışmalarını halka ulaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca, ulusal ve uluslararası bağlantılarla çalışmalarını sürdürmektedir.<sup>353</sup>

Ulusal Kadın Komisyonu, kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi ve kadının topluma, siyasete ve ekonomiye katılımına destek amacıyla 1978 yılında kuruldu. 1994 yılında Bayan Mübarek başkanlığında yeniden yapılandı.<sup>354</sup> Başkan Hüsnü Mubarek otuz üyeli Ulusal Kadın Komisyonu'nu özellikle kadın-erkek eşitliği konusunda çalışmalar yapması için kurduğunda, hükümetin Batı yardımları için kadın haklarını desteklediği yönünde eleştirilere maruz kaldı.<sup>355</sup> 1994 yılından başlayarak 2 yıl arayla Ulusal Kadınlar Konferansı toplandı. 1999 yılında "Kadının Özgürleşmesinin 100.Yılı" konferansı düzenlendi. 2000 yılında başkana bağlı olarak Ulusal Kadın Vakfı kuruldu.<sup>356</sup>

#### **4.12.4. Mübarek Dönemi Dergileri**

Bugün Mısır dergi ve gazetelerinde çalışan kadınların hepsi Basın Sendikasına üyedirler. Ancak, kadın gazeteciler, hamilelikte ve çocuk bakımı döneminde işlerini bırakmaya zorlanmaktadırlar. Mısır Basın Sendikası 1941'de kurulduğunda 122 üyesinin 3'ünü kadınlar oluştururken, bugün 3500 kadın üyesi bulunmaktadır. Bu sayı, toplamın %25'ne tekabül etmektedir. Öte yandan, iki yılda bir belirlenen danışma meclisi üyelerinin, Amina El Said'in

<sup>352</sup> Al-Ali, a.g.e., ss. 173-175.

<sup>353</sup> Ibid., s.186.

<sup>354</sup> <http://weekly.ahram.org.eg/2000/467/feature.htm>.

<sup>355</sup> Al-Ali, a.g.e., s.187.

<sup>356</sup> [http://www.mediterraneas.org/article.php?id\\_article=141](http://www.mediterraneas.org/article.php?id_article=141).

1955'te bu meclise ilk katılımından sonra, 12 üyesinden biri hep kadın olmuştur. Medyada etkin ve yetkin kadın katılımına karşın, 3/4 ü erkeklerden oluşan sendikalar kendilerine yönetici olarak kadın başkan seçmemiştir.<sup>357</sup>

Bu dönemde faaliyet gösteren gruplar kendi dergi ve gazetelerini çıkardılar. Mısır'ın tanınmış basın grubu Al-Ahram 1989 yılında *Dünyanın Yarıısı* (Nisf El-Donya) dergisini yayınlamaya başladı. Hedef kitlesi çalışan Mısır'lı kadın olan derginin gündemini, genelde dini, siyasi ve kadın ilişkileri gibi konular ve toplumsal olaylar oluşturmaktadır.<sup>358</sup>

Toprağın Kızı (Jam'iyat Bint al-Ard) grubunun, aynı adı taşıyan dergisi, 1984'te yayımına başlandı. Dergide, çalışan kadına ayrımcılık, eve dön çağrısı, eğitim ve cehalet, kültürel değerler, siyasi katılım, kırsal bölge şartları içerisindeki kadın, aşırı dincilik, Kıpti-Müslüman ilişkileri gibi çeşitli konularda makale ve araştırmalar yayınlanmaktadır.<sup>359</sup>

Kahire'de yaşayan akademik ve profesyonel çalışan kadınlar, gerek medyanın öneminin bilincine varmaları gerekse, medyanın kadın eylemlerine sınırlı olan ilgisi karşısında 1993'te Arap Kadınları Basımevini kurdular. Bu tüm Arap dünyası kadınlarını yüreklendirdi. 1995'te I. Arap Kadınları Yayıncılık Konferansı düzenlendi.<sup>360</sup>

Yeni Kadın derneğinin, kendisiyle aynı adı taşıyan dergisi 1986'da yayına başladı. Dergi, önceleri deneyimlerini paylaşmak, kadının eğitimi sağlığı, çocuk bakımı, yasal yardım, gelir artırma gibi konularda yayınlar yaptı. Daha sonra her sayı, "kadın ve iş", "kadın ve medya", "kadın ve şiddet" gibi farklı konulara ayrıldı ve detaylı çalışmalar yayınlandı. Örneğin, 1993'te işlenen kadın ve medya sayısında günlük gazetelerin kadın ekleri incelenerek analiz ve öneriler yapıldı. Yeni kadın grubu, toplumdan gelen tepkiler karşısında grubun ilerici ve demokratik bir feminist grubu olduğunu, Arap ve Mısır kadınının ikincilliğine karşı çıktıklarını, kadın-erkek eşitliğine inandıklarını, kadına çalışma hakkı, eşit ücret gibi hakları savunduğunu ve kadın hakları için mücadele eden bir dernek olduklarını anlatan bir mektup yayınladılar.<sup>361</sup>

<sup>357</sup> <http://www.ayamm.org/english/Conference%202002%20e%202.htm>.

<sup>358</sup> <http://www.ayamm.org/english/Conference%202002%20e%202.htm>.

<sup>359</sup> Al-Ali, a.g.e., s.176.

<sup>360</sup> Ibid, s.177.

<sup>361</sup> Ibid, s.218.

#### 4.13. Devlet Yönetiminde ve Siyasette Kadın

Mısır kadınına 1956 yılında tüm siyasi ve vatandaşlık hakları tanınmasına karşın ekonomik ve toplumsal az gelişmişliği devam etmekte, karar alma sürecindeki kadının katılımı henüz istenen seviyede bulunmamaktadır. Bunun en güzel kanıtı parlamentodaki kadın milletvekillerinin sayısındaki düşük orandır. 1919-1952 yılları arasındaki ulusçu hareket döneminde eğitilmiş orta ve üst sınıf kadın siyasete katılmış ancak, karar alma sürecine yani parlamentoya dahil edilmemişlerdir. 1952'de başlayan kadınların yönetim ve siyasi katılımını destekleyen Nasır döneminde 1957'de Rawya' Atiya Arap dünyasındaki ilk kadın parlamenter olmuştur. 1976 yılında Enver Sedat zamanındaki çok partili sistemde kadının siyasi katılımı azalmıştır. 1979'da ise, Başkan Sedat'ın Kadın Kotası kararnamesiyle parlamentoda kadına 30 sandalye hakkı verilirken, yerel yönetim meclislerinde ise %10 ile %20 arası sandalye kadınlara ayrılmıştır. Kadınlar parti listesinden veya bağımsız olarak aday olabilmektedir. 1987 yılında kadın için kota sisteminin yürürlükten kaldırılmasıyla parlamentodaki kadın sayısı 30'dan 18'e düşmüştür. (14'ü seçilmiş, 4'ü atanmış) 1990'de bu sayı 10'a (7'si seçilmiş 3'ü atanmış) 1995'te ise bu sayı 5'e düşmüştür. Kayıtlı kadın seçmen sayısı ise katılıma ters orantılı olarak 1986'da 3.6 milyondan 2000'de 8.8 milyona yükselmiştir. Bu rakam toplam seçmen sayısının %35'ini oluşturmaktadır.<sup>362</sup> Ekim 2000 yılında gerçekleştirilen seçimlerinde, toplamda parlamentonun sadece %2.4 (11 kadın milletvekili) kadınlardan oluşmaktaydı. 2002'de düzenlenen yerel seçimlerde ise, kadınlar yerel meclislerde 774 sandalye kazandılar. Bunların 750'si Milli Demokrat Partisi'nden seçildi.<sup>363</sup> Bugünkü kabinede Dışişleri Bakanı (Fayza Abo El-Naga) ve İnsan Kaynakları ve Göç'ten sorumlu Bakan (Aesha Abdel Hadi Abdel Ghani) kadındır.<sup>364</sup>

<sup>362</sup> <http://www.ecwregypt.org/English/researches/2004/politicalrights.htm>.

<sup>363</sup> <http://www.pogar.org/countries/gender.asp?cid=5#top>.

<sup>364</sup> [http://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet\\_of\\_Egypt.PPP](http://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet_of_Egypt.PPP)

## SONUÇ

Eğitimli üst ve üst-orta sınıf kadını hariç tutulduğunda, İran kadınının yaşamı dini ritüeller ve geleneklerce yönlendirilmekte ve bu kadınlar ataerkil toplumsal kurallar yoluyla ezilmektedir. İran'da kadınlarından özgürleşme talepleri 1850'lerde Babist Qurrat ul-Ayn'la başladı. Ancak toplumsal ve hükümet baskılarıyla sonlandırılan hareketten sonra kadınlar İran toplumunda eviçi rollerine geri döndüler. İran yoksul kadınlarının ülkedeki pahalılığı ve artan vergileri protesto etmeleriyle kadınlar sokağa çıkışı Babist hareketten kırk yıl sonra, 1890'larda gerçekleşti. Daha sonra üst sınıf kadınların, ulusçu ve entelektüel erkeklerin özgürlükçü yeni Anayasa talep eden ve sömürge karşıtı ulusçu eylemlerine katılımıyla İran kadınının görünürlüğü başladı. 1906'da ilan edilen yeni anayasanın kadınlara bekledikleri hakları vermemesi üzerine kadınlar feminist eylem ve taleplere yöneldiler. Daha sonra Baba Şah dönemiyle başlayan kadınların yasalar önünde hak kazanımları oğul Muhammet Rıza Şah döneminde artarak sürdü. Kadınlar yasalar önünde özgürleşmeye başladılar. Ancak Pehlevi döneminde kadınlar, özgür ve demokratik örgütlenme hakkına sahip olamadılar. 1970'lerde başlayan yeni kapitalist dönem, çarpık sanayileşme gelir dağılımındaki eşitsizliği artırdı. Sanayileşmeyle artan gelirin toplumun tüm kesitlerine eşit dağılımı sağlanamadı, gelir dağılımındaki büyük eşitsizlik toplumun her sınıfından Şah'ın baskıcı yönetimine karşı tepkilere neden oldu. Sanayiinin gelişmesiyle kırdan kente göç yaşayan ailelerin kadınları, üretimin erkek işçi tercihi nedeniyle köydeki üreticilik niteliğini yitirdi. Ayrıca köydeki yakın akraba ve komşuluk ilişkilerinden de uzaklaşan kadın dönem kadınının izole olmasıyla yabancılaşma duygusu başladı. Eski dönemlerden itibaren etkin olan din olgusu kadınların bu dönemdeki yabancılaşmalarından yararlanarak onları İslamcı hareketin merkezine oturttu. İslamcılarının popülist emperyalizm karşıtı söylemleri Şah'ın baskıcı yönetimine ve emperyalist güç yanlısı politikalarına tepki duyan aydınlanmacı, laik kadınları da harekete kattı. Ve kadınlar İslam Devrimin başarılmasındaki en önemli öge oldular. Ancak İslami yönetimin yasakları ilan edildiğinde devrimi destekleyen kadınlar kaderlerine razı olmadılar. Laik ve İslamcı kadınlar yönetime ve yasaklara direniş hareketleri başlattılar. Irak savaşı nedeniyle kadınlar artan emek ihtiyacını karşılamak üzere terk etmeye zorlandıkları işlerine ve hukuk gibi ayrıcalıklı mesleklerine geri döndüler. Kadınların direnişiyle gelen talepler kısmen karşılsa da İran'da kadınının izolasyonu bitmemiştir. Yönetimin kadınlara baskısı ve kadınların baskılara direnişleri ve hak arayışları bugün de devam etmektedir. Günümüz İslamcı feministleri cinsiyet meselesini gündeme getirmiş, ev kadınına evde yaptığı işlerin



bedelini almalarını sağlayan ojrta ol mesaj yarasını çıkartmayı başarmışlardır. İslamcı feministlerin talepleri cinsiyetçi eşitlik, çalışma hakları gibi taleplerle devam etmektedir. 1980'lerde İran'ı terk eden veya terk etmek zorunda kalan diaspora kadınları da laik bakış açısıyla karşıt eylemlerini yurt dışından sürdürmektedirler. Örneğin İranlı ğrenciler için fon kuran eski bakan Mahnaz Afkhami Avrupa ve Amerika'da verdiği konferanlarla ve yazdığı kitaplarla İran kadınının kötü durumuna dikkat çekmeye çalışmaktadır.

Napolyon'un 3 yıllık Mısır sömürge döneminde Fransızlarla iletişime geçmeleri, elit Mısır'lı kadınların sosyal ilişkilerde erkeklerinden beklentilerini arttırmasıyla kadınların talepleri başladı. Ancak st sınıf kadınlardan gelen ve toplumsal özgürleşme gibi kaygılar taşımayan bu talepler toplumun geneline yansımadı. Kavalalı döneminde geçekleştirilen eğitim ve kadını kalkındırma çabaları diğer Osmanlı Yneticilerince srdrlmştr. Mısır'da geek anlamda kadın hareketi olarak niteleyebileceğimiz kadın eylemleri ülkede gelişen 1919 ulusçu harekete kadınların katılımıyla geekleşmiştir. st sınıf kadınlarla başlayan katılım daha sonra alt ve orta sınıf kadınların da katılımıyla yoğunluk kazanmıştır. Bu harekete katılan kadınlardan oluşan grubun geek anlamda kadın rgtlenmesi Huda Sharawi ile başlamıştır. Wafd Partinin de ideası olan 'pan-arabist toplum' düşüncesiyle, Mısır kadınlarının diğer arap ülke kadınlarıyla dayanışmaları da Sharawi liderliğinde dernekleştirmiştir. 1939 Arap Feminist Birliğinin kuruluşu geekleşmiştir. Bu dönem ulusçu hareketlerine müslüman kadınlarının yanısıra ulus bilincine sahip olan kıpti kadınlar da katılmıştır. Mısır'da sömürge sonrası Nasır ulusçu, blgeci pan-arabist dönemi Nasır siyaseti "Al Watan Lil Gamiyyah Wa Al-Din lil Allah" "Ulus Herkes İçin Allah Din İçin" sloganıyla dine bakılmaksızın ulusçu yönetimi kadına yönelik radikal yasal iyileştirmelere karşın baskıcı yöntem izledi. Nasır ulusuluğunda kadın, modernleşmenin ve ulusal gelişmenin ögesi oldu. Ancak, ailede cins eşitliği sağlayan yasal haklar tanınmasına karşın, kendi gündemlerini ifade eden kadın örgütlenmesine izin verilmedi. Sömürge sonrası devlette ulusçu parametre, kültür emperyalizmine direniş varolan cins ilişkileriyle eşitlendi. Doria Shafik'in kurduğu dernek Bint el-Nil'in orta ve alt sınıf kadının statusnn iyileştirilmesi çabaları topluma ulaşamadı. Sedat döneminde ise dış sömürgenin devam eden yeni şekli olan özelleştirmeler, çarpık sanayileşme, üretimdeki çarpıklıklar montaj sanayii IMF ve Dünya Bankası borçlanma politikası zaten rüştünü ispat edememiş olan kadın hareketini kesintiye uğratmıştır. Bu dönemin toplumsal hareketliliği ğrenci hareketi olarak öne çıkmaktadır. Yeni zelleştirmeci

açık kapı politikalarından toplumun üst kesimi yararlanıp Batılılaşma sürecine girerken alt ve orta sınıf giderek yoksullaştı. Bu yoksullaşma sürecinde yaşanan iç ve dış göçlerden en fazla kadınlar etkilendiler. Yaşanan toplumsal dönüşümden geleneksel akraba ve komşuluk ilişkileri de olumsuz etkilenen kadınlar toplumsal yabancılaşma sürecine girdiler. Yabancılaşma yaşayan bu kadınlar Sedatın manipülasyonu ve geleneksel bağlılıkları nedeniyle İslama yönelerek kendilerini topluma ve gelişmelere kapatmayı çözüm gibi gördüler. Sedat döneminden sonra başlayan Mübarek döneminde de yabancıların(Avrupa ve Amerika) yeni sömürge düzeni artarak devam etti. Artan tüketim baskısı ve toplumsal yabancılaşma nedeniyle toplumdaki önceki dönemin ulusalcılık düşüncesinin yanısıra yerellik Batı karşıtlığının simgesi oldu. Böylece toplumda Batı ve Batılılarla beraber batılılaşmış üst ve orta sınıfa da oluşan tepki ülkede gruplaşmalara neden oldu.

Franz Fanon'un ulusçuluk anlayışını şovenizme dönüşebileceği gerekçesiyle, zararlı gören önermesine göre "Ulusçu anlayış şovenist ve yabancı düşmanlığı sonuçları doğurabilmesi olasılığı taşıdığından tehlikelidir. Ona göre milliyetçi bağımsızlık toplumsal bilincin dönüşümünü getirmediği sürece katı yönetimi ile eski adaletsizlikle bağlı kalacak, yeni hiyerarşi ve baskı sistemi oluşturacaktır ve ulusçu burjuva sınıfı oluşturacaktır."<sup>365</sup> Mısır ve İran toplumlarının sömürge sonrası yönetimlerine baktığımızda Mısır 1923 ve İran 1919 anayasal hükümetleri Fanon'un önermesini doğrular nitelikte baskıcı yönetimler kurmuştur. İki ülkede de özellikle İran'da yürütmedeki bozukluklar ve düzensizlikler yönetim baskısını ve toplumsal çelişkileri beraberinde getirmiştir. Bu dönemin baskıcı yönetimleri ile merkezileşen cinsiyetçi güç karşısında kadınlar otoritenin izin verdiği kadar örgürleşebilmişlerdir. Bu da geleneksel ataerkilliğin süreliliğine neden olmuştur. Daha sonraki Nasır ve Rıza Pehlevi dönemlerinde ise kadın modernliğin simgesi kültürün gelecek nesillere taşıyıcısı olarak görülmüştür. Bence kadının gelişmesi ve özgürleşmesinin ilk nedeni eğimdir. Muhammed Rıza Şah bütçenin %21'i gibi önemli kısmını eğitime ayırarak ülke insanının özellikle kadının kalkınması yönünde önemli çabaları olmuştur. Ancak her iki ülkede de kadın örgütlenmeleri baskı altına alınmış, özgür örgütlenmelere izin verilmemiştir.

Crawford ve Unger *Feminist Psikoloji* adlı kitaplarına göre "ataerkil sistemle merkez ülkelerin birikim sistemi, sınırsız kâr ve güç mantığı kapitalizm yada devlet sosyalizmi ile

---

<sup>365</sup> Moghissi, *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, s.33

eklemlenerek, bu ülkelerin, üçüncü dünya ülkelerine baskıcı ve askeri oluşumlara dönüşmektedir. Çok uluslu şirketlerin karlılığına önemli unsuru sağlayan üçüncü dünyanın ev kadınları sömürüye en açık kesimi oluşturmaktadırlar.”<sup>366</sup> Mısır ve İran’da bu önermenin doğrulandığı dönem ise 1970’lerde başlayan sanayileşme dönemidir. Her iki ülkede 1970’lerde başlayan sanayileşme ile alt ve alt-orta sınıf kadınların geleneksel ikincilliğine sanayileşmenin neden olduğu zorluklar ve yaşam koşullarındaki kötüleşme eklenince kadınların izolasyon dönemleri başlamıştır. Bu dönemde devlet yönetiminin de manipülasyonu ile kadınlar kendilerine kucak açan dini akımlara destek vermişlerdir. Bu İran’da İslamcı iktidarın yönetime gelmesine neden olurken Mısır bu noktada farklılaşmıştır.

Bugün İran Yönetiminin ve bölge ülkelerinin politik islamcılarının fenomeni olan örtünme meselesi ise dini olmaktan çok bölgedeki geleneksel uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha öne de belirttiğim gibi Nikki Keddie laikliğin Hıristiyanlığın doğasında olduğu fikrine karşı çıkmakta ve laikliğin Avrupa’daki üstünlüğünü aydınlanmacı felsefecilere ve yöneticilere bağlamaktadır. Yine daha önce gördüğümüz gibi bölgedeki kadının örtünme konusunu Germaine Tillon araştırmış ve bunun dinsel değil yöresel-geleneksel olgu olduğu saptamasını yapmıştır. Juan R.I. Cole ise *Ortadoğu’da Sömürgecilik ve Devrim* kitabında örtünmenin izini sürmüş ve diğer modalar gibi tarihi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Cole’a göre; “örtünme geleneği Asur, Babil’de görülmemekte, Bizans ve Avrupa Hıristiyan kadınlarında ise görülmektedir. İran Zoroastrian, Sasani üst sınıfı kadınlar ise örtüyü süsü eşyası gibi kullanıp, onu onur koruma aracı olarak görmüşlerdir. İslam öncesi Araplarda çok sıcak iklim nedeniyle pagan kadınları açık-saçık giyinirken ‘Kur’anda çeneden aşağısının kapatılmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Ancak Kuran’da saç, baş veya yüzün örtülmesini söyleyen hiç ayet bulunmamakta ve pek çok Müslüman peçenin Peygamberin söylemi olduğuna inanmaktadır. Çağdaş akademik bakış, Kur’anın sözlü kaynakların Peygamber’den 200 yıl sonra toplanması ile yazıya geçtiğini, örtünmenin ise Abbasi halk uygulamasının yansıması olduğuna işaret eder. Örtünme kentli orta sınıf kadınının bireyselleşmenin ifadesi, alt-orta sınıf kadınının sınıf atlama kaygısı olması nedeniyle fenomenleşmiştir tezini iddia etti.”<sup>367</sup>

---

<sup>366</sup> Women and gender : a feminist psychology / Rhoda Unger, Mary Crawford.  
(New York : McGraw-Hill, 1996), s.95.

<sup>367</sup> Juan R.I. Cole, *Colonialism and Revolution in the Middle East: social and cultural origins of Egypt's 'Urabi movement*, (Princeton, N.J. : Princeton University Press, 1993),s.23

Endüstrileşmeyle işçi sınıfı büyüdü, ancak hantal bürokrasi ve verimsiz endüstriyle ekonomik büyüme yavaş kaldı. Bu endüstrileşme sürecinde İran, Irak, Mısır gibi Ortadoğu toplumları, kimliklerde transformasyon geçirdiler. Hızlı ve çarpık büyüyen kapitalist sistem kadını etkilemiştir. İki ülkenin örtünen kesiminin ortak görüşleri, eğitilmiş çalışan kadınlara karışık cinsli ofislerde dokunulmazlık kazandırdığı, muhafazakarlarca göre toplumsal ahlakı koruduğu ve kültürel yerelliğin-sahiliğin simgesi olduğu yönündedir. Ve örtünme, onu reddeden-küçümseyen Batılılar ve batılılaşan İran ve Mısır toplumuna karşı yerellik kavramını benimseyen toplumun alt ve orta sınıfını fenomeni olmuştur.

Bugün Mısır ve İran kadınına baktığımızda Mısır kadını İran kadınından daha iyi durumdadır. Bence bunda Dünya medeniyetinin temeli olan antik Mısır geleneğinin günümüze kalıntılarının yanısıra Osmanlı yayılcılığının Avrupa yayılcılığından farklılaşarak Mısırda gerçekleştirdiği kalıcı reformlarının etkisi önemlidir. Tarihsel olarak kıyasladığımızda Mısır'da Kavalalının gerçekleştirdiği sağlık reformu 1830'larda karşı İran'dan İran'da 1960'larda gerçekleştirilmiştir. Bu 130 yıllık fark Mısır kadınında çağdaşlaşma yönünde etkin olmuştur. Dünya'daki en önemli hareket olan Müslüman Kardeşler hareketinin Mısır'da çıkmış olmasına karşı radikal İslamcılar yönetimi ele geçirememiştir. Her iki ülkede de 1950'ler yönetimi baskıcı yöntemler izlemesine Mısır'da halkın çoğunluğu yenileşmeleri kabulde İran'dan farklılaşmıştır. İran'daki şimdiki şartlar tek gecelik sonuç değil İslamcı canlanma İran tarihinde gördüğümüz gibi her zaman ağırlığı olan din ve din adamlarının yönetime ve sömürgeye tepkiyle popülerleşmesi. Kadın her iki dönemde hem politikadan dışlandılar hem de kadınlar politikanın merkezine oturdu.

Her iki ülkede gerçek anlamda sanayileşme yaşamadığı kapitalist kalkınmayı başaramadığı için, kadının toplumsal kaynaklara ulaşımını engelleyen ataerkil toplumsal ve ekonomik yapılar da gözönüne alındığında kadının serbestleşmesi sağlanamamıştır. İşçi sınıfı, kadınların iş yaşamına katılması gibi olaylarda kısıtlanmıştır dolayısıyla kadınların özgürleşmesi Simone de Beauvoir'ın savunduğu gibi kadınlarla değil erkeklerin desteği ile ve bu erkeklerin istediği oranda gerçekleşmiştir.

## KAYNAKÇA

“A Brief History of Women’s Movements in Iran 1850-2000”,  
[http://www.bodazey.com/womens\\_movement.html](http://www.bodazey.com/womens_movement.html)

Abu-Lughod, Lila. 2001. “The Marriage of Feminism and Islamism in Egypt: Selective Repudiation as a Dynamic of Postcolonial Cultural Politics”, Der: Lila Abu-Lughod, *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*, Derleme (New Jersey: Princeton University Press).

Afhsar, Haleh. 1998. *Women and Empowerment Illustration the Third World* (London: Mac Millian Press).

\_\_\_\_\_. 1998. C Der. Haleh Afhsar, *Women and Empowerment Illustration the Third World* (London: Mac Millian Press).

\_\_\_\_\_. 1996. *Women and Politics in the Third World* (London: Routledge).

Afkhami, Mahnaz ve Erika Freidell. 1994. *In The Eye of The Storm-Women in Post-Revolutionary Iran*, (New York: IB Tauris & Co.Ltd.).

Al-Ali, Nadjie. 2000. *Secularism, Gender and the State in the Middle East : The Egyptian Women's Movement* (Cambridge: Cambridge University Press).

Amin, Camron Michael. “Importing ‘Beauty Culture’ into Iran in the 1920s and 1930s: Mass Marketing Individualism in an Age of Anti-Imperialist Sacrifice”,  
<http://www.cssaame.ilstu.edu/issues/24-1/amin.pdf>

Arab Women’s Solidarity Association, <http://www.awsa.net/> <http://www.awsa.net/index.htm>.

“Babism”, <http://i-cias.com/cgi-bin/eo-direct.pl?babism.htm>.

Badran, Margot. 1999. “Feminism in a Nationalist Century”,  
<http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>

\_\_\_\_\_. 1995. “Gender and the Making of Modern Egypt”, *Feminists, Islam, and Nation* [e-book], (New Jersey: Princeton University Press),  
<http://site.ebrary.com/lib/bilgi/Doc?id=10035832&ppg=47>.

\_\_\_\_\_. 1994. “Gender Activism : Feminists and Islamists in Egypt”, Der. Valentine Moghadam, *Identity Politics and Women: Cultural Reassertions and Feminisms in International Perspective* (Boulder: Westview Press).

“54 Baha’is Arrested in Iran”, <http://news.bahai.org/story/450>

Baron, Beth. 2005. *Egypt As a Woman: Nationalists, Gender, and Politics*, (New Jersey: University of California Press).

Crawford Mary ve Rhoda Unger. 2000. *Women and Gender : A Feminist Psychology* (Boston: McGraw-Hill)

Dabbous, Sonia Aly. "Women in the Media Past-Present-& Future: A Case Study of Egypt", Regional Conference on Arab Women Journalists adlı konferansta sunulan tebliğ, 24-27 Ekim 2002, <http://www.ayamm.org/english/Conference%202002%20e%202.htm>.

Demircioğlu, Mağdule. "Ayrımcılık ve Sakatlık Olgusu", <http://www.cagridogan.com/ayrimcilik.htm>.

El Guindi, Fadwa. 2005. "Gendered Resistance, Feminist Veiling, Islamic Feminism", *The Ahfad Journal*, Sayı: 22.

Ergün, Mustafa. "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme" <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm>.

Esfandiari, Haleh. 1994. "The Majles and Women's Issues in the Islamic Republic of Iran", Der: Mahnaz Afkhami ve Erika Friedl, *In the Eye of the Storm* (London: I.B. Tauris).

Freidell, Erika. 1994. "Notes From the Village: On the Ethnographic Construction", Der: Fatma Müge Göçek ve Shiva Balaghi, *Reconstructing Gender in the Middle East: Tradition, Identity, and Power* (New York: Columbia University Press).

Giddens, Anthony. 1999. *Sosyoloji* (İstanbul: Ayraç Yayınları).

Guenana, Nemat ve Nadia Wassef, "Unfulfilled Promises-Women's Rights", [http://www.popcouncil.org/pdfs/unfulfilled\\_promises.pdf](http://www.popcouncil.org/pdfs/unfulfilled_promises.pdf).

Hannam, June. 1993. *Women, History and Protest* (Houndmills: Macmillan).

Homa, Hoodfar. "The Women's Movement in Iran: Women at the Crossroads of Secularization and Islamization", <http://www.wluml.org/english/pubs/pdf/misc/women-movement-iran-eng.pdf>.

Inda, Jonathan Xavier ve Renato Rosaldo. 2001. *The Anthropology of Globalization : A Reader* (London : Blackwell Publishers).

"Iranian Shi'ite Back Talk: Tightrope Acts Over Common Moral Ground", [http://humanities.uchicago.edu/orgs/cgs/GSSW%20Papers/Bucar%20Paper.htm#\\_ftnref106](http://humanities.uchicago.edu/orgs/cgs/GSSW%20Papers/Bucar%20Paper.htm#_ftnref106).

Jansen, Willy. 2005 . "Visions of Mary in the Middle East: Gender and the Power of a Symbol", Der: Inger Marie Okkenhaug ve Ingvild Flakerud, *Gender, Religion and Change in the Middle East: Two Hundred Years of History* (New York : Oxford.Berg).

Jayavardana, Kumari. 1986. *Feminism and Nationalizm in the Third WorLd* (London: Zed Books).

- Khaled, Fahmy. 1998. "Women, Medicine, and Power in Nineteenth-Century Egypt", Der, Lila Abu-Lughod, *Remaking Women : Feminism and Modernity in the Middle East* (New Jersey: Princeton University Press).
- Mernissi, Fatima. 1991. *The Veil and The Male Elite: A Feminist Interpretation of Women's Rights in Islam* (Addison: Wesley Pub.Co.).
- Michell, Andree. 1990. *Feminizm* (İstanbul: İletişim Yayınları).
- Mir-Hosseini, Ziba. 1999. *Islam and Gender: The Religious Debate in Contemporary Iran*, (New Jersey: Princeton University Press).
- Moghadam, Valentine M. 1994. *Gender and National Identity : Women and Politics in Muslim Societies*, (New Jersey: Zed Boks).
- Moghissi, Haideh. 1999. *Feminism and Islamic Fundamentalism: The Limits of Postmodern Analysis*, (London: Zed Books,).
- \_\_\_\_\_. 1996. *Populism and Feminism in Iran: Women's Struggle in a Male-Defined Revolutionary Movement*, (New York: St. Martin's Press).
- Mohanty, Chandia Talpade, Ann Russo ve Lourdes Torres. 1991. *Third World Women and the Politics of Feminism* (Bloomington, Indiana University Press).
- Najmabadi, Afsaneh. 1998. "Crafting an Educated housewife in Iran", Der: Lila Abu-Lughod, *Remaking Women-Feminism Modernity in the Middle East* (New Jersey, Princeton University Press).
- Namazi, M. Baquer. "Iranian NGOs: Situation Analysis", <http://www.iranngos.org/Sitauation%20Analysis.htm>.
- Nikki, Keddie. "Women in Iran Since 1979", [http://www.iranchamber.com/podium/society/010920\\_women\\_iran\\_since\\_1979.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/010920_women_iran_since_1979.php).
- Ringer, Monica. "Rethinking Religion: Progress and Morality in the Early Twentieth Century Iranian Women's Press", <http://cssaame.com/issues/24/ringer.pdf>.
- Robinson, Victoria ve Diane Richardson. 1997. *Introducing Women's Studies-Feminist Theory and Practice* (London: Macmillan).
- Saad, Eddin Ibrahim, Huwaida Adly ve Dina Shehata. "Civil Society and Governance in Egypt", <http://nt1.ids.ac.uk/ids/civsoc/docs/Egypt.doc>.
- Schayegh, Cyrus. "Modeling Marriage: Family Magazines in Iran", <http://www.badjens.com/marriage.html>
- Singerman, Diane. 1994. "Where Has All Power Gone? Women and Politics in Popular Quarters of Cairo", Der, Fatma Müge Göçek ve Shiva Balaghi, *Reconstructing Gender in the Middle East: Tradition, Identity, and Power* (New York: Columbia University Press).

Stowasser, Barbara Freyer. 1994. *Women In Qur'an Traditions, And Interpretation* (New York, Oxford University Press).

Sullivan, Denis Joseph ve Sana Abed-Kotob. 1999. *Islam in Contemporary Egypt: Civil Society vs. the State* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner).

Tohidi, Nayereh. 1994. "Modernity, Islamization, and Women in Iran", Der: Moghadam, Valentine M., *Gender and National Identity : Women and Politics in Muslim Societies* (London: Oxford University Press).

\_\_\_\_\_. 1991. "Gender and Islamic Fundamentalism: Feminist Politics in Iran." Der: C. T. Mohanty, A. Russo and Torres, *Third World Women and the Politics of Feminism* (Bloomington: Indiana University Press).

"Women and Change", The *Ahfad* Journal, <http://www-rcf.usc.edu/~elguindi/Al-Ahfad.pdf>.

"Women, Islam & Equality", [http://www.iran-e-azad.org/english/book\\_on\\_women/wi&e.pdf](http://www.iran-e-azad.org/english/book_on_women/wi&e.pdf).

Woodsmall, Ruth Frances. 1960. *Women and the New East* (Washington : Middle East Institute Press).

Zulficar, Mona. "The Political Rights of Women in Egypt", <http://www.ecwregypt.org/English/researches/2004/politicalrights.htm>.

### **Web Sayfaları**

[http://hdr.undp.org/reports/global/2003/indicator/cty\\_f\\_EGY.html](http://hdr.undp.org/reports/global/2003/indicator/cty_f_EGY.html).

<http://samiramohyeddin.blogspot.com/2005/05/in-memory-of-farakhroo-parsa.html>.

[http://www.daneshjoo.org/article/publish/article\\_1998.shtml](http://www.daneshjoo.org/article/publish/article_1998.shtml).

[http://digital.library.upenn.edu/women/\\_generate/ARAB.html](http://digital.library.upenn.edu/women/_generate/ARAB.html).

<http://www.encyclopedia.com/html/Z/ZaghlulP1.asp>.

<http://www.famousmuslims.com/Gamal%20Abdul%20Nasser.htm>.

<http://www.geocities.com/yesilanarsi/ataerkillik.htm>.

<http://www.geocities.com/Athens/Aegean/8821/news.html>.

<http://www.icel.org/library/Muslim%2520Women.pdf+Zabane+Zanan&hl=tr&gl=tr&ct=clnk&cd=18>

<http://www.iisg.nl/collections/dowlatabadi.html>.

<http://www.iiav.nl/eazines/email/AIRaida/2003/No100.pdf>.

[http://www.iranchamber.com/personalities/sdowlatabadi/sediqeh\\_dowlatabadi.php](http://www.iranchamber.com/personalities/sdowlatabadi/sediqeh_dowlatabadi.php)

[http://www.iranchamber.com/history/tudeh/tudeh\\_party01.php](http://www.iranchamber.com/history/tudeh/tudeh_party01.php).

[http://www.iranchamber.com/podium/society/041115\\_women\\_prepost\\_revolutionary\\_iran1.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/041115_women_prepost_revolutionary_iran1.php).

[http://www.iranchamber.com/podium/society/010920\\_women\\_iran\\_since\\_1979.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/010920_women_iran_since_1979.php)

<http://www.iranian.com/Gheytanchi/2004/November/Women/index.html>.



[http://www.iran-e-azad.org/english/book\\_on\\_women/wi&e.pdf](http://www.iran-e-azad.org/english/book_on_women/wi&e.pdf)  
<http://www.iranian.com/History/2000/March/Women/index3.html>  
<http://www.iranonline.com/History/women-history/3.html>  
[http://www.iranian.ws/iran\\_news/publish/printer\\_6592.shtml](http://www.iranian.ws/iran_news/publish/printer_6592.shtml)  
<http://www.womeniniran.org/archives/EH/000937.html>  
<http://www.womeniniran.org/english/1382en/no-03/history=no-03.htm>  
<http://www.letusreason.org/Bahai3.htm>  
[http://www.mediterraneas.org/article.php3?id\\_article=141](http://www.mediterraneas.org/article.php3?id_article=141)  
[http://www.mediterraneas.org/article.php3?id\\_article=178](http://www.mediterraneas.org/article.php3?id_article=178)  
<http://www.muslimphilosophy.com/hmp/chp77>  
<http://www.nawalsaadawi.net/bio.htm>  
[http://www.nmhschool.org/tthornton/sayyid\\_abu.htm](http://www.nmhschool.org/tthornton/sayyid_abu.htm)  
[http://www.nmhschool.org/tthornton/mehistorydatabase/egyptian\\_revolution.htm](http://www.nmhschool.org/tthornton/mehistorydatabase/egyptian_revolution.htm)  
<http://www.pinn.net/~sunshine/whm2001/huda2.html>  
<http://www.pitaconsultants.com/fgm/fgm.html>  
<http://www.pogar.org/countries/gender.asp?cid=5>  
<http://reference.allrefer.com/country-guide-study/egypt/egypt56.html>  
<http://www.rcf.usc.edu/~elguindi/Al-Ahfad.pdf>  
<http://www.salamiran.org/Women/Organisations/awsa.html>  
<http://www.ses.org.tr/kadinlar/k78.htm>  
<http://www.sis.gov.eg/npd/1.htm>  
<http://www.sis.gov.eg/calendar/html/cl121297.htm>  
<http://www.sis.gov.eg/women/history/html/modern.htm>  
<http://www.sis.gov.eg/women/nology/html/nology.htm>  
<http://site.ebrary.com/lib/bilgi/Doc?id=10082407&ppg=219>  
[http://www.tvs.se/womensvoice/condition\\_culture.html](http://www.tvs.se/womensvoice/condition_culture.html)  
<http://www.unifem.org/jo/hdocs/mainform.asp?p=readNews&key=14>  
<http://www.womenalliance.com/history.html>  
[http://takhost.com/Cansel/echoiran.com/www/News/breaking\\_news17.htm](http://takhost.com/Cansel/echoiran.com/www/News/breaking_news17.htm)İRAN.  
<http://www.tapesh.com/forum/showpost.php?p=35954&postcount=36>  
<http://www.time.com/time/europe/hero2004/dawla.html>  
[http://www.tvs.se/womensvoice/condition\\_culture.htm](http://www.tvs.se/womensvoice/condition_culture.htm)  
[http://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet\\_of\\_Egypt](http://en.wikipedia.org/wiki/Cabinet_of_Egypt)  
<http://www.wlum1.org/english/newsfulltxt.shtml?cmd%5B157%5D=x-157-27198>  
<http://www.zan.org/news8.html>

# **EKLER**

## DÜNYA FEMİNİSTLERİ



Mısır feministlerinin de katıldığı 1923 Roma konferansı

Erişim; <http://www.womenalliance.com/history.html>



Kadın Haklarıyla ilgili ilk kitap Kadın Haklarının Haklılığı- A Vindication of The Rights of Woman'ı yazan Marry Wollstonecraft

Erişim; <http://oregonstate.edu/instruct/phl302/philosophers/wollstonecraft.html>



Elizabeth Cady Stanton

Erişim; [http://en.wikipedia.org/wiki/Elizabeth\\_Cady\\_Stanton](http://en.wikipedia.org/wiki/Elizabeth_Cady_Stanton)



Amerika’da kadın hareketini başlatan Elizabeth Cady Stanton ve Susan B. Anthony

Erişim; <http://www.rootsweb.com/~nwa/cady.html>

## FOTOĞRAFLARDA İRAN KADINI



1960'lar İnan Kraliyet Hava Ordusu Subayı  
erişim;

[http://www.iranchamber.com/podium/society/041115\\_women\\_prepost\\_revolutionary\\_iran3.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/041115_women_prepost_revolutionary_iran3.php)



1970'lerde İran'lı kadın pilot Arkam Monfared Arya(sağdaki)  
erişim;

[http://www.iranchamber.com/podium/society/041115\\_women\\_prepost\\_revolutionary\\_iran3.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/041115_women_prepost_revolutionary_iran3.php)



1979 İslami Cumhuriyet'in ilkokul kızları  
erişim;

[http://www.iranchamber.com/podium/society/041115\\_women\\_prepost\\_revolutionary\\_iran3.php](http://www.iranchamber.com/podium/society/041115_women_prepost_revolutionary_iran3.php)



Sadigeh Dowlatabadi

Erişim; <http://www.iisg.nl/collections/dowlatabadi.html>



Eski Bakan Mahnaz Afkhami

Erişim; <http://www.scu.edu/ethics/architects-of-peace/Afkhami/homepage.html>

## FOTOĞRAFLARDA MISIR KADINI



Huda Sharawi ve Saiza Nabarawi Roma Konferansı Dönüşünde Peçesiz

Erişim; <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>





Rawya Atiyya 1957 Mısır parlamentosuna girdi.  
(Badiya)

Malak Hifni Nassif (Bahithat al-

Erişim; <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>



Nabawiya Musa

İslamcı Feminist Zainab al-Ghazali

Erişim; <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>



Doria Shafik  
Erişim ;

İNji Aflatun

<http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>



Sharawi ve Arap Feminist Birliğini kuran Arap kadınları

Erişim; <http://weekly.ahram.org.eg/1999/462/women.htm>



Günümüz feministi Dr. Nawal el Sadawi

Erişim; <http://www.solidaries.org/igualtat/biograf/nawal.htm>

